

KSZTAŁTOWANIE SIĘ PIERWSZEGO PLANU OSADNICTWA
ZIEM ZACHODNICH W 1945 R.

(Wybór dokumentów)

W miarę zbliżającego się zakończenia wojny na jedno z czołowych miejsc w polityce państwowej wysuwała się sprawa repolonizacji, czy na niektórych terenach polonizacji i zagospodarowania Ziem Zachodnich, które miały przyspaść Polsce na mocy decyzji szefów rządów Anglii, Stanów Zjednoczonych i ZSRR, podjętych na kolejnych konferencjach w Teheranie i Jałcie.

Od początku, tak w kołach oficjalnych jak i wśród ludzi głęboko zainteresowanych mającymi nastąpić w wyniku przesunięcia obu granic państwa przeobrażeniami demograficznymi, społecznymi i ekonomicznymi istniało przekonanie, iż tak gigantyczne posunięcie, bez precedensu w historii, jak migracja wielu milionów w możliwie jak najkrótszym czasie wymaga szczególnie przemyślanego, planowego, skoordynowanego działania.

Demografowie, ekonomiści i socjologowie zdawali sobie przy tym sprawę, że otwiera się tu szansa naukowego kształtowania stosunków ekonomicznych i społecznych nie tylko na ziemiach przyłączonych, gdzie niejako od podstaw miała powstać nowa zbiorowość ludzka, ale także na ziemiach dawnych. Zaprzepaszczenie takiej szansy wydawało się błędem nie do naprawienia, gorączkowo więc i w pośpiechu przystąpiono do zbierania i zestawiania materiałów, które miały pozwolić na opracowanie wielostronnego ogólnego planu osadniczego¹.

Prezentowany tu wybór materiałów w części I zawiera najistotniejsze dokumenty, jakie powstały w pierwszej połowie 1945 r. i ukazują postulaty instytucji społecznych i państwowych szczególnie interesujących się zagadnieniami Ziem Zachodnich, a także propozycje przedstawicieli nauk, którym problemy te były bliskie.

W okresie, w którym dokumenty te powstały, do kwietnia 1945 r. sprawa osadnictwa Ziem Zachodnich nie była jeszcze przedmiotem bezpośrednich działań ze strony rządu i naczelnych organów administracji państwowej², nie podjęły ich także instancje kierownicze partii politycznych. Przełom pod tym względem nastąpił w kwietniu. Z chwilą wyzwo-

¹ Por. K. Kersten, *Plany i organizacja migracji ludności rolniczej na Ziemię Zachodnie w 1945 r.* „Kwartalnik Historyczny” 1960, nr 3.

² Na posiedzeniu Rady Ministrów 13.II.1945 omawiano tylko zagadnienia związane z repatriacją ludności z ZSRR i jej osadnictwem na wyzwolanych terenach Polski Centralnej. Por. AAN Prot. pos. Rady Ministrów 1945 t. I, s. 70.

lenia ziem po Odrę i Nysę należało przejść od rozważań teoretycznych do działania praktycznego i to działania bez zwłoki. Jeszcze w marcu Rada Ministrów podjęła decyzje dotyczące organizacji administracji, poprzedzone debatą poświęconą krytyce zaniedbań istniejących w tej dziedzinie³. Przed zakończeniem wojny i uzyskaniem sankcji międzynarodowej wszelkie postanowienia dotyczące zarządu Ziemi Zachodnich musiały mieć charakter tymczasowy⁴.

Obok spraw zarządu Ziemi Zachodnich, które nie mieszczą się w tym ściśle tematycznym wyborze, najważniejsze było przeprowadzenie osadnictwa, stanowiącego warunek dalszego zagospodarowania. Stronę techniczno-organizacyjną powierzono Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu, nakładając jednocześnie na aparat administracyjny wszystkich szczebli obowiązek ścisłej współpracy z PUR, koordynacji i prowadzenia we współdziałaniu z organizacjami społecznymi szerokiej akcji propagandowo-werbunkowej. Ten etap ukazuje część II naszego wyboru. Staraliśmy się wyeksponować tu zresztą nie tyle stronę techniczną (ograniczone możliwości skłaniały niekiedy do zastąpienia tych szczegółów krótkim regestem), ile zasady, na jakich opierać się miała akcja osadnicza.

Z przedstawionych dokumentów wyraźnie wynika, iż władze państwowe z jednej strony przypisywały wielkie znaczenie do kwestii planowego i skoordynowanego działania, z drugiej zaś zdawały sobie sprawę z istniejących tu trudności, przede wszystkim z niebezpieczeństwa zahamowania ruchu osadniczego poprzez zbyt sztywne ramy przepisów. Stąd na przykład wyrażenia o żywiołowej, spontanicznej akcji osiedleńczej, jakie się pojawiły w okólniku Ministerstwa Administracji Publicznej z 27 kwietnia 1945. Nie oznaczało to jednak rezygnacji z planu osadniczego.

³ Na posiedzeniu Rady Ministrów 12.III.1945 referował sprawę zarządu Ziemi Zachodnich dr Giebartowski, wskazując na brak na miejscu władz administracyjnych i potrzebę wyznaczenia głównego pełnomocnika rządu. Oponowali M. Rola-Zymierski, B. Bierut i W. Rzymowski, twierdząc, że odmienna niż w Polsce Centralnej struktura władz może oznaczać tymczasowość. Uchwalono powołanie komisji do opracowania planu organizacji administracji Ziemi Zachodnich w składzie Ochab, Giebartowski i Berman. Prot. pos. RM, op. cit., s. 145. Na posiedzeniu Rady Ministrów 14.III.1945 przyjęto uchwałę podziału Ziemi Zachodnich na 4 okręgi administracyjne oraz wyznaczono dla nich pełnomocników rządu i prezydenta miasta Wrocławia, Prot. pos. RM, op. cit., s. 150. 16.III.1945 wyznaczono dzień 26.III.1945 jako termin przybycia na tereny zachodnie wszystkich pełnomocników okręgowych i obwodowych oraz założenia oddziałów PUR. Wysyłką ekip administracyjnych miały zajmować się MAP i BZZ, Prot. pos. RM, op. cit., s. 157—8. Dopiero 11.IV.1945 E. Ochab został powołany na stanowisko Pełnomocnika Generalnego dla Ziemi Odzyskanych. Prot. pos. RM, op. cit., s. 215—6.

⁴ 12.VI.1945 zdjęto z porządku obrad Rady Ministrów uchwałę o zarządzie Ziemi Odzyskanych. Gdy 20.VIII.1945 Komitet Narodowościowy na okręg mazurski stanowiący przedstawicielstwo ludności rodzimej wystosował do B. Bieruta pisma domagające się zlikwidowania odrębnych form zarządu na terenie Ziemi Zachodnich opiniujący je dyrektor BZZ stwierdzał: „Aż do chwili przyznania nam okręgu mazurskiego przez traktat pokojowy nie można tego okręgu przekształcić w województwo, gdyż byłoby to sprzeczne z prawem międzynarodowym i mogłoby spowodować zbędne trudności i komplikacje na terenie dyplomatycznym”. AAN MAP, t. 2391, s. 34. Wł. Gomułka, przemawiając 31.XII.1945 w KRN jako jeden z błędów pierwszego etapu pracy na Ziemiach Odzyskanych wymienił „zbyt długie utrzymywanie instytucji różnego rodzaju pełnomocników rządowych dla Ziemi Odzyskanych. Instytucje te należało zlikwidować już po orzeczeniu Konferencji Poczdamskiej”. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń KRN, IX sesja, t. 248. Jak wiadomo, definitywne ujednolicenie nazewnictwa nastąpiło dopiero na mocy ustawy z 29.V.1946.

W maju Ministerstwo Administracji Publicznej przystąpiło do opracowania krótkofalowego, choć bardzo szerokiego planu osadnictwa 2 mln osób w terminie do 1 sierpnia 1945. Wytyczne tego planu referował E. Ochab na zjeździe wojewodów 27 maja. Radzie Ministrów został on przedstawiony po raz pierwszy 26 maja, a następnie po poprawieniu punktów budzących wątpliwości przyjęty jako uchwała 12 czerwca.

Część III wyboru zawiera zarówno samą uchwałę Rady Ministrów, przy czym przy pomocy przypisów tekstowych pokazujemy proces jej opracowywania, jak i poprzedzające ją najważniejsze stadia przygotowania, wreszcie zaś zarządzenia, które powstały jako konsekwencja tej uchwały, a które pokazują wytyczone kierunki migracji oraz wyznaczone kontyngenty.

Nie wydało się nam celowe zamieszczanie wszystkich zarządzeń technicznych. Obciążyłyby one tekst nie wnosząc nic nowego do planu osadniczego.

Pozostawiając czytelnikowi ocenę zawartego tu materiału i wyciągnięcie zeń wniosków wypadnie zaznaczyć, iż materiał ten ukazuje jedną tylko stronę zagadnienia — założenia, zamiary i plany. Już jednak lektura tych dokumentów nasuwa wątpliwości, czy w ówczesnych warunkach było możliwe osiągnięcie zamierzonych wyników, wątpliwości, które konfrontacja z rzeczywistością całkowicie potwierdza.

Nie chodzi tu zresztą tylko o wyniki liczbowe, które na przykład pokazują, że w akcji przesiedleńczej do 1 sierpnia 1945 wykonano plan tylko w 35,2%⁵. W trakcie przerwania ludności na Ziemi Zachodnie nie udało się także zrealizować planu przesiedlenia ludności według regionów korespondujących⁶ czy zasady przemieszczeń równoleżnikowych repatriantów z republik radzieckich⁷. Istniejące trudności komunikacyjne, wynikające przede wszystkim z olbrzymich zniszczeń w kolejnictwie, przerwanie połączeń, dysponowania taborem przez wojskowe władze radzieckie, braku transportu samochodowego — oczywiście musiały wpłynąć i wpłynęły na zmianę kierunków osadniczych. Poza tym trzeba brać pod uwagę, że masowe wyjazdy indywidualne wymykały się spod kontroli czynników organizujących akcję przesiedleńczą. Napływ osadników na niektóre tereny rozpoczął się ponadto prawie równolegle z powstawaniem tam

⁵ Zamiast 1 850 000 udało się przesiedlić w ramach akcji zorganizowanej 650 000. Por. „Biuletyn Informacyjny PUR” listopad—grudzień 1945, nr 1/2, s. 6.

⁶ Został on postulowany w referacie M. Orlicza i S. Pietkiewicza, wygłoszonym 30.VI.1945 na I sesji Rady Naukowej dla Zagadnień Ziemi Odzyskanych, jednakże wytyczne tego planu bardzo powoli docierały w teren. Jego realizację uniemożliwił ponadto masowy napływ osadników indywidualnych, a nawet grup zwiazdowych czy operacyjnych, które wybierały miejsce osadnictwa według swego uznania. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w ogólnych zarysach, w skali województw kierunek przesiedleń regionalnych został utrzymany, co widać na przykładzie Krakowskiego i Rzeszowskiego. Por. M. Pohowski, *Analiza przemieszczeń ludności województwa krakowskiego w latach 1939—1950*. „Przegląd Statystyczny” 1958, z. 2, s. 243—260. Okólniki PUR z kwietnia i maja 1945 wyznaczały trasy i kierunki transportów zgodne w zasadzie z późniejszymi planami akcji przesiedleńczej.

⁷ Niezależnie od powstałej na Ziemiach Odzyskanych mozaiki ludnościowej większe skupiska repatriantów z USRR znalazły się zgodnie z planem na terenie woj. wrocławskiego, podobnie jak repatriantów z LSRR na Pomorzu Zachodnim. Wiele transportów krążyło po całym terenie Ziemi Odzyskanych. Zdarzały się wypadki, że repatrianci odmawiali wyładowywania się na przeznaczonych dla ich transportów stacjach docelowych.

administracji polskiej, która rzecz jasna, nie mogła sprostać ogromowi piętrzących się zadań. W planach, które przedstawiamy w wyborze, nie przewidziano zupełnie odpływu osadników, ich powrotu do Polski Centralnej, spowodowanego zastanym na Ziemiach Zachodnich złym stanem bezpieczeństwa, ciężką sytuacją aprowizacyjną, zawodem, jaki spotkał ludzi przy konfrontacji obrazu rysowanego przez propagandę z istniejącą rzeczywistością, czy wreszcie nastrojami spekulacyjnymi i szabrowniczymi, łatwymi możliwościami wywozu z Zachodu porzuconego i opuszczonego mienia poniemieckiego. Dodać jeszcze wypada, że do akcji zaludnienia Ziemi Odzyskanych przystąpiło wiele powołanych w tym celu urzędów i instytucji, wzięły w niej też udział partie polityczne, organizacje społeczne, instytucje i urzędy, które włączyły się do niej ochotniczo. Powodowało to ostre i niekorzystne dla wyników akcji spory kompetencyjne, wielotorowość wysiłków, brak koordynacji działań, dezorientację, a nawet zniechęcenie osadników.

O wszystkim tym pamiętać wypada, gdy się rozważa możliwości realizacji tak szeroko i dokładnie planowanej akcji osadniczej, która miała się odbywać w ogromnym przecieży tempie, podyktowanym polską racją stanu i w warunkach ze wszech miar niekorzystnych.

Na zakończenie kilka uwag w sprawach edytorskich. Materiały są publikowane w większości na podstawie kopii maszynowych przechowywanych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, przy czym w pierwszej kolejności podajemy kopię, która jest podstawą edycji, w dalszej kolejności niektóre inne. Tylko w wypadku przedruku tekstu z protokołów posiedzeń Rady Ministrów zaznaczyliśmy, że uważamy go za oryginał, pozostałe zaś maszynopisy za odpisy. Edycję okólników oparliśmy w zasadzie na tekstach powielanych. Nie we wszystkich dokumentach udało się ustalić dokładnie czas ich powstania, niektóre, jak np. dokument nr 24 umieściliśmy w grupie dokumentów związanych z uchwałą Rady Ministrów z 12 czerwca 1945, choć brak na to pewnych potwierdzeń.

Układ materiału jest chronologiczny, wyraża on jednak także etapy rozwoju planu osadniczego. Nazwy miejscowości pozostawiamy tak, jak występują one w dokumentach, podając w przypisach nazwy poprawne lub obecnie używane. Podkreślenia w tekście pochodzą od autorów. Kursywą podane są tytuły pochodzące od wydawców. Przypisy rzeczowe ograniczyliśmy celowo do minimum; np. w dokumentach cz. I zostawiliśmy bez komentarza znajdujące się tam wyliczenia, które naturalnie mają wartość jako informacja o ówczesnym stanie wiadomości, a nie o rzeczywistym stanie faktów.

I. PROJEKTY OSADNICTWA, MEMORIAŁY DO WŁADZ PAŃSTWOWYCH

Nr 1

1945 luty 8, Piotrków. Projekt organizacji Biura Ziem Zachodnich ⁸

Utworzone uchwałą Rady Ministrów Biuro Ziem Zachodnich przy Prezydium Rady Ministrów z dnia 2 lutego rb. ma za główne zadanie przeprowadzenie planowego przesiedlenia ludności na tereny, które w wyniku wojny przechodzą na rzecz Polski. Oczywiście, obok tego wyłaniają się przecież problemy poboczne niejako, domagające się załatwienia, choć nie wyłaniają się z terytoriów uzyskanych, jak windykacja historyczna.

Terenowo BZZ obejmuje swą działalnością szerszy zasięg, niż to by z nazwy wynikało. Zdaniem moim zakres pracy BZZ rozciąga się nie tylko na Poznańskie, Pomorze i Śląsk Górny, Gdańsk, obszary na Zachód po Odrę i Nysę, lecz również na Prusy Wschodnie, na Okręg Łódzki, na Kujawy, a także na dorzecze Wisły i Noteci, i w ogóle na wszystkie te połacie kraju, gdzie niemiecki żywioł zaborczy osadzał się na stałe, jako „placówka” bojowa, wypadowa w dążeniu na Wschód. Rzecz jasna, nie należy głównego zadania BZZ ani rozszerzać, ani komplikować, zwłaszcza w okresie, kiedy i bez tego liczne bardzo i ważne sprawy życia społecznego i gospodarczego domagają się natychmiastowego rozwiązania i załatwienia. Jednak szansa historyczna, jaką wypadki dziejowe nam dają, zmusza nas do budowania Państwa i społeczeństwa na epokę całą, toteż nie należy pozostawiać bez uporządkowania dziedzin, które by w przyszłości mogły stać się reducą wroga: stąd dążenie do włączenia w terytorialny zakres działania BZZ Okręgu Łódzkiego, Kujaw, pasa Wisły i Noteci.

Rzeczowo BZZ ma prowadzić przesiedlenie ludności na tereny bądź opuszczone przez Niemców, bądź na obszary, z których Niemcy przymusowo będą wysiedlani. Przygotowawcze prace muszą objąć przede wszystkim możliwie najdokładniejsze ujęcie tych jednostek gospodarczych, które czy to ze względów politycznych, czy ze względów ekonomicznych, czy wreszcie ze względów na bezpieczeństwo Państwa i spokój wewnętrzny ludności — należy zasiedlić ludnością polską, mając przy tym na uwadze historyczne perspektywy powiązania zwłaszcza nowych prowincji z Państwem.

Jednostki gospodarcze przeznaczone do zasiedlenia są różnorodnego charakteru, przeważać będą jednak gospodarstwa rolne zarówno obszarne, jak i włościąskie; te pierwsze, rzecz jasna, powiększą zapasy reformy rolnej i pozwolą uzupełnić niedostateczne przydziały w tych okolicach, gdzie już reformy dokonano.

⁸ Biuro Ziem Zachodnich zostało utworzone przy Prezydium Rady Ministrów jako komórka naukowa dla badania wszelkich zagadnień Ziem Odzyskanych. 11.IV. 1945 na posiedzeniu Rady Ministrów E. Ochab zaproponował włączenie biura do MAP, co nastąpiło 1.V.1945. Biuro to koordynowało prace instytutów naukowych Zachodniego, Bałtyckiego i Śląskiego, dostarczyło materiałów polskiej delegacji w Poczdamie. Po utworzeniu Ministerstwa Ziem Odzyskanych w listopadzie 1945 r. przekształciło się na Biuro Planowania i Koordynacji tego resortu.

Obok gospodarstw rolnych pokażną liczbę stanowić będą warsztaty pracy przetwórczej, handlowej, bankowej, wolnych zawodów, przede wszystkim w miastach, lecz także i na wsi, należące do osób fizycznych, należące bowiem do osób prawnych będą wymagały specjalnego potraktowania, zwłaszcza jeżeli te jednostki gospodarcze mają szeroki zasięg swoich wpływów na życie gospodarcze nawet całego Państwa np. przedsiębiorstwa na Śląsku. Wyjątkowe stanowisko zajmować będzie pas nadmorski i pasy nadrzeczne Wisły i Noteci, lecz także i ewentualnie Odry. Szczególna pieczołowitość i staranność w pracach wysiedlenia i zasiedlania tych terenów wynika z nadzwyczajnego znaczenia tych obszarów dla bytu Państwa i życia społeczeństwa.

Obok rejestracji warsztatów pracy odbywać się będzie oczywiście i rejestracja wysiedlanego materiału ludzkiego. Dokładna selekcja tego materiału byłaby wielce pożądana, jeżeli w warunkach dzisiejszych jest ona możliwa do osiągnięcia; w każdym razie usiłowania powinny być poczynione, by znaleźć właściwe kryteria; raczej należałoby przesadzić w wysiedlaniu niż pozostawiać element ludzki choćby wątpliwy.

Dokąd wypadnie skierować i dokąd będzie można skierować wysiedleńców, to w ogólnych ramach określa traktaty, a przede wszystkim oznaczy nasza racja stanu w czasie nie tylko przed traktatami, ale również i po nich; nasza racja stanu odpowiednio interpretowana.

Trudniejszym zadaniem będzie dla BZZ ujmowanie, ocena i właściwe kierowanie przesiedleńców-zasiedleńców. Głównym rezerwuarem zasiedleńców będzie ludność wysiedlana zza Bugu i Sanu, obok niej ludność z gęściej zaludnionych terenów wiejskich i wreszcie ludność Warszawy, ewentualnie i innych miast. Nie można wszakże zapominać i o ludności spoza Kraju, pragnącej wracać do ojczyzny, jak i o ludności spoza Europy, którą by należało drogą specjalnych starań ściągać do powrotu; jednak repatriacja usuwać się może z pola naszych działań bezwzględnej dyspozycji. Jak najsurowsza cenzura kandydatów na zasiedleńców, właściwe ich umieszczenie na nowych miejscach pracy i uporządkowany sposób przesiedlenia będą decydowały o powodzeniu tej akcji o epokowym znaczeniu. Tylko bezwzględne przeprowadzenie zawczasu opracowanego planu przesiedlenia może i musi zapobiec dzikiej, żywiołowej migracji i rabunkowej spekulacji miejscowej i napływowej ludności.

W jakiej mierze i w jaki sposób wypadnie finansować akcję przesiedleńczą, to jest pytanie, na które odpowiedzi zadawalającej nie można jeszcze uzyskać, nie znając resursów Państwa i ewentualnych jego wkładów w to doniosłe przedsięwzięcie. Z góry wszakże już można i należy przewidzieć i zdać sobie jasno sprawę, że zużytkowanie gospodarcze, socjalne i polityczne akcji przesiedleńczej o tyle udać się może, o ile potrafimy ją należyście, rozsądnie i hojnie sfinansować: im większe i głębsze a racjonalne poczynimy wkłady, tym większe uzyskamy wyniki.

Aparat administracyjny, za pomocą którego BZZ będzie wykonywało swe zadania — powinien przybrać kształty, umożliwiające celową pracę. Ponieważ BZZ jest urządzeniem czasowym, nie ma potrzeby budowania kompletnych kadr własnych, lecz raczej posiłkować się odpowiednimi organami bądź władzy państwowej, bądź władz samorządu terytorialnego, a nawet instytucji społecznych.

BZZ ma regulować ruch przesiedleńczy zarówno żywiołowy jak i wywołany przez siebie. Jako kierownik migracji znacznych mas BZZ podobny jest do sztabu wojska operacyjnego, musi więc działać w sposób scentralizowany według jednego planu, decyzje jego w sprawach osiedlenia i dyspozycje wszystkimi siłami własnymi i środkami powinny znajdować się w jednym punkcie. Natomiast prace przy-

gotowawcze, opinie dotyczące wysiedleńców, miejsc osiedlenia, kandydatów osiedleńców i rezerwuarów przesiedleńców mogą być, a nawet do pewnego stopnia muszą się znajdować w ręku samorządowych władz lokalnych — —

[opuszczono zagadnienia struktury organizacyjnej Biura, siedziby, personelu — 3 str.]

Masz. AAN, MAP, t. 2388, s. 1—7.

Nr 2

1945 luty 14. *Memoriał Pawła Rybickiego*⁹ w „sprawie problemu migracji ludności polskiej na postulowane Ziemi Zachodnie”^a

1. Naród polski i rząd polski postulują przyłączenie do Państwa Polskiego nowych (w stosunku do granic z roku 1939) ziem na północy i na zachodzie. Jeżeli postulat ten zostanie spełniony, w szczególności zaś jeżeli zostanie urzeczywistnione przyłączenie do Polski całego Pomorza i całego Śląska, powstanie zagadnienie organizacyjne migracji ludności polskiej na nowe ziemie. Jest to zagadnienie wielkiej doniosłości: albowiem nie samo przyznanie Państwu nowych terytoriów, lecz dopiero osiedlenie na nich ludności polskiej — i to osiedlenie, które zapewniłoby rozwój tych ziem pod względem gospodarczym, społecznym i kulturalnym — będzie stanowiło o prawdziwym wygraniu przez Państwo nasze obecnej wojny, o trwałym rozstrzygnięciu wiekowego sporu polsko-niemieckiego i o rzeczywistym postępie słowiańszczyzny w stosunku do świata germańskiego.

2. Problem ten nie może być pod żadnym względem uznany za łatwy. Wynika to już z ogólnych danych liczbowych. Na ziemiach postulowanych mieszka (według przedwojennych spisów niemieckich) 8,5—10 mln ludzi — liczba waha się tu zależnie od ostatecznego wykrojenia granicy. Przyjmuje się pogląd, że terytoria te powinna opuścić (o ile nie uczyni tego już w czasie działań wojennych) ludność niemiecka. Ten postulat należy co prawda ograniczyć do ludności rdzennie niemieckiej; natomiast ludność pochodzenia polskiego, chociażby nawet częściowo zgermanizowana może i powinna pozostać na ziemiach państwa polskiego, z zastrzeżeniem tylko ewentualnego ograniczenia niektórych jej uprawnień do czasu jej zupełnej repolonizacji.

Nie można jeszcze dzisiaj ustalić dokładniejszej liczby ludności ziem nowych, nadających się do pozostawienia w obrębie Państwa Polskiego; wraz z miejscową ludnością polską wyniesie ona przypuszczalnie nie mniej niż 2 mln, może więcej. W każdym razie liczyć się trzeba z ubytkiem 6—8 mln ludzi, który będzie wymagał zastąpienia przez napływ ludności nowej.

3. Do kwestii liczby dołącza się kwestia struktury ludności. Ziemi postulowane, zresztą różne co do swego charakteru gospodarczego, posiadają ogółem strukturę ludnościową zachodnią o wyższym niż w Polce odsetku ludności miejskiej. Na całości terytoriów postulowanych ludność zawodów pozarolniczych stanowi prawie $\frac{2}{3}$ ogółu. Jeżeli przy tym zważy się, że miejscowa ludność polska to przede wszystkim ludność rolnicza, wynikają stąd ważne wskazania dla kwestii migracji. Jakkolwiek doniosły będzie problem osadnictwa rolnego na nowych terytoriach, to przecież większość ludności napływowej będzie musiała być doprowadzona do za-

⁹ Obecnie profesor na Wydziale Socjologicznym UJ, wiceprzewodniczący sekcji socjologicznej krakowskiego oddziału PAN.

wodów pozarolniczych, co wobec struktury zawodowej ludności Polski komplikuje zagadnienie.

4. Może nasuwać się pytanie, czy problem osiedlenia ludności polskiej na ziemiach postulowanych w całym potrzebnym rozmiarze jest praktycznie rozwiązalny. Opierając się na przeprowadzonych badaniach natury demograficznej i statystycznej, w szczególności zaś na studium możliwości napływu ludności pozarolniczej na nowe ziemie, uważam, że sprawa migracji ludności polskiej na nowe Ziemi Zachodnie może być rozwiązana w sposób zapewniający celowy rozwój ziem postulowanych. Główne przesłanki możliwej ekspansji polskiej to różnica potencjału demograficznego Polski i Niemiec i niewyżyskane w przedwojennym ustroju możliwości strukturalno-zawodowe ludności polskiej. Posiadamy nawet mimo strął wojennych — częściowo aktualne, częściowo potencjalne nadwyżki ludności, które w okresie lat kilkunastu, częściowo zaś w okresie krótszym mogą dać całe potrzebne *quantum* ludności ziemiom nowym i które będą potrzebowały tych ziem jako terenu ekspansji. Atoli trzeba stwierdzić: program osiedlenia w potrzebnym wymiarze nie będzie mógł być zrealizowany ani przez spontaniczny tylko i indywidualny napływ ludności na nowe ziemie, ani przez mechaniczne przerzuty ludności. Co do pierwszego sposobu, to może z uwagi na korzystny stosunek demograficzny między Polską a Niemcami doprowadziłby on do celu, ale w bardzo długim okresie czasu i z brakami dla życia gospodarczego.

Drugi sposób nie może być w ogóle uznany za celowy ze względu na stosunki ilościowe i przede wszystkim różnice strukturalne ludności. Migracja ludności polskiej na Ziemi Zachodnie musi być zatem celowo organizowana, z zachowaniem zasady dobrowolności napływu, zasady zresztą łatwej do zachowania wobec atrakcyjności, jaką przedstawiać będą nowe ziemie.

5. Przez celową organizację akcji migracyjnej rozumiem dwie rzeczy: akcja ta powinna być naukowo planowana i w realizacji opierana na takich planach; akcja powinna być urzeczywistniana na zasadzie pełnego i ścisłego współdziałania czynników państwowych ze społeczeństwem, w szczególności zaś współdziałania z organizacjami samorządu gospodarczego i zawodowego i związkami zawodowymi. Na ten drugi postulat wypada położyć szczególny nacisk, tylko bowiem realizacja jego może zapewnić i mobilizację potrzebnych mas ludzkich, i ich selekcję. W związku z tym uważam, że akcja migracyjna musi być oczywiście ściśle nadzorowana przez władze państwowe, samo jej prowadzenie nie powinno być jednak agendą organów administracyjnych. Jest natomiast pożądanym i wydaje się właściwym, by prowadzenie tej akcji było powierzone przez organy państwowe instytucji, która łączyłaby pewne prerogatywy na nią uprawnienia z cechami organizacji społecznej.

6. Ponieważ zbliża się realizacja naszych postulatów terytorialnych, przygotowanie akcji migracyjnej staje się sprawą pilną. Za pierwszy pożądanym krok organizacyjny uważałbym powołanie dla podjęcia tych problemów specjalnej Komisji, w skład której weszliby znawcy problemu migracyjnego i doświadczeni organizatorzy życia gospodarczo-zawodowego obznajmieni z strukturą Ziemi Zachodnich. Co do swego składu Komisja mogłaby być przynajmniej w pierwszej fazie ciałem niewielkim, natomiast członkowie jej musieli by na powierzonych sobie zadaniach skupić swoją uwagę i działalność. Komisja w miarę rozwoju swej działalności dobiebrałaby współpracowników potrzebnych dla prac planowania i prac praktyczno-organizacyjnych.

Za główne zadania Komisji przyjmuję w pierwszym okresie: a) Przygotowanie do użytku Rządu danych uzasadniających słuszność naszych postulatów terytorialnych ze stanowiska stosunków ludnościowych i rozwoju demograficznego; b) Opracowywanie szczegółowe planów osadnictwa wiejskiego i miejskiego na nowych zie-

miach; c) Tworzenie w poszczególnych ośrodkach ziem nowych — w miarę ich uprzystępnienia — ekspozytur, które miałyby określać i wyznaczać zapotrzebowanie napływu ludności w poszczególnych dziedzinach życia gospodarczego i zawodowego; d) Nawiązywanie łączności z odradzającymi się organizacjami na starych ziemiach w celu przygotowania i doboru potrzebnych kontyngentów ludności do migracji.

Osobiście poczuwam się do obowiązku działalności na tym ważnym odcinku. Poza studiami i pracami natury teoretycznej miałem możliwość zapoznania się w okresie przedwojennym z zagadnieniami migracji i zmian ludnościowych w należącej wówczas do Polski części Śląska, gdzie też miałem te kwestie na uwadze kierując pracami Komisji Socjograficznej, zawiązanej ostatnio przed wojną przy Instytucie Śląskim. W okresie wojny podjąłem systematyczne studium problemu demograficzno-społecznego migracji ludności na Ziemi Zachodnie. Wskazując obecnie potrzebę powołania Komisji dla spraw migracyjnych zaznaczam, że byłbym gotów uczestniczyć w zawiązaniu takiego ciała i w jego pracach.

Masz. AAN, MAP, t. 2397, s. 45—46.

a — przestany przez Ministerstwo Oświaty do BZZ jako załącznik do pisma z 19.III.1945.

Nr 3

1946 luty 22, Kraków^a Memoriał Rajmunda Buławskiego¹⁰ do Ministra Skarbu w sprawie utworzenia biura planu osadniczego¹¹

Powołując się na naszą rozmowę z dnia 18 lutego 1945 pozwalam sobie przedstawić Panu Pełnomocnikowi¹² następujące uwagi w sprawie powołania do życia biura naukowego, które by zajęło się przygotowaniem materiałów statystycznych oraz projektów związanych z zamierzoną akcją kolonizowania ziem nowych.

Cechy charakterystyczne zamierzonej akcji osadniczej. Nie wiadomo jeszcze, jakie obszary zostaną nam przyznane w traktacie pokojowym na zachodzie. Przypuszczać jednak można, że będą to obszary duże, które będą stanowiły poważne powiększenie polskiego terytorium państwowego od zachodu. Ponieważ ludność niemiecka, która obszary te w znacznej mierze zamieszkuje, będzie musiała być z nich usunięta, będzie zachodziła potrzeba zastąpienia jej przez ludność polską, sprowadzoną z dawnych ziem polskich albo też z zagranicy. W jakikolwiek sposób będziemy sobie wyobrażali ruchy ludnościowe, które będą musiały być dokonane w związku z objęciem w posiadanie nowych ziem, będą one niewątpliwie miały charakter masowy.

Ruchy te będą się jednakże jeszcze pod innym względem różniły od zwykłych przesunięć migracyjnych, z którymi mamy do czynienia w czasach pokojowych, mianowicie tym, że będą się musiały odbyć w tempie bardzo przyspieszonym.

Trzeba się bowiem liczyć już dziś z faktem, że część ziem mających przypaść Polsce, otrzymamy ogołoconą z ludności niemieckiej. W każdym zaś razie względy po-

¹⁰ Projektodawca i twórca Rady Naukowej dla Zagadnień Ziemi Odzyskanych. Urodzony w 1892 w Poznańskim. Z jego imieniem łączą się obydwie wielkie spisy ludnościowe w roku 1921 i 1931. Przed wojną organizował Śląskie Biuro Statystyczne, w czasie wojny pracował w miejskim biurze statystycznym w Krakowie. Zmarł w 1948 r.

¹¹ W wyniku tego memoriału 19.VII.1945 powstało Biuro Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych oraz ciało doradcze dla władz państwowych, jakim była RNdZZO.

¹² Memoriał był skierowany do pełnomocnika Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych H. Kotlickiego.

lityczne będą wymagały, by wysiedlenie ludności niemieckiej było przeprowadzone w jak najkrótszym czasie. Będzie to też o tyle leżało w interesie Państwa, że wyrwanie kilkumilionowej rzeszy ludnościowej z dotychczasowych jej siedzib i przeszczenie jej na nowe tereny będzie poważnym zabiegiem chirurgicznym, dokonanym na organizmie społecznym i gospodarczym Państwa, że więc operacja ta nie powinna się zbyt długo przeciągać, jeżeli Państwo nie ma być narażone na wciąż nowe wstrząsy. Masowość akcji osadniczej, która nas czeka i szybkie tempo, w którym ona będzie musiała być przeprowadzona, oto dwie cechy, które będą ją przede wszystkim znamionowały i które uczynią z niej zadanie niezwykle trudne, wprost niebywale w historii osadnictwa europejskiego.

Jasne jest, że trzeba się będzie chwycić środków niezwykłych, ażeby się uporać z tym zadaniem, że musi być w nie wprzęgnięty bodajże cały aparat państwowy przy szerokim współdziałaniu czynnika społecznego, jasne jest jednak także, że nie można przystąpić do wykonania tego zadania bez odpowiedniego przygotowania.

Im lepiej akcja osadnicza będzie przygotowana, tym szybciej będzie ona mogła być przeprowadzona, tym mniejsze będzie też istniało niebezpieczeństwo popełnienia błędów, które by mogły fatalnie odbić się nie tylko na rozwoju nowych ziem, lecz całego Państwa.

Prace statystyczne¹³. Wśród prac przygotowawczych, które należałoby wykonać, wysuwają się na plan pierwszy prace o charakterze statystycznym. Za najpilniejsze można uważać następujące opracowania: W zakresie osadnictwa wiejskiego: 1. Obliczenie gospodarstw różnych typów, które będą do naszej dyspozycji na nowych terenach; biorąc pod uwagę, że gospodarstwa powyżej 100 ha użytków rolnych będą przeznaczone na cele parcelacyjne, należy w tym obliczeniu oddzielnie potraktować gospodarstwa powyżej i poniżej 100 ha, wśród obu grup gospodarstw należy rozróżnić poszczególne klasy wielkościowe; 2. Zebranie danych dotyczących gospodarstw rolnych także dla poszczególnych gmin, jako materiału orientacyjnego przy przeprowadzaniu akcji osadniczej; ażeby dane te udostępnić władzom osadniczym (centralnym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym), należałoby je wydać drukiem; 3. Ustalenie liczby ludności, która musi być sprowadzona dla objęcia warsztatów rolnych, i to tak ludności włościańskiej, jak ludności potrzebnej dla obsady ziemi folwarcznej; w związku z tym obliczeniem zajdzie konieczność dokładnego zorientowania się co do stanu liczbowego elementu polskiego znajdującego się od dawna na nowych ziemiach; 4. Obliczenie nadmiaru ludności rolniczej na starych ziemiach polskich oraz ustalenie rejonów, z których osadnicy powinni być przede wszystkim brani; 5. Opracowanie projektu korespondujących ze sobą rejonów kolonizujących i kolonizowanych; 6. Opracowanie statystyki zawodów nierolniczych na wsi dla nowych terenów, zwłaszcza rzemiosła wiejskiego; 7. Przeprowadzenie badania statystycznego, mającego na celu ustalenie klucza zasilania ludności rolniczej nowych terenów zawodami nierolniczymi; 8. Ustalenie liczby i obszaru gospodarstw leśnych na nowych ziemiach; 9. Opracowanie statystyki rybaków morskich nowych ziem; 10. Opracowanie statystyki gospodarstw ogrodniczych nowych ziem. W zakresie osadnictwa miejskiego: 11. Zbadanie struktury zawodowej miast na nowych ziemiach, ustalenie liczby fabryk, warsztatów rzemieślniczych, handlowych itd., które są do objęcia; 12. W związku z tym ustalenie liczby kupców, rzemieślników, przemysłowców oraz robotników przemysłowych, którzy są potrzebni dla uruchomienia życia gospodarczego w tych miastach; 13. Ze-

¹³ W druku ukazał się zesz. I „Materiałów Informacyjnych Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych”. Kraków, październik 1946 zawierający wyniki niemieckiego spisu z 17.V.1939 w odniesieniu do Ziemi Odzyskanych.

branie i udostępnienie szerszemu ogółowi w formie publikacji danych statystyki zawodowej, przemysłowej i innych dla poszczególnych miast nowych ziem.

O ile osadnictwo wiejskie będzie musiało mieć charakter akcji całkowicie zorganizowanej, w zakresie osadnictwa miejskiego można się liczyć ze spontanicznym przyływem ludności, lekko tylko kierowanym przez władze osadnicze. Gdyby się jednak okazało, że ludność miejska ziem starych objawia małą ochotę przenoszenia się na nowe tereny, trzeba by dodatkowo ustalić kontyngenty kupców, rzemieślników, drobnych przemysłowców, których musiałyby dostarczyć poszczególne miasta starych ziem.

Ponieważ granice nasze zachodnie i północne nie są jeszcze definitywnie ustalone i liczyć się trzeba z możliwością odchyień tych granic od obecnie postulowanych, wszystkie obliczenia muszą być przeprowadzone elastycznie, tak aby dostarczyły materiałów orientacyjnych podczas pertraktacji pokojowych i mogły być dostosowane tak do różnych ewentualnych propozycji, które mogą wypłynąć podczas tych pertraktacji, jak też do ostatecznych postanowień traktatu pokojowego.

Wystarczy zapoznać się z podanym wyżej wyliczeniem, które bynajmniej nie jest wyczerpujące, aby dojść do przekonania, że w związku z zamierzonym osadnictwem na zachodzie musi być wykonana ogromna praca w zakresie statystyki tak nowych, jak starych ziem, która przekracza możliwości indywidualne poszczególnych osób. Toteż wydaje się uzasadniona propozycja, z którą występuje, aby zostało powołane do życia specjalne biuro naukowe, które by się zajęło opracowaniem wspomnianych jak i innych zagadnień statystycznych, które niewątpliwie jeszcze wypłyną.

Inne prace w zakresie planowania osadniczego. Ustalenie planu osadniczego nie może się oczywiście ograniczyć do wykonania opracowań statystycznych. Musi ono też objąć zasady polityki osadniczej na nowych ziemiach oraz technikę i organizację przeprowadzenia osadnictwa. Spośród rozlicznych problemów, które tu się nasuwają, wymienię tylko następujące: zasady doboru osadników wszelkich kategorii; zasady nadawania gospodarstw właściańskich na nowych ziemiach; zasady parcelacji folwarków na tych ziemiach; zasady łączenia wzgl. przydziału gospodarstw opuszczonych przez osadników na starych ziemiach; kwestię pomocy kredytowej dla osadników wiejskich; kwestię pomocy rzeczowej dla tychże osadników; ustalenie wykazu majątków, które powinny być utrzymane w charakterze majątków państwowych, jako gospodarstwa hodowlane, nasienne itd.; ustalenie warunków angażowania robotników na majątki państwowe, robotników leśnych oraz robotników przemysłu rolnego; zasady nabywania nieruchomości miejskich na nowych terenach; zasady nabywania obiektów handlowych, rzemieślniczych i przemysłowych na nowych terenach; zasady pomocy kredytowej dla osadników wiejskich; zasady nadawania gospodarstw drobnorolnych robotnikom przemysłowym; zasady tworzenia osiedli rolniczo-mieszkaniowych dla robotników w okręgach przemysłowych i w pobliżu dużych miast, zasady rozbudowy miast w związku z możliwością otrzymania ziemi będącej dotychczas w rękach prywatnych; kwestię tzw. drobnych dzierżaw, organizację władz osadniczych, zasady finansowania akcji osiedleńczej; zarządzenia przejściowe, które muszą być wydane w celu zapobieżenia dewastacji majątku wiejskiego jak i miejskiego na nowych ziemiach z chwilą ich zajęcia; kwestię transportu osadników na tereny kolonizowane; kwestię poradnictwa fachowego dla osadników, zwłaszcza dla rolników. — — (Opuszczono szczegóły dot. organizacji biura, obsadę personalną, strukturę wewnętrzną i stosunek do innych urzędów).

Masz. AAN, MAP, t. 2397, s. 10—20.

a — odpis wpłynął do MAP 12.III.1945. Na tekście adnotacja St. Szwalbego.

1945 marzec 23, Łódź. Memoriał Polskiego Związku Zachodniego do ministra rolnictwa i reform rolnych w sprawie osadnictwa na Ziemiach Zachodnich ^a

Wyzwolone Ziemie Zachodnie, celem pełnego zespolenia ich z życiem całego kraju, wymagają pilnie odbudowania ich potencjału gospodarczego. Na czoło problemów związanych z tym zagadnieniem wysuwa się kwestia odbudowy rolnictwa, należyte zagospodarowanie wsi.

Polski Związek Zachodni — doceniając wagę istniejących na Ziemiach Zachodnich trudności i w wykonaniu uchwał konferencji, jaką odbyli przedstawiciele naszej organizacji z Ob. Ministrem w dniu 18 marca 1945 w Łodzi — przedkłada Ob. Ministrowi niniejszy memoriał z prośbą o wzięcie pod uwagę, co następuje:

I. Cele akcji osadniczej i jej rozmiary. Na Ziemiach Zachodnich Rzeczypospolitej oraz w okręgach: Śląsk Opolski, Śląsk Dolny, Pomorze Zachodnie i Prusy Wschodnie (w dalszym ciągu niniejszego memoriału nazywanych Ziemiemi Odzyskanymi) po odejściu okupantów wytworzyła się w rolnictwie sytuacja, wymagająca rychłego naprawienia. Wielkie ilości gospodarstw rolnych zostały porzucone i bez opieki. Po drugie wywłaszczeni i wysiedleni przez okupanta Polacy wracają bądź pragną wrócić na swe gospodarstwa. Akcja ta winna być ujęta w pewne formy organizacyjne. Po trzecie na ziemiach Rzeczypospolitej i na Ziemiach Odzyskanych zostały poważne ilości rolników-Niemców, których utrzymanie w gospodarstwach byłoby sprzeczne z narodową i gospodarczą racją stanu.

Celem naprawienia istniejących stosunków, należy podjąć akcję osadniczą, która zorganizowałaby zarówno naturalny proces powrotu wysiedlonych, jak i osadzenia na roli robotników rolnych z innych ziem Polski oraz małorolnych z województw przeludnionych.

Obok kwestii zagospodarowania opuszczonych przez Niemców gospodarstw rolnych na ziemiach Rzeczypospolitej, co w tej chwili jest trudne do uchwycenia statystycznie, istnieje poważne zagadnienie osadnictwa na Ziemiach Odzyskanych. Według niemieckiej statystyki gminnej z 1942 r. dane co do ilości gospodarstw rolnych od 5—20 ha na tych terenach przedstawiają się na rok 1939, jak następuje:

Prusy Wschodnie	—	60 926 gospodarstw
Pomorze Zachodnie z ziemią Lubuską	—	91 562 „
Śląsk Dolny	—	70 785 „
Śląsk Opolski	—	32 172 „

Ziemie Odzyskane	—	253 445 gospodarstw o powierzchni 5—20 ha.

Zakładając, że rodzina osadnicza liczyć będzie przeciętnie 4 osoby, otrzymamy liczbę 1 miliona ludności, której należy umożliwić osiedlenie się na terenach odzyskanych już w najbliższej przyszłości. Zapas ziemi w powyższych czterech okręgach jest znacznie wyższy, jeśli uwzględnimy gospodarstwa karłowate (0,5—5 ha), wielkokołpowskie (20—100 ha) i obszarnicze (ponad 100 ha) i w dalszej przyszłości można tam umieścić większe ilości osadników.

Jeśli do 1 miliona osadników na tereny odzyskane dodamy szacunkową liczbę 0,5 mln osadników, których można osiedlić na ziemiach Rzeczypospolitej, otrzymamy liczbę 1,5 mln ludzi, którzy już w pierwszym okresie winni być objęci akcją przesiedlenia.

II. Rola i zadania PZZ w akcji osadnictwa. Polski Związek Zachodni jako stowarzyszenie powołane do organizowania społeczeństwa dla celów walki o polskość Ziemi Zachodnich pragnie ustalić ścisłą współpracę z urzędami prowadzącymi akcję osadnictwa.

Zadania PZZ w tej akcji miałyby następujący charakter:

A. Powrót uchodźców i wysiedlonych z województw zachodnich odbywa się częściowo jako proces naturalny, niezorganizowany oraz w przeważającej mierze przy pomocy PZZ. Dla pełnego przyścia wysiedlonym z pomocą ze strony PZZ stowarzyszenie nasze winno by zorganizować transporty grupowe wysiedlonych do stałych miejsc zamieszkania.

B. Repatriacja. W związku z przesiedlaniem znacznych ilości Polaków z terenów wschodnich w ramach akcji prowadzonej przez Państwowy Urząd Repatriacyjny, Polski Związek Zachodni nawiązuje ścisłą współpracę z PUR, która wyrażać się będzie w przeszkalaniu pod względem ideowym fachowych grup operacyjnych PUR, wyruszających na zachód, na Ziemię Odzyskaną. Oprócz tego ośrodki prowincjonalne PZZ w województwach zachodnich otrzymały instrukcję w sprawie ścisłej współpracy z terenowymi inspektoratami PUR w celu zorientowania tych ostatnich, jakie są możliwości chłonne miejscowych wsi na przyjęcie repatriantów.

C. Osadnictwo robotników rolnych. W obecnych warunkach, kiedy zapas ziemi na cele reformy rolnej znacznie się powiększył, zaistniała możliwość pełnego zaspokojenia głodu ziemi robotników folwarcznych i pozostałych grup robotników rolnych. Zrozumiałe jest samo przez się, że robotnicy rolni winni w pierwszym rzędzie być osiedleni na porzuconych gospodarstwach poniemieckich, a dopiero później stałaby się aktualna parcelacja na ten cel poniemieckich majątków obszarnczych.

D. Osadnictwo małorolne na Ziemiach Odzyskanych jest rzeczą pilną zarówno ze względu na konieczność zagospodarowania tych ziem, jak i potrzebę uwzględnienia przy nadziale ziemi tej ludności wiejskiej, która w dotychczasowym przebiegu reformy rolnej nie została zaspokojona z racji niedostatecznego zapasu ziemi. Oczywiście odnosi się to przede wszystkim do przeludnionych województw południowych, a w dalszej kolejności do pozostałych województw.

III. Organizacja akcji osadnictwa. Akcja przesiedleńcza ludności na tereny zachodnie ^b, prowadzona przez PZZ byłaby oparta na dobrowolnym akcesie reflektantów. Zainteresowanie co do tego rodzaju akcją wykazują liczne rzesze ludności rolnej, zgłaszającej się w placówkach PZZ, które pozwalają przewidywać, iż chętnych na wyjazd na Ziemię Zachodnią będzie dostateczna ilość.

1. Rejestracja uchodźców i wysiedlonych (głównie rolników) jadących na Ziemię Zachodnią już odbywa się w ośrodkach terenowych PZZ. Rejestracja ta prowadzona będzie w dalszym ciągu.

2. Wytyczne współpracy PZZ w ramach akcji osadniczej z komórkami(?) Państwowego Urzędu Repatriacyjnego są w opracowaniu, dotychczasowa doraźna współpraca przybierze charakter stały i ścisły.

3. Rejestracja PZZ robotników rolnych, reflektujących na wyjazd na Ziemię Zachodnią winna być ujęta odrębnie z uwagi na to, iż duża część ludności wiejskiej nie posiada własnego inwentarza żywego i martwego oraz gospodarczo i społecznie jest najbardziej upośledzona. Należy wobec tego dla niej przeznaczyć gospodarstwa poniemieckie, najlepiej gospodarstwa folwarczne (opuszczone?).

4. Rejestracja małorolnych reflektantów jest wprawdzie prowadzona w ramach ogólnych prac organizacyjnych PZZ, jednakże wobec braku informacji czy i kiedy akcja ta wejdzie w stadium realizacji, władze PZZ nie mogą w stosunku do reflektantów czynić żadnych zobowiązań na przyszłość.

5. Sporządzanie wykazów gospodarstw poniemieckich na Ziemiach Zachodnich ma być prowadzone w zasadzie przez urzędy ziemskie, jednakże rozpatrzenie sprawy od strony czynnika społecznego jest również pożądane, a wciągnięcie do współ-

działania w tej akcji PZZ za pośrednictwem organizacji terenowych może przyspieszyć zebranie dokładnego materiału informacyjnego^b.

6. Transporty kolejowe osadników odbywać się będą w rozmiarach zależnych od środków transportowych, dostarczonych przez Ministerstwo Komunikacji. Dla należytego ujęcia tej sprawy [transportów] należy zorganizować: a) Punkty załadowania, którymi będą jedna lub dwie stacje kolejowe najbliższe dla danego powiatu, przy czym dojazd osadników do tych stacji winien być zorganizowany przez gminy (podwodami); b) Punkty odżywcze w czasie podróży, które zostaną zorganizowane na kilku stacjach węzłowych i będą zaopatrywać uczestników transportu w gorącą strawę w niezbędnych rozmiarach, według preliminarza materiałowego, stanowiącego załącznik nr 3 do niniejszego memoriału; c) Punkty przeznaczenia, którymi będą jedna lub dwie stacje kolejowe, najbliższe dla powiatu, gdzie osadnicy mają zostać osiedleni. Zarząd Główny PZZ przewiduje, że łączenie punktów załadowania, odżywczych i przeznaczenia jednocześnie funkcjonujących będzie 25 oraz że na poszczególne punkty będzie potrzebny przeciętnie personel złożony z 4 osób.

7. Każdy osadnik zabiera ze sobą, a) Rodzinę najbliższą z nim razem współmieszkającą; b) Żywność dla swej rodziny na okres dwóch tygodni; c) Ruchomości o wadze łącznej 50 kg na osobę; d) Ponadto osadnik może zabrać inwentarz żywy w ilości 1 konia i 1 krowy.

8. Rozmiar prac, związanych z projektowaną akcją osadniczą jest tak duży, że obok sieci organizacyjnej PZZ na punktach transportowych niezbędne jest znaczne powiększenie personelu PZZ zarówno w centrali, jak i ośrodkach prowincjonalnych. Należy tu bowiem odpowiednio rozbudować biuro organizacyjne i statystyczne w centrali PZZ, sieć organizacyjną w okręgach i oddziałach oraz sieć łącznikową.

IV. Formy współpracy z Ministerstwem Rolnictwa.

1. Dla należytego rozwiązania kwestii dobrowolnego przesiedlania się na tereny zachodnie w ramach akcji projektowanej w niniejszym memoriale potrzebne są poważne kredyty. Zarząd Główny PZZ wyraża nadzieję, że Ob. Minister Rolnictwa i Reform Rolnych pozytywnie ustosunkuje się do projektów preliminarza pieniężnego i preliminarza materiałowego (zał. nr 2 i nr 3)^c.

2. Również nieodzowną jest rzeczą ustalenie sytuacji prawnej osadnictwa, prowadzonego przez PZZ. Organizacja nasza prosi Ob. Ministra o spowodowanie wydania dekretu, regulującego położenie prawne wszystkich osadników, co znakomicie przyczyniłoby się do spopularyzowania idei osiedlania się na terenach zachodnich. Projekt takiego dekretu winien przewidywać, że osadnik otrzymuje od Państwa ziemię na warunkach długoletnich spłat, a tytuł własności uzyskuje po spłacie 1/4 ceny nabycia, do tego czasu użytkuje ziemię na zasadzie powiernictwa.

3. Na przewóz 1,5 mln osadników w ciągu roku do miejsc przeznaczenia niezbędna jest odpowiednia ilość środków transportowych. Ponieważ obecnie olbrzymie rzesze ludności wędrują na zachód i w sposób niezorganizowany poszukują na tych terenach możliwości osiedlania się, co stwarza dla władz kolejowych znaczne trudności, więc przypuszczać należy, że ujęcie tej migracji w formy zorganizowane nie przyczyni się do dodatkowego obciążenia naszego kolejnictwa. PZZ ma nadzieję, że Ob. Minister Rolnictwa i Reform Rolnych uzyska od Ministerstwa Komunikacji przydzielenie do naszej dyspozycji na cele akcji osadnictwa odpowiednie ilości środków transportowych.

4. W obecnych trudnych warunkach komunikowania się z terenem przy pomocy kolei, konieczne jest posiadanie przez PZZ własnego dostatecznego taboru samochodowego dla celów usprawnienia działalności organizacyjnej ośrodków prowincjonalnych i aktywizacji ich współpracy z terenowymi urzędami ziemskimi oraz inspekto-

ratami Urzędu Repatriacyjnego. Dlatego też Zarząd Główny powołując się na konferencję swych przedstawicieli z Ob. Ministrem w dniu 18 marca 1945 w Łodzi, prosi Ob. Ministra o postawienie do dyspozycji PZZ 6 samochodów osobowych, w tym: 2 dla potrzeb centrali i 4 dla okręgów.

5. Przewidując konieczność posiadania przez Polski Związek Zachodni samowystarczalnych obiektów rolnych dla wychowawczych, organizacyjnych, propagandowych i naukowych placówek PZZ. Zarząd Główny przedstawia Ob. Ministrowi plan tych wyłączeń jako załącznik nr 4.

V. Akcja parcelacyjna na terenach zachodnich. Po całkowitym zagospodarowaniu gospodarstw ponemieckich na ziemiach Rzeczypospolitej i na terenach postulowanych, należałoby przystąpić do parcelacji niemieckich majątków obszarniczych, co w chwili obecnej ze względów gospodarczych jest prawdopodobnie trudne. Zasady reformy rolnej na ziemiach postulowanych będą przypuszczalnie odmienne niż na ziemiach Rzeczypospolitej. Zarząd Główny PZZ uważa, że winno być umożliwionym jego przedstawicielom wzięcie udziału w opracowaniu odnośnego projektu.

Masz. uszkodzony, AAN, MAP, t. 2448, k. 41—44.

a — adnotacja: dla dr Giebartowskiego.

b-b — tekst uszkodzony. Kursywą uzupełnienia wydawców.

c — teksty załączników pomijamy.

Nr 5

Regulamin drużyn osadniczych Polskiego Związku Zachodniego

1. Drużyna osadnicza PZZ jest zorganizowaną grupą wyłonioną przez pewną jednostkę organizacyjną PZZ (koło, obwód, okręg), mającą na celu przygotowanie na Ziemiach Odzyskanych warunków dla osadnictwa wysyłającego ośrodka PZZ.

2. Drużyna składa się z dowódcy drużyny i jego zastępcy oraz odpowiedniej liczby członków. Dowódcę i jego zastępcę oraz wszystkich członków drużyny mianuje Zarząd Okręgu na wniosek wysyłającej jednostki organizacyjnej.

3. Członkami drużyn osadniczych PZZ — w szczególności dotyczy to dowódcy drużyny i jego zastępcy — winni być tylko obywatele o wysokim poziomie etycznym, dający gwarancję zachowania się na Ziemiach Odzyskanych w sposób godny członka PZZ. Nadto członkowie drużyn osadniczych winni pod względem zdrowotnym i przygotowania fachowego stać na poziomie swych trudnych zadań.

4. Drużyna osadnicza po zorganizowaniu się i otrzymaniu odpowiedniego upoważnienia ze strony zarządu okręgu (wzór upoważnienia w załączniku nr 1)^a wyjeżdża na Ziemię Odzyskaną do miejscowości wskazanej przez Zarząd Okręgu.

5. Po przyjeździe na Ziemię Odzyskaną dowódca drużyny winien się zgłosić niezwłocznie u właściwego delegata PZZ, który ma obowiązek opiekować się drużyną, zaznajomić ją z warunkami pracy na miejscu, prowadzić do właściwych urzędów i skierować na miejsce przeznaczenia.

6. Drużynie osadniczej nie wolno przedsięwzierać żadnych czynności osadniczych bez porozumienia się z właściwym delegatem PZZ oraz właściwymi władzami. Na terenie, na którym już jest delegat PZZ, drużyna porozumiewa się z władzami za jego pośrednictwem.

7. Zadaniem drużyny osadniczej na miejscu jest przygotowanie warunków dla osadnictwa wysyłającego ośrodka tego okręgu, w szczególności zaś wyszukanie odpowiednich obiektów, ich zabezpieczenie oraz dokładne i wszechstronne zapoznanie się z warunkami miejscowymi.

8. Po dokonaniu tych czynności dowódca drużyny wysyła część drużyny do ośrod-

ka wysyłającego, celem zorganizowania właściwej akcji osadniczej, drugą część natomiast zostawia na miejscu celem zabezpieczenia obiektów.

9. Po nadejściu i osadzeniu osadników i ukończeniu akcji osadniczej, w szczególności po wyłonieniu tymczasowych władz samorządowych przez osadników, dowódca drużyny składa sprawozdanie ze swej działalności do Zarządu Okręgu wysyłającego, zaopatrzone opinią miejscowego delegata PZZ. W zależności od decyzji zarządu okręgu drużyna bądź rozwiązuje się, bądź też prowadzi prace dalej według wskazówek Zarządu Okręgu.

Masz. AAN, MAP, t. 2448, s. 27—28.

a — Załącznika brak.

Nr 6

1945 kwiecień 24^a. Pismo Biura Ziemi Zachodnich do ministra administracji publicznej w sprawie zakresu pracy biura

W związku z powołaniem do życia Biura Ziemi Zachodnich jako bezpośrednio ob. Ministrowi podległej komórki przedkładam poniżej zakres jego pracy oraz plan organizacji.

I. Zakres pracy Biura Ziemi Zachodnich obejmuje:

1. Opracowywanie wszelkich problemów związanych z realizacją planów dotyczących: a) Zaludnienia i zagospodarowania Ziemi Odzyskanych oraz organicznego zespolenia ich z całością ziem polskich pod względem gospodarczym, politycznym, administracyjnym i etycznym; b) Wykorzystania obszarów odzyskanych dla planowej przebudowy i naprawy struktury gospodarczej i społecznej na pozostałych ziemiach Polski.

2. Systematyczne zbieranie i krytyczne przepracowanie materiałów oraz danych statystycznych i innych służących do wykonania ich przez organy rządowe, a w szczególności przez administrację Ziemi Odzyskanych.

3. Przygotowanie materiałów oraz opracowanie memoriałów na konferencję pokojową, uzasadniających prawa Polski do Ziemi Odzyskanych z punktu widzenia historycznego, politycznego, gospodarczego i ludnościowego.

4. Prowadzenie akcji wydawniczej i propagandowej, w szczególności obok publikowania specjalnych prac naukowych i popularnych, wydawanie biuletynu prasowego przeznaczonego dla radia i dla prasy codziennej, zaspokajającej potrzeby szerokiego ogółu o charakterze propagandowo-informacyjnym, oraz biuletynu omawiającego w sposób naukowy zagadnienia specjalne z punktu widzenia aktualnych potrzeb terenu, jak również poruszającego problematyki administracyjne na Ziemiach Odzyskanych.

5. Koordynowanie praktycznych i teoretycznych prac, wymienionych w punktach 1—4, a podejmowanych bądź przez poszczególne organy i komórki administracji państwowej i samorządowej, bądź przez organizacje społeczne lub instytucje naukowe.

Wobec naglącego charakteru niektórych zagadnień, związanych z obejmowaniem Ziemi Odzyskanych, Biuro Ziemi Zachodnich przystępuje natychmiast w celu ułatwienia aktualnych zadań administracji tych ziem do wykonania równoległe węższego programu prac, obejmującego w szczególności:

1. Wydanie następujących materiałów źródłowych: a) Skorowidza miejscowości z podaniem równoległe nazw polskich; b) Danych odnośnie powierzchni i zaludnienia jednostek administracyjnych do gminy włącznie wg stanu sprzed wojny; c) Danych odnośnie użytków i nieużytków rolnych z podziałem ziemi uprawnej na poszczególne...

gólne rodzaje kultur; d) Danych dotyczących dotychczasowej struktury gospodarstw rolnych w posiadaniu prywatnych i publiczno-prawnych jednostek oraz liczby wielkości i rozmieszczenia gospodarstw wyspecjalizowanych; e) Danych, dotyczących miejskiej struktury zawodowej według poszczególnych miast; f) Liczby i rodzajów przedsiębiorstw przemysłowych, rzemieślniczych i handlowych z podaniem przedwojennego stanu zatrudnienia; g) Map terenu Ziemi Odzyskanych, podających w pierwszym rzędzie podział administracyjny i sieć komunikacyjną (lądową i wodną), a następnie rozmieszczenie ważniejszych gałęzi gospodarczych.

2. Opracowanie zagadnień: a) Ogólnych chłonności ludnościowej Ziemi Odzyskanych tak w zakresie osadnictwa rolnego, jak i miejskiego z uwzględnieniem autochtonicznego elementu polskiego; b) Ogólnych planów osadnictwa rolnego i miejskiego, biorących pod uwagę grupy ludności polskiej, przesiedlanej na podstawie umowy polsko-rosyjskiej z 1944 r. oraz ludności, która winna być przesiedlona z przeludnionych terenów Polski; c) Określenie bliższe terenów o nadmiarze ludności i podział kontyngentów osadniczych z ustaleniem planu i metod zaciągu osadników; d) Określenie warunków glebowych i przyrodniczych terenów osadnictwa rolnego; e) Planu likwidacji pozostawionych gospodarstw i mienia przez osadników z przeludnionych okręgów, oraz zasad i warunków przydziału warsztatów pracy na Ziemiach Odzyskanych; f) Zasad pomocy rzeczowej i kredytowej dla osadników; g) Organizacji poradnictwa zawodowego dla osadników rolnych.

Jednolite wykonanie tak rozległych prac w możliwie krótkim czasie wymaga zespolenia i koordynacji wysiłków w użytkowanych zbyt skromnych obecnie środkach zarówno rzeczowych jak i osobowych. Obecnie istnieje na tym polu daleko posunięte rozproszenie nieskoordynowanych wysiłków. Te same prace teoretyczne i praktyczne podejmowane są równolegle przez różne komórki administracji publicznej i przez różne organizacje społeczne. Taki stan rzeczy prowadzi niezależnie od marnotrawstwa środków do rozbieżnych, krzyżujących się i błędnych poczynań wprowadzających w akcję chaos i jej opóźnienie. W związku z powyższym proszę ob. Ministra o:

1. zwrócenie się do poszczególnych ministerstw, by dla uniknięcia wielotorowości: a) Prace związane z planowaniem organizacji Ziemi Odzyskanych uzgadniały z Biurem Ziemi Zachodnich w celu zharmonizowania tych prac z ogólnym planem organizacji odzyskanych ziem; b) Publikacje i prace naukowe, dotyczące zagadnień Ziemi Odzyskanych wydawane były przez Biuro Ziemi Zachodnich, względnie za jego aprobatą. Odnośnie ważnej dziedziny propagandy proponuję odbywanie z Ministerstwem Propagandy periodycznych konferencji dla uzgodnienia właściwego i jednolitego jej kierunku oraz nasilenia.

2. Wydanie polecenia poszczególnym wojewodom oraz pełnomocnikom Rządu, by w zakresie spraw poruszonych wyżej postępowali analogicznie.

Wobec tego, że w poszczególnych resortach powoływane są do życia osobne wydziały do spraw Ziemi Odzyskanych, proponuję w celu zaznajomienia urzędników tych komórek z całokształtem ogólnych zagadnień tych ziem oraz w celu nawiązania bezpośredniej łączności w pracy z Biurem Ziemi Zachodnich — zorganizowanie dla tychże urzędników dwutygodniowego kursu (łącznie 24 godziny wykładów).

II. Organizacja Biura Ziemi Zachodnich. Biuro Ziemi Zachodnich jest samodzielną komórką przy ministrze administracji publicznej. Na czele stoi szef biura.

Wewnętrzna organizacja oraz ilościowy skład personelu Biura Ziemi Zachodnich jest podany w załącznikach do niniejszego pisma^b.

Masz. AAN, MAP, t. 2388, s. 8—10.

a — otrzymane 11.V.1945.

b — załączniki zawierają: zakres działania i zadania poszczególnych wydziałów Biura, wykaz etatów BZZ, prełiminarz budżetowy na maj 1945.

Nr 7

Sprawozdanie z działalności Biura Ziemi Zachodnich za okres do 1.VI.1945 r.

Po wcieleniu Biura Ziemi Zachodnich do Ministerstwa Administracji Publicznej w dn. 1.V.1945 r., prowadzono dalej prace mające na celu skompletowanie danych z roku 1939, dotyczących wszelkich zagadnień ludnościowych i gospodarczych na terenie Ziemi Odzyskanych, wychodząc z założenia, iż dane te umożliwią zorientowanie się w możliwościach potencjałowych owych Ziemi.

Opracowano dane statystyczne, dotyczące przedwojennego stanu ludnościowego — układu zawodowego i gęstości zaludnienia Ziemi Odzyskanych według danych z roku 1939, jak również struktury rolnej tych ziem, z rozbiorem na powiaty. Zapoczątkowane zostały prace, określające potencjał przemysłowy Ziemi Odzyskanych. Na ukończeniu znajdują się skorowidze polsko-niemieckie i niemiecko-polskie nazw miejscowości na terenach zachodnich. W dziale kartograficznym opracowano wzory map bogactw naturalnych, dróg kolejowych i gęstości zaludnienia. W ciągu całego okresu sprawozdawczego prasa i radio były zaopatrywane w informacje i pogadanki, omawiające aktualne zagadnienia przesiedleńczo-osiedleńcze. Opracowano plan osadniczy na najbliższy czas z uwzględnieniem potrzeb i chłonności rolnictwa i przemysłu (powielony w 50 egzemplarzach)¹⁴. Przygotowano projekt dekretu o pobycie na obszarze Ziemi Zachodnich oraz tezy na Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów w sprawie ustalenia praw własności na Ziemiach Zachodnich.

Masz. AAN, MAP, t. 2388, s. 111.

Nr 8

[1945 maj] Plan osadniczy BZZ lub memoriał organizatorów Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych

I. Charakterystyka ogólna

Z chwilą zakończenia wojny i złamania potęgi hitlerowskiej, nie ma zagadnienia, które by zajmowało bardziej umysły i serca literalnie wszystkich Polaków, niż sprawa Ziemi Odzyskanych i ich repolonizacji. Zagadnienie to wiąże się z innym zagadnieniem, nie mniej ważnym i trudnym, choć może mniej głośniejszym i zrozumiałym dla szerokiego społeczeństwa, a mianowicie z zagadnieniem repatriacji.

Ludność Ziemi Odzyskanych liczyła przed wybuchem wojny około 8 mln 150 tys. mieszkańców. Jeżeli od liczby tej odjąć około 500 tys. Polaków na Śląsku, 40 tys. na Pomorzu Zachodnim, 60 tys. w Warmii i około 300 tys. Mazurów w Prusach Wschodnich, a więc razem około 900 tys. głów, to okaże się, że tysiącletnia działalność germanizacyjna osadziła na tych ziemiach około 7 1/4 mln Niemców, dla których nie powinno być miejsca w Polsce.

Pomijając argumenty historyczne, gospodarcze i polityczne, wystarczy ograniczyć się do wniosków, że musimy ulokować na Ziemiach Odzyskanych przeszło 7 mln Polaków, i to w czasie możliwie jak najkrótszym. Układ repatriacyjny między Polską a Związkiem Radzieckim pozwala na repatriację około 2 mln Polaków z ziem, które ostatnio weszły w skład Białorusi i Ukrainy Radzieckiej. Do liczby 2 mln należy dodać około 1/2 mln Polaków z głębi Związku Radzieckiego. Pozostałe 4 i 3/4 mln

¹⁴ Dokumentem o podobnej treści jest opracowanie, które stanowi pozycję następną naszego wyboru, brak na nim jednak stwierdzenia autorstwa oraz daty.

ludności powinno by rekrutować się z terenu rdzennej Polski, ze szczególnym uprzywilejowaniem okręgów przeludnionych, o wadliwej strukturze społecznej i gospodarczej.

Musimy sobie zdać sprawę, że migracja takich mas ludności w ciągu krótkiego czasu nie ma precedensu w historii. Nawet wędrówki narodów na przełomie wieków starożytnych i średnich pod względem intensywności ruchu i jego rozmiarów nie mogą się równać ze zjawiskiem, przed rozwiązaniem którego stoi Państwo Polskie. Należy zauważyć, że repatriacja w latach 1918—1924 objęła około 1 300 000 osób i trwała 6 lat, pomimo że warunki komunikacyjne i organizacyjne były wówczas znacznie pomyślniejsze, niż obecnie.

II. Zasady osadnictwa

1. Amalgamat ludnościowy. Jak wynika z ogólnej charakterystyki osadnictwa na Ziemiach Odzyskanych, około 35% kontyngentu osadników będzie składało się z repatriantów i optantów, zaś pozostałe 65% — z ludności rdzennej Polski. Jeżeli przyjąć, że pewne liczby repatriantów dadzą się umieścić w Polsce właściwej, stosunek omówiony może doznać pewnego przesunięcia na korzyść ludności z Polski właściwej i że ludność ta może dojść do 70% kontyngentu osadników. Aby zorientować się w skutkach, jakie pociągnie za sobą wzajemne ustosunkowanie obu grup ludnościowych, wypadnie scharakteryzować przede wszystkim grupę repatriacyjną, jako grupę nową w warunkach zachodu.

Repatrianci w przeważnej masie stanowią będą element rolniczy, wychowany na wzorach gospodarki ekstensywnej, stojącej pod względem metod pracy w rolnictwie bez porównania niżej od wzorów rolnictwa niemieckiego, stosowanych na obszarze Ziemi Odzyskanych. Jeżeli nie możemy dopuścić do obniżenia kultury rolnej, to tym samym nie możemy kolonizować większych obszarów wyłącznie repatriantami.

Z drugiej strony, repatrianci będąc elementem bardzo wartościowym jako Polacy, organizacyjnie stoją znacznie niżej w porównaniu z ludnością Polski centralnej. Wielokrotne zmiany ustroju politycznego, prześladowania i gwałty ze strony okupanta niemieckiego, oraz podjudzanie poszczególnych grup narodowościowych przeciwko sobie, spowodowały, że wielu z tych ludzi znajduje się w stanie prostracji duchowej i wyczerpania moralnego. W konkluzji ma się do czynienia z grupą ludnościową, wymagającą wielostronnej i starannej opieki oraz ciągłego instruowania zawodowego. Oczywiście, że element tego rodzaju może być w przyszłości również bardzo cenny i można nim zapełnić luki w strukturze ludnościowej Ziemi Zachodnich, ale obecnie nie nadaje się on do roli pioniera, zdobywcy i organizatora, jakiej od niego wymaga stojące przed Polską zadanie.

Z powyższej krótkiej i pobieżnej charakterystyki wysuwa się nieodparcie konieczność mieszania ludności, przy czym rola czynnika organizatorskiego i kierowniczego przypadłaby siłą rzeczy elementowi ludzkiemu, pochodzącemu z Polski etnograficznej.

W konkluzji stawiamy tezę — ludność z kresów wschodnich, a w szczególności ludność rolnicza, nie powinna nigdzie przekraczać około 40% pojemności ludnościowej poszczególnych jednostek terytorialnych, pozostałe 60% przypadnie zatem na ludność z innych dzielnic Polski i na polską ludność autochtoniczną.

Zorganizowanie pełnowartościowego społeczeństwa w nowych warunkach i na nowej ziemi jak to wykazują przykłady państw — Związku Radzieckiego, Ameryki, Australii, udaje się przy zastosowaniu systemu mieszania różnorodnych elementów, z których każdy wnosi swój najlepszy wkład w postaci metod pracy i wartości cywi-

lizacyjnych i kulturalnych. Życie i wzajemna konkurencja odrzuca metody i składniki mniej wartościowe, rozpowszechniając w drodze eksperymentu i pożytecznego naśladownictwa lepsze.

Poza tym względy eugeniczne wymagają pewnych krzyżówek różnolitych elementów. Społeczeństwa, unikające mieszania się niejednorodnych składników ludnościowych, wykazują dążność do degeneracji. W Polsce przedwojennej np. na obszarze niektórych powiatów, cechujących się małą migracją, stwierdzono początki objawów degeneracji.

Z powyższych względów, dążenie do amalgamatu ludnościowego na Ziemiach Zachodnich staje się bezsporną koniecznością.

2. Osadnictwo niereglamentowane. Jest rzeczą oczywistą, że dobra organizacja osadnictwa i migracji ludności w pierwszym rzędzie zależy od dobrej komunikacji. Obecne warunki transportu kolejowego, znane zresztą powszechnie, są tego rodzaju, że trudno liczyć na zorganizowanie regularnego przewozu mas ludzkich. Niewystarczające ilościowo i jakościowo w czasie środki kolejowe, siłą rzeczy muszą być oddane przede wszystkim do dyspozycji repatriantów. Na terenie kraju, na natężenie ruchu przesiedleńczego można wpływać najwydatniej drogą odpowiedniej propagandy, która powinna być prowadzona głównie na tych obszarach, z których przewiduje się masowe przesiedlenie na Zachód, tj. głównie na ziemiach przeludnionych, o wadliwej strukturze gospodarczo-społecznej. Niemniej jednak, należy się liczyć z emigracją żywiolową na całym obszarze państwa, którą można regulować znów przez odpowiednią propagandę, prowadzoną na tych terenach.

Z innych środków reglamentacyjnych należy wymienić środki prawno-administracyjne. Projekt odnośnego dekretu, regulującego wjazd i pobyt na obszarze Ziemi Zachodnich został opracowany przez Biuro Ziemi Zachodnich przy Ministerstwie Administracji Publicznej. Tak czy inaczej trzeba sobie zdać sprawę z tego, że akcja przesiedlania i osadzania ludności na Ziemiach Odzyskanych będzie musiała nosić charakter masowy. Osadnictwo uregulowane wymagałoby bowiem gruntownego przygotowania akcji, na co trzeba by około 2 lat czasu oraz stopniowego wysiedlania Niemców do Rzeszy, przy czym ich warsztaty pracy byłyby w ruchu przekazywane Polakom. Tymczasem okoliczność, że około 85% ludności niemieckiej podążyła za rozbitą armią niemiecką na zachód, opuszczając i pozostawiając bez żadnej opieki gospodarstwa rolne i inne warsztaty pracy, zmusza do szybkiego, chociażby niezorganizowanego zaludnienia i doradźnego zagospodarowania terenu, bez zwracania uwagi na nieuniknione w tych warunkach niedociągnięcia i błędy, jeśli ten nie ma stać się w ciągu najbliższego czasu ziemią głodu i pustki. Dopiero po szybkim obsadzeniu opustoszałych poniemieckich warsztatów pracy i ostatecznej inkorporacji Ziemi Zachodnich, może przyjść czas na zorganizowanie terenu i planowe osadnictwo w ramach reformy rolnej.

Stąd jako rezultat rozważań wysuwa się druga teza — stajemy przed zagadnieniem przesiedlania żywiolowego i jako takie we wstępnym okresie naszej akcji będziemy je traktować uważając, że ta forma, jakkolwiek gospodarczo najmniej odpowiednia, jest podyktowana naszą państwową racją stanu.

3. Utrzymanie poziomu gospodarczego. Trzeba sobie zdać sprawę, że nieunikniony napływ repatriantów ze wschodu obniży poziom gospodarczy Ziemi Zachodnich. Również element polski z najbardziej przeludnionych okolic kraju będzie stał

wprawdzie wyżej w zakresie kultury gospodarczej i społeczno-organizacyjnej, ale nie od razu wzniesie się do tego poziomu gospodarczego i organizacyjnego, na jakim postawili Ziemię Odzyskane Niemcy. Jeśli zatem gospodarka nasza ma nie obniżyć trwale poziomu gospodarczego terenu, niezbędne jest stałe nadzorowanie i instruowanie szerokich mas pracowniczych w zakresie ich działalności zawodowej, w szczególności zaś na odcinku rolnym. Tutaj konieczne jest utworzenie szkół dla instruktorów rolnych, którzy by prowadzili w gminach szkolenie praktyczne rolników. Ponieważ na Ziemiach Zachodnich panują różne warunki klimatyczne, glebowe i produkcyjne, byłoby wskazane powołanie kilku typów tych szkół, w zależności od warunków lokalnych. Z grubsza można by tu wskazać na następujące typy obszarów rolnych: 1. Obszar sudecko-górnośląski, 2. Obszar dolnośląsko-lubuski, 3. Obszar Pomorza Zachodniego i Prus Wschodnich.

Szkoły dla instruktorów gminnych miałyby charakter szkół średnich. Poza tym niezbędne byłyby instruktoraty powiatowe oraz personel kierowniczy dużych obiektów rolnych, przeznaczonych dla specjalnej produkcji (gospodarstwa nasienne, hodowlano-mleczarskie, warzywnicze itp.), których obsada winna posiadać wykształcenie wyższe, dostosowane do warunków pracy na zachodzie. Celem doraźnego zapobieżenia brakowi odpowiednich sił fachowych, należałoby uruchomić krótkie praktyczne studium o intensywnym programie dla rolników posiadających już wyższe wykształcenie i praktykę. Kształcenia personelu agronomicznego na wyższym poziomie dla Ziemi Zachodnich winna podjąć się jedna z akademickich uczelni polskich — specjalnie predestynowany do tego wydaje się wydział rolny Uniwersytetu Poznańskiego i SGGW w Warszawie.

Szkolenie w zawodach nierolniczych posiada już w szkolnictwie zawodowym polskim doskonałe wzory, wymagające jedynie drobnych stosunkowo korektur w celu lepszego dostosowania wychowanków do pracy na zachodzie. Kwestia uruchomienia odpowiednich uczelni jest więc tylko kwestią techniczną, wymagającą środków, czasu i sił nauczycielskich.

Zdajemy sobie wszyscy sprawę, że przesiedlanie w tak wielkich rozmiarach wymaga przedsięwzięcia wielkich wysiłków, aby możliwie najlepiej poinformować, nauczyć i przystosować przesiedlanego do nowych warunków, w których będzie przebywał. Z człowiekiem jest jak z rośliną replantowaną, wymaga możliwie tej samej atmosfery, w której żyła. Prawie cała ludność przychodzi na Ziemię Odzyskane z warunków innych. Duży procent przybyszów — to reemigranci. Zwłaszcza rolnicy. Uprawiali oni swą ziemię często zupełnie odmiennie aniżeli była ona uprawiana na tych terenach, na które przybyli. Musimy stwierdzić, że poziom kultury rolnej jest tam na ogół wysoki — trzeba zrobić wszystko, aby go nie obniżyć. I dlatego niezależnie od szeregu wydawnictw popularnych dla rolnika, niezależnie od reaktywowania instytucji naukowych — o czym wyżej wspominaliśmy — od pokrycia tych terenów siecią szkół zawodowych, stacji doświadczalnych, należy dać rolnikowi te podstawowe wiadomości, które mu ułatwią pierwsze kroki w jego gospodarstwie na nowym terenie. Nie będziemy tu tych problemów wyszczególniali, zaczynając bowiem od techniki orki i nawożenia, aż do zupełnie innego rozplanowania terminu prac w polu — są to sprawy zupełnie fachowe i przez fachowca tylko w tej dziedzinie właściwie na miejscu mogą być przedstawione. I dlatego też Ministerstwo Rolnictwa, przyjmując w tej dziedzinie inicjatywę dania możliwie najwzszechstronniejszej pomocy instruktorskiej, wysłała na tereny odzyskane 1200 instruktorów rolnych. Chcielibyśmy zaznaczyć, że inicjatywa społeczna w tej dziedzinie ma ogromne znaczenie. Każda grupa polityczna, każde zrzeszenie społeczne winny dokładać wszelkich starań, aby na tę stronę zwrócić szczególną uwagę. Byłoby ze wszech miar pożądane,

aby zgodnie z naszą polityką mieszania elementu przesiedlanego z województw centralnych, jechali naprawdę tędzy fachowcy rolni. Dopomogą oni repatriantom udzielając wskazówek w gospodarce na innym poziomie kultury materialnej i w innych warunkach prowadzonej.

Reasumując wysuwamy trzecią tezę. Aby zapobiec obniżeniu kultury rolnej, należy jak najszybciej uruchomić zawodowe szkolnictwo rolne na Ziemiach Zachodnich — a w okresie wstępnym przeprowadzić doszkolenie zawodowe w drodze powołania do życia instruktorów rolnych oraz przodowników gromad spośród wykwalifikowanych fachowców rolnych.

4. Dewastacja wojenna. Nie znamy dokładnego obszaru zniszczeń wojennych na Ziemiach Odzyskanych. Dochodzące fragmentaryczne wiadomości dotyczą raczej ważniejszych ośrodków miejskich i terenów położonych przy ważniejszych drogach kołowych. Trudno określić dokładnie, w jakim stopniu zmniejszą one chłonność ludnościową terenu. W każdym razie określenie ich rozmiaru i ustalenie planu odbudowy nie jest rzeczą łatwą ani szybką. Najdotkliwsze są niewątpliwie zniszczenia komunikacyjne oraz uprowadzenie i wytrzebienie inwentarza żywego i sprzężaju. Powrót do przedwojennego stanu, chociażby liczbowego, pogłowia końskiego, bydła i trzody musi trwać latami. Jest to bodaj największa przeszkoda w zagospodarowaniu wsi i w zorganizowaniu wyżywienia miast.

III. Materiał ludzki

Materiał ludzki do zaludnienia Ziemi Odzyskanych będzie pochodził, jak to było już zaznaczone, z dwóch źródeł: z repatriacji i z werbunku na obszarze państwa polskiego. Składa się on z dwojakiego elementu: wiejskiego i miejskiego. Spośród elementu miejskiego należy wymienić następujące główne grupy podstawowe: 1. Pracownicy przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych, 2. Pracownicy samodzielni (wolne zawody, rzemiosło, drobny handel itp.), 3. Pracownicy państwowi, samorządowi i kolejarze.

Grupa pierwsza wymaga w pierwszym rzędzie starannego i dobrze zorganizowanego aparatu, jeśli nie mamy być świadkami złego funkcjonowania przedsiębiorstw, nużących wędrowek pracowników w poszukiwaniu właściwych miejsc pracy. Poza tym należy osobom pracującym dostarczyć mieszkań i odpowiedniego wyżywienia, które pozwoliłoby im na wytrwanie przy warsztacie do czasu, kiedy przeminą ciężkie warunki aprowizacji i zaopatrzenia, wywołane warunkami wojennymi.

Grupa druga będzie urządzać się przeważnie sama. Do tego celu potrzebna jej będzie odpowiednio zorganizowana państwowa lub społeczna służba informacyjna oraz przydzielenie na miejscu odpowiednich warsztatów pracy i pomieszczeń mieszkalnych. W osadnictwie samodzielnym mieszkańców miast, poza kwestią warunków gospodarczych, pierwszorzędną rolę grają kwestie prawne, a przede wszystkim kwestia uzyskania na własność warsztatu pracy i załatwienia formalnego tytułu własności, o czym będzie mowa poniżej.

Trzecia grupa udaje się w postaci zorganizowanych przez władze państwowe grup pracowniczych i jako taka nie wymaga bliższego omówienia w ramach ogólnego planu zaludnienia.

1. Materiał ludzki z ziem wschodnich. Ustalenie dokładnej liczby ludności polskiej z kresów wschodnich, odstąpionych Związkowi Radzieckiemu, która w drodze

repatriacji może być przesiedlona do Polski, nie jest bynajmniej rzeczą łatwą. Można oprzeć się jedynie na danych spisu z r. 1931, nie mając możliwości wprowadzenia korektur wynikających z przyrostu lub ubytku naturalnego, zmian spowodowanych przez wojnę, okupację, dobrowolną czy przymusową migrację itd.

Opracowana na podstawie spisu z r. 1931 tablica ludności na podstawie wyznaczonej, co na kresach wschodnich było niemal zawsze utożsamiane z przynależnością do narodowości, podaje z uwzględnieniem strat wojennych (około 36%) następujące kwoty:

Obszar	Ludność wiejska (w tys.)	Ludność miejska (w tys.)
Wileńszczyzna	412,4	92,2
Nowogródzkie	237,7	17,8
Białostockie	103,7	16,2
Polesie	52,9	26,2
Wołyń	162,2	40,1
Tarnopolskie	321,6	38,0
Stanisławowskie	97,6	54,2
Lwowskie	188,9	138,3
Razem	1577,0	423,0

Na całym tym obszarze są tylko dwa duże miasta, Lwów (100 tys. Polaków) i Wilno (80,6 tys. Polaków), o łącznej liczbie 181,4 tys. ludności polskiej. Pozostałe 241,6 tys. polskiej ludności miejskiej przypada na miasta małe i najwyższej średnie, z których w żadnym liczba Polaków nie przekracza obecnie 15 tys.

2. Chłonność ludnościowa Ziemi Odzyskanych. Zaludnienie Ziemi Odzyskanych określa statystyka niemiecka. Liczba Polaków zaczerpnięta jest z naukowych danych polskich, a to wobec niemieckiej tendencji do ukrywania różnymi sposobami prawdziwych liczb, dotyczących ludności polskiej.

Otrzymamy następujące dane, obrazujące chłonność ludnościową Ziemi Zachodnich.

Ziemie	Ludność ogółem (w tys.)	Autochtoniczna ludność polska (w tys.)	Chłonność ludnościowa (w tys.)
Śląsk wraz z Ziemią Lubuską i częścią pogranicza	4.704,5	500	4.204,8
Pomorze Zachodnie z pograniczem	1.958,5	40	1.918,5
Prusy Wschodnie z Warmią	1.478,6	360	1.118,6
Razem	8.141,6	900	7.241,9

Należy zauważyć, że na terenach zachodnich duża część ziemi ornej należała do wielkiej własności, z chwilą przeprowadzenia reformy rolnej chłonność ludnościowa tych terenów wzrosła.

Ludność wiejską Ziemi Zachodnich można oszacować jak następuje:

Ziemie	Ludność wiejska		Chłonność ludnościowa (w tys.)
	w %	(w tys.)	
Śląsk	40	1881,9	1631,9
Pomorze Zachodnie	50	979,2	939,2
Prusy Wschodnie	60	887,2	577,2
Razem		3748,3	3148,3

Należy oszacować jeszcze chłonność ludnościową miast Ziemi Zachodnich:

Ziemie	Ludność miejska (w tys.)	Ludność autochtoniczna (w tys.)	Chłonność ludnościowa miast (w tys.)
Śląsk	1822,9	250	2572,9
Pomorze Zachodnie	979,3	—	979,3
Prusy Wschodnie	591,4	50	541,4
Razem	3393,6	300	4093,6

Obecnie planowane jest przesiedlenie z Polski centralnej na zachód następujących kwot osadników rolnych (w tys. rodzin) z województw:

krakowskiego	— 51,1
rzeszowskiego	— 33,6
lubelskiego	— 23,8
kieleckiego	— 31,4
śląskiego	— 6,0
białostockiego	— 38,7
łódzkiego	— ?
Razem	184,6

łącznie więc z woj. łódzkim, dla którego brak bliższych danych, przesiedlenie ma objąć ponad 200 tys. rodzin, tj. około 800 tys. osób. Co do woj. kieleckiego, to liczba przewidziana 31,4 tys. ulegnie bardzo poważnemu zwiększeniu, a to z uwagi nie tylko na wadliwą strukturę rolną, ale i ze względu na bardzo poważne zniszczenia wojenne, obejmujące całe powiaty.

Kwestia reformy rolnej na Ziemiach Zachodnich jest zagadnieniem specjalnym, wymagającym odrębnego i głębokiego przestudiowania wykraczającego poza ramy niniejszych rozważań. W każdym razie w tym miejscu nie da się dokładnie określić, o ile przeprowadzenie reformy rolnej zwiększy chłonność ludnościową wsi Ziemi Odzyskanych.

Gdyby liczbę osiedleńców z grupy repatriacyjnej ograniczyć do kwoty 40% ludności wiejskiej, to skład ludności wiejskiej Ziemi Zachodnich przedstawiałby się następująco

Repatrianci	1260 tys. tj. około	40%
Polska ludność autochtoniczna	600 tys. tj. około	19%
Ludność z Polski centralnej	1290 tys. tj. około	41%
Razem	3150 tys. tj. około	100%

Z tego wynikałoby, że 317 tys. repatriantów należałoby ulokować w Polsce centralnej, zaś z Polski centralnej przesiedlić 1290 tys. polskiej ludności wiejskiej na Ziemię Zachodnie.

Rozwiązanie to byłoby możliwe w drodze urbanizacji 317 tys. repatriantów spośród ludności wiejskiej, wątpliwe jednak, czy typ ekstensywnego rolnika z kresów wschodnich nadaje się do tego rodzaju procesu, tym bardziej, że proces ten połączony jest zazwyczaj z całkowitą proletaryzacją, którą chłop polski uważa za straszaka. Procesy urbanizacyjne objęły wprawdzie w XIX i XX w. całą Europę, ale przebiegały one pod naciskiem bardzo różnorodnych i nieraz w bardzo skomplikowany sposób splatających się bodźców, w pierwszym rzędzie gospodarczych. Dopiero w toku szeregu skomplikowanych procesów następował dobór odpowiednich jednostek pod względem psychicznym, zawodowym i społecznym. W Polsce warstwa dziedzicznego proletariatu, w przeciwieństwie do krajów Zachodu, była na ogół stosunkowo bardzo

cienka. Większość elementu robotniczego tkwiła korzeniami w gruncie wiejskim i w chwilach kryzysów gospodarczych na wsi szukała oparcia. Tylko nieliczne ośrodki przemysłowe (np. zagłębie śląsko-dąbrowskie, Łódź) miały ludność sproletaryzowaną od kilku pokoleń. Z tych też względów szybka urbanizacja byłaby nie do pomyślenia.

Zostawiając na razie określenie zwiększenia chłonności wsi zachodniej przez reformę rolną osobnemu opracowaniu, jako IV tezę, przyjmujemy założenie, że cały kontyngent ludności wiejskiej z repatriacji należy ze względu na praktycznych skierować na Ziemię Zachodnie i spróbujemy ustalić, skąd i dokąd mają repatrianci się udawać, słowem, chodzi o ustalenie szlaków migracyjnych.

3. Szlaki migracyjne.

A. Prusy Wschodnie. Ze względów czysto rolniczych, jako klimat, gleba i wynikające stąd rodzaje kultywowanych roślin, na osadnictwo w Prusach Wschodnich (a również i na Pomorzu Zachodnim) w pierwszym rzędzie nadają się ludzie z Wileńszczyzny, Nowogródzkiego i Białostockiego.

Chłonność ludnościowa wsi wschodnio-pruskiej wynosi 577,2 tys. osób. Ze względu na bliskie sąsiedztwo, pierwszeństwo ma Białostockie (wschodnia część), mogące dostarczyć 103,7 tys. ludzi. Pozostałe 373,5 tys. ludzi może dać Wileńszczyzna, zaś 100 tys. repatrianci z głębi Związku Radzieckiego.

B. Pomorze Zachodnie z chłonnością wsi 939,2 tys. może otrzymać następujące kwoty ludności (w tys.):

z Wileńskiego	—	38,9
z Nowogródzkiego	—	237,4
z Polesia	—	52,9
z Polski centralnej	—	482,6
spośród repatriantów z głębi ZSRR	—	127,4
		<hr/>
Razem	—	939,2

C. Śląsk z Ziemią Lubuską o chłonności wsi 1631,9 tys. może otrzymać następujące kwoty ludności (w tys.):

z Wołynia	—	162,2
ze Stanisławowskiego	—	97,6
z Tarnopolskiego	—	188,9
Spośród repatriantów z głębi ZSRR	—	172,6
z Polski centralnej	—	689,0
		<hr/>
Razem	—	1631,9a

4. Osadnictwo miejskie.

Chłonność ludnościowa miast Ziemi Zachodnich została wyżej określona na 4093,6 tys. ludzi. Na zapewnienie tych miast dysponujemy następującymi kwotami ludzi (w tys.):

z kresów wschodnich	—	423,0
spośród repatriantów z głębi ZSRR	—	100,0
spośród ludności Warszawy	—	500,0
„ „ „ innych miast polskich	—	770,6
		<hr/>
Razem		1793,6

Jak z powyższego wynika, jesteśmy w możności zaludnić miasta Ziemi Zachodnich zaledwie w 43,8%. Pozostaje miejsca na 2,3 mln ludności, która dopłynie stopniowo,

w drodze organicznej urbanizacji. Wskutek tego, wyznaczanie szlaków migracyjnych i reglamentacja ruchu migracyjnego jest zbędne.

Powolność tempa urbanizacji pozwoli na ulokowanie w wspomnianych 2,3 mln miejsc reemigrantów dobrowolnych z Polonii zagranicznej. W tym celu, gdy tylko względy komunikacyjne umożliwią przyjazd osób z zagranicy, powinna być rozwinięta odpowiednia akcja informacyjna i propagandowa, mająca na celu ściągnięcie potrzebnego elementu fachowego do kraju, zwłaszcza z terenu amerykańskiego.

IV. Osadnictwo rzemieślników, wolnych zawodów i niektórych innych fachowców

1. Materiał ludzki. Rzemieślnicy i wolne zawody są niewątpliwie drobną i drugorzędną grupą w porównaniu z rolnikami i ludnością zatrudnioną w przemyśle. Jednakże osadnictwo na Ziemiach Zachodnich jest nie do pomyślenia bez odpowiedniego nasycenia terenu tą właśnie kategorią pracowników, stanowiącą *sui generis* warstwę obsługującą potrzeby osadników *en bloc*. Każdej partii rolników czy robotników przemysłowych powinny towarzyszyć takie np. rzemiosła jak krawcy, szewcy, młynarze, kowale itp.

Zastanawiając się nad chłonnością Ziemi Zachodnich, gdy chodzi o rzemiosło i wolne zawody, musimy wyjść z założenia raczej doktrynalnego niż faktycznego, gdyż wszelkie źródła, na których się opieramy, są z konieczności płynne i nieściśle. Ziemię Zachodnią stanowią w ścisłym tego słowa znaczeniu *tabula rasa*, są one prawie doszczętnie ogołocone z materiału ludzkiego, my zaś operować możemy tylko danymi statystycznymi niemieckimi, przedwojennymi, dotyczącymi składu zawodowego i sytuacji ekonomicznej ludności tych ziem, *de facto* już nieistniejącej. Z drugiej strony, co się tyczy szacunku rozporządzalnego materiału ludzkiego, który jesteśmy w stanie skierować na zachód, musimy znowu oprzeć się na statystyce przedwojennej polskiej, nie uwzględniającej, rzecz prosta, tych olbrzymich przemian, które w dziedzinie rzemiosła i wolnych zawodów zostały dokonane przez wojnę. Weźmy chociażby całkowite prawie wyniszczenie przez okupanta Żydów, spośród których, jak ogólnie wiadomo, rekrutowała się większość takich specjalistów jak kamasznicy, czapnicy, krawcy, fryzjerzy. W czasie wojny nastąpiło ponadto przetasowanie ludności, bądź przymusowo ewakuowanej, bądź też przesiedlającej się dobrowolnie z jednej miejscowości do drugiej. Wreszcie niektóre ośrodki, grupujące rzemieślników, jak np. Warszawa, Białystok, zostały wskutek zniszczenia wojennego tak zdeformowane, że dziś trudno byłoby określić ich obraz zawodowo-społeczny.

Zdając sobie sprawę z powyższych trudności musimy jednak ustalić pewne orientacyjne kryteria, którymi trzeba się kierować przy ustalaniu wytycznych osadnictwa rzemiosła i wolnych zawodów na zachodzie. Kryteriami tymi będą: 1. Zaludnienie Ziemi Zachodnich przed wojną (globalna liczba 8 141 900 głów). 2. Szacunkowe określenie liczby osób czynnych zawodowo w rzemiosle na ziemiach polskich z odróżnieniem: a) Rzemieślników posiadających karty rzemieślnicze (373 529 głów w 1937 r.); b) Rzemieślników nie mających pełnych kwalifikacji (1 136 000 głów w 1931 r.).

Biorąc pod uwagę brak dopływu nowych sił w okresie wojny i całkowitą prawie zagładę rzemieślników żydowskich, stanowiących 43,3% ogółu rzemiosła, można oznaczyć straty wojenne rzemiosła na 50% i odpowiednio liczbę 190 000 rzemieślników wykwalifikowanych i 570 000 półfachowych jako stan aktualny.

Jak z powyższego wynika, rezerwuwar rąk roboczych w rzemiosle nie jest duży, a w wielu wypadkach, niewątpliwie, niedostateczny nawet na zaspokojenie potrzeb Polski właściwej. To samo da się powiedzieć o wolnych zawodach, leśnictwie i rybołówstwie. Tak np. lekarzy było w Polsce w 1938 r. — 12 917, lekarzy dentyków — 3686, akuserek — 9356, personelu aptecznego z ukończonymi studiami — 3787 i sto-

sunkowo 3,7; 1,1; 2,7; 1,0 na 10 000 mieszkańców, co w porównaniu z innymi krajami Europy wygląda ubogo (tylko Litwa i Finlandia miały stosunkowo mniej lekarzy niż Polska).

Trzeba teraz uwzględnić: a) Iż jeszcze w Polsce przedwojennej brak było lekarzy i w ogóle personelu sanitarno-aptecznego w małych miastach, a szczególnie na wsi i że Polska demokratyczna zechce przebudować ustrój sanitarny Państwa i zapewnić pomoc lekarską wsi, przez co zapotrzebowanie na siły sanitarno-apteczne niepomiarne wzrosną; b) Trudne do określenia, lecz bez wątpienia duże straty wojenne (wytepienie lekarzy Żydów).

Leśnictwo w Polsce przedwojennej, przy na ogół ekstensywnej gospodarce leśnej, posiadało niewielu fachowców, szeregi ich zostały silnie przetrzebione w czasie wojny.

Najgorzej sytuacja przedstawia się, gdy chodzi o rybołówstwo, w szczególności morskie. Niewielka długość pobrzeża morskiego przed wojną, słabe poparcie ze strony Państwa dla sprawy rybołówstwa, prawie zupełny brak zainteresowania w kierunku rybołówstwa dalekomorskiego nie sprzyjały tworzeniu się zawodu rybackiego, a w dodatku przedstawiciele tego fachu zmobilizowani do marynarki niemieckiej, zostali znacznie przerzedzeni przez wojnę.

Potrzeby Ziemi Zachodnich. Jakież są potrzeby Ziemi Zachodnich w zakresie rzemiosła i wolnych zawodów? Ponieważ ziemie te pod względem terenowym i kulturalnym najbardziej są zbliżone do województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, będziemy się posługiwać przedwojenną statystyką dla tych województw.

Karty rzemieślnicze (1937 r.)

Rzemiosło	Województwa						średnia na 10 tys. mieszk.
	poznańskie		pomorskie		śląskie		
	ogółem	na 10 tys. mieszk.	ogółem	na 10 tys. mieszk.	ogółem	na 10 tys. mieszk.	
Krawiectwo	3765	16	2263	12	1927	14	14
Szewstwo	4380	18	2418	12	1415	10	13
Rzeźnictwo	4121	17	1957	10	2113	16	14
Kowalstwo	3454	15	2131	11	586	4	10
Stolarstwo	2782	12	1628	8	1081	8	9
Piekarstwo	2973	13	998	5	1652	12	10
Fryzjerstwo	1771	7	798	4	945	7	6
Ślusarstwo	1559	6	649	3	426	3	4

W ten sposób otrzymamy następujące liczby potrzeb Ziemi Zachodnich w zakresie głównych rzemiosł dla optymalnej chłonności tych ziem:

Rzemiosło	Rzemieślnicy wykwalifikowani
Krawiectwo	11 398
Szewstwo	10 584
Rzeźnictwo	11 398
Kowalstwo	8 142
Stolarstwo	7 327
Piekarstwo	8 142
Fryzjerstwo	4 885
Ślusarstwo	3 256

Obrachunek powyższy jest, rzecz prosta, z grubsza tylko przybliżony.

Co się tyczy zawodów bezpośrednio związanych z rolnictwem jak młynarstwo i mleczarstwo, to potrzeby Ziemi Zachodnich co do nich możemy określić na zasadzie przedwojennej statystyki Prus Wschodnich.

Prusy Wschodnie (1935 r.)

Rzemiosło	Liczba pracujących	na 10 tys.
Mleczarstwo	894	3,8
Młynarstwo	1390	5,9

Odpowiednie dla Ziemi Zachodnich potrzeby w zakresie mleczarstwa wynoszą 3094, a młynarstwa — 8201. Liczby te będą mniejsze, jeżeli uwzględnimy powojenny stan hodowli bydła rogatego (brak treściwej paszy), jak również zredukowanie liczebności stad — mleczarstwo oraz zniszczenie warsztatów pracy — młynarstwo.

Potrzeby Ziemi Zachodnich co do sił sanitarno-aptekarskich ustalamy na podstawie przedwojennej statystyki dla województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego (lekarzy) i ogólnopolskiej statystyki (dla pozostałych zawodów).

Lekarze (1938 r.)

Województwo	Ogółem	Na 10 tys. miesz.
Poznańskie	886	3,5
Pomorskie	651	3,1
Śląskie	555	4,0

Przyjmując średnią dla powyższych województw 3,5 na 10 000 mieszkańców otrzymamy dla Ziemi Zachodnich potrzeby w zakresie lekarzy — 2849, a dla pozostałych fachów (statystyka ogólnopolska 1938 r.) w zakresie lekarzy dentyistów 1,1 na 10 000 mieszkańców — 896, akuserek 2,7 na 10 000 mieszkańców — 2198, pielęgniarek 1,9 na 10 000 mieszkańców — 1547 i personelu aptekarskiego z ukończonymi studiami 1,0 na 10 000 mieszkańców — 814.

Pozostają do omówienia potrzeby w zakresie leśnictwa i rybołówstwa. Ogólna powierzchnia lasów na Ziemiach Odzyskanych nie jest dokładnie określona (abstrahując od zniszczenia wojennego), ponieważ statystyka niemiecka, obliczona na prowincję, nie pokrywa się z jednostkami administracyjnymi wcielonymi obecnie do Państwa Polskiego (część Pomorza Zachodniego, część Prus Wschodnich, część Brandenburgii). Dlatego też przy określeniu tej powierzchni wychodzimy z powierzchni lasów w Niemczech (12 948 000 ha) stanowiącej 27,5% ogólnej powierzchni kraju i transponując ten procent na obszar przypadający Polsce (105 474 km²) otrzymujemy 2 900 500 ha lasu. Ponieważ lasy Ziemi Zachodnich są utrzymane w wysokiej kulturze, przeto przyjmujemy dla ich obsługi odsetek 1,1 człowieka na 100 ha lasu (średnia przyjęta w lasach W. M. Gdańska) i odpowiednio 32 000 personelu leśnego, co mniej więcej odpowiada przedwojnemu zatrudnieniu w leśnictwie na terenach przyłączonych (np. 6800 na Pomorzu Zachodnim w 1925 r.).

Trudno także ustalić potrzeby w zakresie rybołówstwa. Przedwojenna statystyka niemiecka operuje danymi dla całego Pomorza Zachodniego i całych Prus Wschodnich wraz z Sambią. Na Pomorzu Zachodnim pracowało w rybołówstwie w 1932 r. 7305 osób, w Prusach Wschodnich rybołówstwo było mniej rozwinięte. Z pewnym

przybliżeniem przyjąć można cyfrę 10 000 osób jako potrzeby Ziemi Zachodnich w tym zakresie z zastrzeżeniem posiadania odpowiedniego sprzętu rybackiego i statków poniemieckich.

Wszystkie powyższe kalkulacje mają charakter relatywny.

3. Wnioski. Zabezpieczenie przy obecnym stanie rzemiosła i wolnych zawodów potrzeb Ziemi Zachodnich w zakresie omawianych zawodów, jak również potrzeb leśnictwa i rybołówstwa tych ziem, napotyka na specjalne trudności. Po pierwsze — fachowcy autochtoniczni pozostali w stosunkowo niewielkiej liczbie. Po drugie — repatrianci z za Bugu dostarczą niewielu fachowców, jako przynależni do zacofanych pod względem gospodarczym dzielnic przedwojennej Polski. Wyjątek stanowią nieliczne ośrodki miejskie jak Lwów, Wilno itp. Po trzecie, jak to udowodniono powyżej, szeregi fachowców w Polsce zostały znacznie przerzedzone w związku ze specjalną niszczycielską polityką okupanta i w związku z działaniami wojennymi.

Dlatego też konieczne są następujące zarządzenia: 1. Wszyscy przynależni do rzemiosła, leśnictwa, rybołówstwa i personelu sanitarno-aptekarskiego repatriowani do Polski zarówno z terenów Związku Radzieckiego, jak i z innych krajów, powinni być kierowani na Ziemię Zachodnią; 2. Powinna być natychmiast podjęta akcja szkolenia zawodowego na specjalnych przyspieszonych kursach, w szczególności należałoby uruchomić licea felczerskie, aptekarskie, dentystyczne i weterynaryjne, kursy przysposobienia zawodowego w rzemiosło, w tej sprawie Biuro Ziemi Zachodnich przygotowuje specjalny memoriał z uwzględnieniem całokształtu potrzeb Państwa we wszystkich dziedzinach przemysłu i rolnictwa; 3. Należy wprowadzić w warsztatach rzemieślniczych przymus szkolenia zawodowego z określeniem liczby uczniów oraz terminu i warunków ich wyszkolenia.

Akcja werbunkowa rzemieślników i wolnych zawodów, jak również personelu leśnego i rybaków winna być prowadzona z uwzględnieniem potrzeb terenów lokalnych, zgodnie z opinią izb rzemieślniczych, lekarskich i organizacji zawodowych, a to celem uniknięcia оголоzenia tych terenów z niezbędnych fachowców.

V. Osadnictwo fachowców przemysłowych

To co zostało powiedziane o osadnictwie rzemieślników, wolnych zawodów i niektórych innych fachowców, należy uzupełnić kilkoma uwagami o osadnictwie fachowców przemysłowych. Zasadniczo wysuwa się tu na czoło zagadnienie osadnictwa specjalistów w drobnym przemyśle, ponieważ drobny przemysł jest najłatwiejszy do zmontowania i uruchomienia. Osób zatrudnionych w drobnym przemyśle było w Polsce przedwojennej (wyjąwszy osoby, posiadające karty rzemieślnicze) 1 136 000. Z tego, jak wynika z poprzednich rozważań, ocalało przypuszczalnie 570 000. Większość posiadaczy drobnych warsztatów przemysłowych nie ma pełnych kwalifikacji zawodowych i dlatego osadnictwo ich na Ziemiach Zachodnich z punktu widzenia polityki przemysłowej kraju ograniczone jest jedynie chłonnością tych ziem bez oglądania się na potrzeby terenów, z których osadnicy ci są werbowani.

Dane orientacyjne, dotyczące chłonności drobnego przemysłu, czerpiemy ze statystyki województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego jako najbardziej pokrewnych strukturze Ziemiom Zachodnim:

Świadectwa przemysłowe VIII kat. (1938 r.)

Województwo	Ogółem	Na 10 tys. miesz.
Poznańskie	29 009	124
Pomorskie	21 268	113
Śląskie	13 690	106

Średnio dla wymienionych województw na 10 000 mieszkańców przypada 114 przedsiębiorstw przemysłowych, co transponując na 8 141 900 przedwojennej ludności Ziemi Zachodnich da nam spekulatywną ilość drobnych przedsiębiorstw przemysłowych 92 796 i tyleż osób, które mogą znaleźć źródło utrzymania w tych przedsiębiorstwach.

Co do przemysłu średniego, to wszelkie rozważania na ten temat wydają się obecnie przedwczesne wobec braku danych o aktualnym stanie przedsiębiorstw (stopień dewastacji pomieszczeń i urządzeń fabrycznych), polityce rządowej i przydziału surowców oraz technice przekazania tych przedsiębiorstw spółdzielczości i inicjatywie prywatnej.

Należy tu tylko zaznaczyć, iż przy uruchomieniu wielkiego i średniego przemysłu na Ziemiach Zachodnich powinna być stosowana jednolita polityka zatrudnienia w sensie rozładowania bezrobocia z terenów Polski właściwej, ze szczególnym uwzględnieniem terenów za Wisłą i Narwią (Warszawa, okręg warszawski, COP).

VI. Zagadnienia prawne

Omawiane tu szkicowo zaledwie ujęte dane, które możemy przyjąć jako wytyczne przy regulowaniu ruchu ludności na tereny odzyskane, nie byłyby zupełne, gdybyśmy nie podkreślili konieczności wyraźnego ujęcia i sformułowania zasad, dotyczących stosunków prawnych na tych ziemiach. Omawiając te sprawy musimy zaznaczyć, że wchodzimy w cały splot zagadnień, zarówno z dziedziny prawodawstwa międzynarodowego, jak też z dziedziny prawa miejsca zamieszkania czy też pochodzenia osadnika.

Musimy przyjąć, że rozwikłanie tego problemu w płaszczyźnie formalnej nie wydaje się możliwe.

Przyjmujemy zatem jako założenie, że tam gdzie mamy do czynienia z ruchem żywiolowym i z żywym człowiekiem, który potrzebuje obsługi i który poza tym wymaga natychmiastowej autorytatywnej odpowiedzi i rozstrzygnięcia w dziedzinie nurtujących go wątpliwości prawnych, musimy dać odpowiedź formalną, taką, która byłaby wiążąca zarówno dla czynnika władzy państwowej z jednej strony, jak i dla czynnika społecznego z drugiej, a przy tym rozstrzygała cały szereg spraw natury praktycznej. Do nich w pierwszym rzędzie należy zagadnienie związane ze sprawą własności. W tej dziedzinie jedyną, ale wyraźną tezą jest deklaracja, złożona przez Przewodniczącego Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, ob. Ministra Minca w jego przemówieniu na sesji Krajowej Rady Narodowej — przyjęta i aprobowana przez Radę¹⁵.

„Państwo nie pretenduje do tego, by rządzić bezpośrednio drobnym i średnim przemysłem, rzemiosłem, czy olbrzymią większością handlu. Wręcz przeciwnie. Państwo uważa, że włączenie w skład zjednoczeń przemysłowych o ogólnopaństwowym znaczeniu drobnych przedsiębiorstw utrudnia i hamuje prace tych zjednoczeń, absorbuje ich uwagę, odrywając od zasadniczych zadań kierowania wielkim przemysłem, nie dając jednocześnie możliwości rozwinięcia w b pełni sił produkcyjnych w kraju b. Dlatego trzeba, by jak najprędzej zakłady handlowe oraz większość drobnych c zakładów przemysłowych i rzemieślniczych wyszły spod kompetencji zjednoczeń o charakterze ogólnopaństwowym i zostały przekazane d ich dawnym właścicielom, bądź

¹⁵ Chodzi o sprawozdanie H. Minca, jako ministra przemysłu złożone na VII sesji KRN oraz o jego podsumowanie dyskusji, która wywiązała się w związku z tym przemówieniem. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń KRN, VII sesja, l. 48—9, l. 223—4, który to tekst traktujemy jako oryginał i na podstawie którego zrobiono poprawki w przypisach tekstowych.

też w wypadku, o ile są bezpieczne, na warunkach dzierżawy — spółdzielczości, względnie inicjatywie prywatnej”.

(Przemówienie min. H. Minca z 5 maja e)

„Państwo stoi na stanowisku nienaruszalności indywidualnej gospodarki chłopskiej. Państwo będzie udzielało pomocy i wszechstronnego poparcia spółdzielczości i Państwo pozostawia pole działalności dla inicjatywy prywatnej”.

(Przemówienie min. H. Minca z 6 maja f)

Stojąc na gruncie tej deklaracji, musimy wyraźnie podkreślić, że w tym duchu należy informować zainteresowanych przesiedleniem na Ziemię Odzyskane. Propaganda nasza winna mocno te momenty zaakcentować, tym bardziej że w działalności naszej bądź w wyniku wrogiej kontragitacji, bądź też w wyniku braku uświadomienia, szerokie warstwy niejednokrotnie nie zdają sobie sprawy z istotnych zamierzeń czynników kierowniczych w Państwie.

Jest rzeczą zrozumiałą, że wyraźne określenie naszego stanowiska ułatwi nam niezmiernie pracę, a to tym bardziej, że zapełni się tu luka w udzielanych informacjach, luka, która różnie, nierzadko złośliwie i wrogo dla akcji jest komentowana.

Jeżeli jednak, w związku z tą tezą, zechcemy pewne rzeczy rozstrzygnąć w terenie, to musimy pamiętać, że trudności w tej dziedzinie będą duże, a to z tego względu, że od faktycznego posiadania do normalnego tytułu własności dzieli nas cały szereg czynności związanych z urządzeniem i rozbudową aparatu administracyjnego, a przede wszystkim systemu katastralnego i hipotecznego. Niemniej jednak rolnikom będziemy wydawać dokumenty jako tymczasowe tytuły własności, stwierdzające ponadto ich prawo do użytkowania przydzielonego im warsztatu pracy. Podobna, choć nieco bardziej skomplikowana procedura, zastosowana będzie w odniesieniu do drobnych i średnich warsztatów pracy w miastach.

Należy zaznaczyć, że zagadnienia tu poruszone są jedynie fragmentaryczne. Zdajemy sobie sprawę, że w tej dziedzinie należy opracować program gospodarczy i finansowy na szeroką skalę, który by ujął całokształt problemów. Jest rzeczą zrozumiałą, że jego opracowanie będzie dopiero możliwe wówczas, gdy będziemy mogli dokładnie ustalić przede wszystkim całokształt stanu gospodarki na Ziemiach Odzyskanych. To wymaga pewnego czasu, niemniej pracę tę podjęliśmy, uważając ją za pilną.

Tekst powielony, AAN, MZO, t. 1658, s. 8—22; AZHP 235/XXIII — 20 niepag.

a błędnie, z podsumowania wyniku 1310,3 b-b W oryginale gorsze ujęcie stylistyczne:
rozwiniecie w kraju sił produkcyjnych w pełni. c Opuszczono — i średnich. d Opusz-
czono — bądź. e Mylna data; winno być 3.V. f Mylna data; winno być 5.V.

II. ZARZĄDZENIA I OKÓLNIKI POPRZEDZAJĄCE UCHWAŁĘ RADY MINISTRÓW W SPRAWIE PLANOWEJ AKCJI PRZESIEDLEŃCZEJ

Nr 9

1945 kwiecień 22. Zarządzenie ZC PUR w sprawie akcji osiedleńczej na Ziemiach Zachodnich

Wobec powierzenia Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu organizacji przesiedlenia ludności z terenów zniszczonych przez działania wojenne, w szczególności z terenów nad Wisłą i Narwią (z tak zwanych przyczółków), jak również organizacji

ruchu przesiedleńczego z innych części kraju, a w szczególności z terenów przeludnionych na tereny zachodnie¹⁶, Państwowy Urząd Repatriacyjny komunikuje, co następuje:

Akcją przesiedleńczą z terenów zniszczonych przez działania wojenne winni być objęci wszyscy, którzy zadeklarują chęć wyjazdu na tereny zachodnie (poza granicami Rzeczypospolitej z 1939 r.) przy czym akcją tą mogą być objęte zarówno całe rodziny, jak i poszczególni ich członkowie. Akcja natomiast przesiedleńcza z innych, nie zniszczonych terenów wewnątrz kraju, w szczególności zaś z terenów przeludnionych winna zasadniczo obejmować całe rodziny z nieodzownym warunkiem przekazania posiadanego gospodarstwa na rzecz Skarbu Państwa¹⁷.

Celem wspomnianej akcji jest jak najszybsze zaludnienie przyłączonych do Polski obszarów elementem pod względem narodowym pewnym. Zapobiec należy przesiedlaniu się elementów kryminalnych i antypaństwowych. Mając na uwadze powyższe przytoczone cele, zadaniem Państwowego Urzędu Repatriacyjnego jest przeprowadzenie akcji uświadamiającej wśród zainteresowanej przesiedleniem ludności, co do doniosłości ruchu przesiedleńczego na tereny zachodnie i zrealizowanie akcji przesiedleńczej w taki sposób, aby rzeczywiście przyniosła ona korzyść zarówno poszczególnym obywatelom jak i Państwu.

Do współdziałania z Państwowym Urzędem Repatriacyjnym w przeprowadzaniu omawianej akcji powołane zostają przez obywateli wojewodów i starostów — pod ich przewodnictwem — wojewódzkie i powiatowe (miejskie) Komitety Przesiedleńcze, koordynujące działanie w powyższym zakresie administracji publicznej, samorządu, partii politycznych, organizacji zawodowych i społecznych¹⁸. — —

(opuszczone szczegóły organizacyjne)

Tekst powielony, AAN ZC PUR, Wyd. Og., Oddz. Prez. t. 2, k. 11; MAP t. 404, k. 20; MAP t. 273 niepag.; Gen. Pełn. Rządu d/s Rep., t. 108 niepag. (dalej w skrócie: Pełn.).

¹⁶ Przekazanie Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu organizacji akcji przesiedleńczej nastąpiło na mocy noweli do dekretu z 7.X.1944, wydanej 7.V.1945. Dz. URP nr 18, poz. 101.

¹⁷ Do okólnika dołączono jako załączniki 6 wzorów dokumentów, które miały być wystawiane w trakcie akcji przesiedleńczej. Nr 2 stanowił opis mienia pozostawianego, z następującym tekstem oświadczenia osoby udającej się na zachód: „Z chwilą objęcia przeze mnie w użytkowanie nowego gospodarstwa na terenach zachodnich nowo odzyskanych stawiam do dyspozycji Skarbu Państwa dotychczasowe moje gospodarstwo zgodnie z sporządzonym opisem pozostawionego mienia”. Wzór nr 3 to deklaracja zgody na przesiedlenie oraz przekazanie państwu dotychczasowego gospodarstwa. Ankieta personalna, zawierająca pytania o przynależność partyjną w okresie przedwojennym, w czasie okupacji i powojenną stanowiła wzór dokumentu nr 6. Przesiedleńca miał podpisać jeszcze raz deklarację: „Zobowiązuję się z chwilą otrzymania tytułu własności ziemskiej w okręgu osadniczym przekazać własne gospodarstwo na rzecz Funduszu Ziemi”. Pozostałe wzory: nr 1 — wykaz osób przesiedlających się, nr 4 — zaświadczenie przesiedleńcze, nr 5 — zaświadczenie dla kierownika grupy przesiedleńczej.

¹⁸ Pierwszy Wojewódzki Komitet Przesiedleńczy powstał prawdopodobnie w początku trzeciej dekady kwietnia w Kielcach, 28.IV. w Łodzi, 14.V. w Krakowie, 17.V. w Rzeszowie, w końcu maja w Warszawie, w terenie tworzono powiatowe i miejskie komitety przesiedleńcze. 17.V.1945 odbyło się w Warszawie pierwsze posiedzenie Centralnego Komitetu Przesiedleńczego, do którego weszli przedstawiciele ministerstwa, partii politycznych, organizacji społecznych i zawodowych, por. pismo E. Ochaba do KC PPR z 15.V.1945, będące okólnikiem. AAN, MZO, t. 1658, k. 75. W dniu 27.V.1945 CKP wydał odezwę do narodu w sprawie akcji osiedleńczej na Ziemiach Zachodnich.

Nr 10

1945, kwiecień 23. Okólnik nr 2 Ministerstwa Administracji Publicznej

Do obywateli wojewodów (wszyscy)

Wobec objęcia przez władze państwowe terenów, które nie wchodziły w skład państwa polskiego przed 1.IX.1939 r. powstało zagadnienie zaludnienia tych terenów ludnością polską. W łączności z tym pozostaje akcja przesiedleńcza ludności polskiej na wspomniane tereny.

Szybkie i planowe zaludnienie omawianych terenów wymaga szybkiego i sprawnego sprowadzenia przesiedleńców z województw przeludnionych oraz repatriantów ze wschodu.

Przeprowadzenie akcji przesiedleńczej powierzone zostało Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu. Do niego należy organizacja transportu przesiedleńców, kierowanie grup w określone miejsca na terenach nowo odzyskanych. Państwowy Urząd Repatriacyjny posługuje się w tym celu aparatem stworzonym do akcji repatriacyjnej i posiada możliwość wykorzystania tego aparatu do akcji przesiedleńczej.

Akcja przesiedleńcza o tak niezmiernym znaczeniu dla Państwa, przeprowadzona być musi planowo. Wymaga ona jak najściślejszego współdziałania wszystkich władz administracyjnych oraz czynnika społecznego reprezentowanego przez samorząd, organizacje polityczne, zawodowe i społeczne.

(Powołanie i organizacja Komitetów Przesiedleńczych)

— W akcji werbunkowej należy zapobiec przesiedlaniu się elementów kryminalnych, antypaństwowych — *(Zarządzenia techniczno-organizacyjne w związku z akcją osadniczą).*

Tekst powielony, AAN ZC PUR, Wydż. Osadn., t. 2, k. 46—7; Gen. Pełn., t. 108, niepag., MAP, t. 404, k. 25—6.

Nr 11

1945, kwiecień 27. Okólnik nr 7 Ministerstwa Administracji Publicznej w sprawie akcji przesiedleńczej

Przy okólniku Ministerstwa Administracji Publicznej nr 2 z 23 kwietnia 1945 dołączony został odpis pisma Państwowego Urzędu Repatriacyjnego z 22 kwietnia br., skierowanego do placówek tego Urzędu. Przy piśmie tym były dołączone załączniki od nr 1 do nr 6 stanowiące wzory, którymi miały się placówki PUR posługiwać przy przeprowadzaniu akcji przesiedleńczej.

Ponieważ wypełnianie przez zainteresowanych wzorów nr 2, 3 i 6 mogłoby powstrzymać przesiedleńców posiadających własne gospodarstwa w miejscu ich zamieszkania i wpłynąć hamująco na powszechność samej akcji, przeto w porozumieniu z Ministerstwem Rolnictwa i Reform Rolnych, Państwowy Urząd Repatriacyjny wydał podległym placówkom zarządzenie natychmiastowego zaniechania stosowania tych wzorów¹⁹.

W obecnej chwili chodzi o żywiolową, jak najszerzej zakrojoną, niejako spontaniczną akcją przesiedleńczą^a. Ograniczeniom podlegają jedynie mężczyźni z rocznika

¹⁹ Niestety, nie udało się odnaleźć tekstu tego zarządzenia. Brak też o nim informacji w obszernej pracy S. Banasiaka, *Działalność osadnicza PUR na Ziemiach Odzyskanych w l. 1945—1947*. Poznań 1963, s. 104.

1921 do 1925 i to tylko jeśli chodzi o przesiedlanie się ich na zachód od przedwojennej granicy państwa. Przesiedlanie się dla tych roczników w obrębie dawnych granic państwa nie natrafia na żadne przeszkody.

Wszelkie działania z jakiegokolwiek bądź strony, które mogłyby przyczynić się do hamowania, utrudniania lub opóźniania akcji przesiedleńczej nie mogą mieć miejsca, a sporadyczne wypadki takiego działania winny być tępięone w sposób zdecydowany.

Działania zaniechania lub zarządzenia władz niezespolonych mogące się przyczynić do hamowania masowych przesiedleń winny być uważane za sprzeczne z zasadniczą linią działalności Rządu i przedstawiane mi natychmiast dla uzyskania zmiany za pośrednictwem właściwego ministra.

W związku z tym proszę obywateli wojewodów (prezydentów miast) uruchomić wszystkie sprzężyny propagandowe zmierzające do wykazania z jednej strony konieczności przesiedlania się na tereny odzyskane jak największej ilości elementu polskiego, jako jedyne gospodarza obszarów wyzwolonych spod ucisku wroga, z drugiej — przekonania szerokich rzesz, że przesiedlenie^b gwarantuje wyraźną korzyść materialną.

(szczegółowe wytyczne organizacyjne akcji propagandowej)²⁰.

Tekst powtórzony, AAN Petn. Gen. d/s Rep., t. 108, niepag., AZHP 295/XII—137, masz. AAN, MAP, t. 404, k. 22—23 minuta, k. 24 tekst.

a W minucie został skreślony następujący ustęp: Jedynym ograniczeniem jest niedopuszczenie na tereny osiedlane elementów przestępczych lub antypaństwowych. Poza tym...

b W minucie skreślono część zdania: nie jest jakkolwiek ofiarą lub wyrzeczeniem się ze strony pojedynczych rodzin, ale...

Nr 12

1945, kwiecień 26. Okólnik nr 9 ZC PUR w sprawie kierowania transportów z repatriantami

W związku z odzyskaniem Prus Wschodnich, Zachodniego Pomorza oraz Ziemi Śląskich i koniecznością zasiedlenia nowych terenów, które w większości są wydłunione, polecam:

1. Transporty z repatriantami kierować w zasadzie na Prusy Wschodnie, Zachodnie Pomorze oraz Śląsk Dolny i Opolski.

Szlaki transportów z BSSR są następujące: I. Baranowicze, Wołkowysk, Siedlce, Łuków, Dęblin, Kielce, Katowice; II. Baranowicze, Białystok, Łapy, Małkinia, Warszawa, Koluśki, Częstochowa, Katowice; III. Baranowicze, Białystok, Łapy, Ostrołęka, Wielbark^a, Olsztyn; IV. Baranowicze, Białystok, Łapy, Małkinia, Warszawa, Modlin, Działdowo, Sława, Malborg^b, Elbląg, Braniewo; V. Baranowicze, Białystok, Małkinia, Warszawa, Kutno, Poznań; VI. Baranowicze, Białystok, Łapy, Warszawa, Kutno, Bydgoszcz, Piła, Krzyż, Starogard^c, Szczecin.

Szlaki transportów z LSRR są następujące: I. Wilno, Białystok, Łapy, Ostrołęka, Wielbark, Olsztyn; II. Wilno, Białystok, Łapy, Małkinia, Warszawa, Modlin, Działdowo, Sława, Malborg, Elbląg, Braniewo; III. Wilno, Białystok, Łapy, Warszawa, Kutno, Bydgoszcz, Piła, Krzyż, Stargard, Szczecin; IV. Wilno, Białystok, Małkinia, Warszawa, Kutno, Poznań; V. Wilno, Białystok, Łapy, Małkinia, Warszawa, Skiernewice, Koluśki, Częstochowa, Katowice.

²⁰ Datę 7.VI.1945 nosi obszerny plan akcji prasowo-propagandowej, zawierający wytyczne działania poszczególnych resortów oraz wskazujący konkretne zadania prasie, radiu, filmowi i wydawnictwom. Por. AAN, MZO, t. 1658, k. 25—27.

Szlaki transportów z USRR: I. Łuck, Kowel, Chełm, Lublin, Dęblin, Skarżysko ą, Kielce, Częstochowa, Katowice; II. Lwów, Przemyśl, Rzeszów, Kraków, Katowice; III. Łuck, Lublin, Warszawa, Działdowo, Sława, Malborg, Elbląg, Braniewo; IV. Lwów, Rawa Ruska, Zamość, Lublin, Dęblin, Warszawa, Działdowo, Sława, Malborg, Elbląg, Braniewo.

2. Nie wysyłać w zasadzie repatriantów do Białegostoku, Lublina, Rzeszowa, Zamościa, Warszawy, Krakowa i Łodzi.

3. W razie niemożności porozumienia się z wczasu z Centralą PUR co do miejsca przeznaczenia transportu, uczynić to telegraficznie w czasie trwania podróży, a w razie trudności porozumieć się z najbliższym Oddziałem PUR lub delegatem PUR na stacji granicznej lub przeładunkowej.

4. Do oddziałów PUR znajdujących się w wymienionych pod pkt. 2 miastach, można skierować tylko osoby mające w tych miejscowościach zapotrzebowanie na pracę lub oparcie w rodzinie.

5. Dzieci bez opieki skierować na Poznań. Osoby słabe, chore lub które zaniemogą w podróży, wyladowywać po drodze w większych ośrodkach, ażeby zaoszczędzić im trudu dalszej podróży i zapewnić opiekę lekarską.

6. Na dalszy Zachód i w ogóle na tereny przyfrontowe, na których administracja polska dopiero się organizuje, wysyłać rodziny silniejsze, mogące sprostać warunkom pracy pionierskiej.

7. W razie potrzeby wyodrębnienia z poszczególnego transportu poszczególnych kategorii repatriantów (rolnicy, ludność miejska, chorzy etc.) przeprowadzać podział na punktach etapowych w porozumieniu z kierownikiem etapu.

Masz. AAN, *Pełn. Gen.*, t. 108 *nlepag*.

a Poprawnie: Wielbark. b Poprawnie: Malbork. c Poprawnie: Stargard Szczeciński.
d Poprawnie: Skarżysko Kamienna.

Nr 13

1945, kwiecień 30. Okólnik nr 3 ZC PUR w sprawie tras dla ruchu przesiedleńców na zachód ²¹

Organizacja przesiedlania z terenów zniszczonych przez działania wojenne, w szczególności z terenów nad Wisłą i Narwią (tzw. przyczółków), jak również organizacja ruchu przesiedleńczego z innych części kraju na tereny zachodnie została zlecona Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu.

Organizacja transportu przesiedleńców, przewóz do miejsc przeznaczenia, pomoc żywnościowa należy do Państwowego Urzędu Repatriacyjnego zgodnie z obowiązującymi zarządzeniami, jak w odniesieniu do repatriantów.

Odnośnie przesiedlenia podaję kierunki: I. Z woj. białostockiego na Prusy Wschodnie, z części północnej woj. warszawskiego i lubelskiego na Wielbark, Niborg a, Szczytno, Olsztyn; II. Z północnej części woj. kieleckiego, południowej

²¹ Tego samego dnia, co niniejszy okólnik, zostało wydane zarządzenie ZC PUR skierowane do oddziałów: „Wszystkie transporty repatriantów winny być skierowane aż do odwołania niniejszego zarządzenia na tereny nowo odzyskane”. AAN, ZC PUR, Wydz. Og., Oddz. Prez. t. 112/2, k. 18. 9.VI.1945 PUR był zmuszony do wydania nowego okólnika, łagodzącego zarządzenie z 30.IV. Pozwolono mianowicie osadzać na terenach Polski Centralnej pewne kategorie repatriantów, a mianowicie tzw. rodziny słabe oraz potrzebnych dla gospodarki państwowej fachowców i specjalistów.

części woj. warszawskiego i lubelskiego na Pomorze Zachodnie; III. Z woj. rzeszowskiego, krakowskiego i południowej części kieleckiego na Śląsk.

W związku z tym podają trasy ruchu transportów: Ad. I. Trasa nr 1. Białystok—Elk—Lecb; Lublin—Łuków—Siedlce—Małkinia—Ostrołęka—Wielbark—Olsztyn; Warszawa—Modlin—Nasielsk—Działdowo—Nibork—Wielbark—Olsztyn; Ad II. Trasa nr 2. Kielce—Skarżysko—Koluszki—Łódź—Zduńska Wola—Bydgoszcz—Piła—Szczecinek—Białogród ^c; Inowrocław—Żnin—Rogoźno—Krzyż—Starogard ^d; Zamość—Lublin—Łuków—Siedlce—Mińsk ^e—Warszawa—Łowicz—Kutno (Barłogi przeładunek)—Bydgoszcz—Piła—Krzyż—Starogard—Białogród; Mińsk—Warszawa—Kutno—Poznań (Kobyle Pole przeładunek)—Krzyż—Starogard; Ad III. Trasa nr 3. Rzeszów—Tarnów—Kraków—Katowice—Koźle—Opole—Wrocław; Tarnów—Katowice (Bytom przeładunek)—Kluczborek ^f—Wschowa; Kielce—Częstochowa—Herby Nowe—Kluczborek—Opole—Wschowa. — —

(szczegółowe wytyczne w sprawie organizacji punktów etapowych).

Masz. AAN, MAP 1202, f. 267; MAP 404, k. 42—43; PUR, Og. Prez. 112/1, K. 9; Pełn. Gen. 108, niepag.

a Nibork — obecnie Nidzica. b Obecnie: Głżycko. c Obecnie: Białogard.
d Stargard Szczeciński. e Mińsk Mazowiecki. f Poprawnie: Kluczborek.

Nr 14

1945 maj 9. Okólnik nr 3 ZC PUR „Trasy pociągów repatriacyjnych”

W załączeniu przesyłam zestawienie ustalonych tras dla transportów z repatriantami do wiadomości i zastosowania. Jednocześnie zabraniam kierowania transportów do Białegostoku, Lublina, Przemyśla, Zamościa, Warszawy, Krakowa i Łodzi jako stacji docelowych.

Do wymienionych wyżej ośrodków mogą jedynie być kierowane te osoby, które związane są z przebywającą już tam rodziną lub mają zapewnione otrzymanie pracy. Jadące transportami osoby chore względnie takie, które zachorowały, dla których dalsza podróż może być niebezpieczna, należy wyladowywać i oddawać pod opiekę lekarską, ewentualnie za pośrednictwem PCK.

Trasy pociągów repatriacyjnych

Trasa północna

Linia główna: I. Wilno, Białystok, Ostrołęka, Wilbork ^a. Odgałęzienia: 1. Przeładunek Wielbork ^a, Szczytno, Olsztyn; 2. Nibork ^b, Działdowo, przeładunek Iława, Ostroda; 3. Nibork, Działdowo, przeładunek Iława, Prabuty, Malbork; 4. Nibork, Iława, Jabłonkovo ^c, Grudziądz, przeładunek Laskawice, Tczew, Gdańsk; 5. Przeładunek Nibork, Szczecinek; 6. Nibork, Działdowo, przeładunek Iława, Prabuty, Kwidziń.

Punkty przeładunkowe trasy północnej: Wilbork, Iława, Laskawice, Nibork.

Trasa środkowa

Szerokie tory bez przeładunku. 1. Baranowicze, Czeremcha, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań, Świebodzin, Reppon ^d; 2. Kowel, Chełm, Lublin, Parczew, Dęblin, Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań, Świebodzin, Reppon; 3. Pińsk, Brześć Lit., Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań, Świebodzin, Reppon.

Linia główna: I. Baranowicze, Czeremcha, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań,

przeładunek: II. Pińsk, Brześć Lit., Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań, przeładunek. III. Kowel, Chełm, Lublin, Parczew lub Dęblin, Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno, Poznań, przeładunek.

Odgałęzienia: 1. Krzyż, Kistrzyn^e lub Starogard^f, 2. Rogoźno, Piła, Szczecinek, Białogrod^g, Kołobrzeg, 3. Rokitnica lub Szamotuły, Międzychód, Kistrzyn, 4. Leszno, Wschowa, Głogów, Żagań.

Linie główne: I. Pińsk, Brześć n. B., Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno—przeładunek. Barłogi; II. Brześć, Czeremcha, Siedlce, Warszawa, Kutno — przeładunek Barłogi; III. Kowel, Chełm, Lublin, Parczew lub Dęblin, Łuków, Siedlce, Warszawa, Kutno — przeładunek Barłogi.

Odgałęzienia: 1. Bydgoszcz, Laskowice, Tczew, Malbork, 2. Bydgoszcz, Szlachta, Kościerzyna, Gdynia, 3. Bydgoszcz, Nakło, Piła. 4. Bydgoszcz, Nakło. Chojnice, 5. Bydgoszcz, Laskowice, Kwidzyń, Prabuty.

Punkty przeładunkowe trasy środkowej: Poznań, Kutno, Barłogi.

Trasa południowa

Szerokie tory bez przeładunku: Przemyśl, Tarnów, Kraków, Katowice, Opole, Wrocław.

Linia główna: I. Przemyśl, Tarnów, Kraków — przeładunek Katowice.

Odgałęzienia: 1. Tarnowskie Góry, Kalety, Lubliniec, Olesno, Kluczbork; 2. Gliwice. II. Rawa Ruska, Zamość, Lublin — przeładunek Dęblin, Skarżysko^h, Kielce, Częstochowa, Herby Śląskie, Opole.

Punkty przeładunkowe trasy południowej: Katowice, Dęblin.

Masz. AAN, ZC PUR, Wydz. Og., Oddz. Prez., t. 112/1, k. 6—7.

a Poprawnie: Wielbark. b Obecnie: Nidzica. c Poprawnie: Jabłonowo.
d Rzepin. e Poprawnie: Kostrzyn. f Poprawnie: Stargard Szczeciński. g Po-
prawnie: Białogard. h Skarżysko Kamienna.

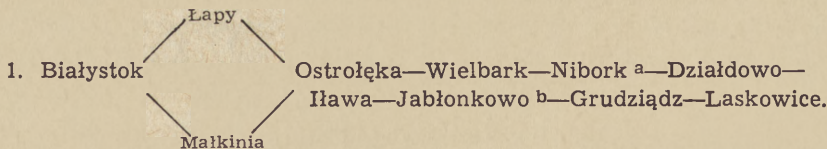
Nr 15

1945 maj 7. Ogólny plan ruchu transportów repatriacyjnych i wewnątrz-przesiedleńczych

I. Ruch repatriantów z terytoriów LSRR, BSRR i USRR torami szerokimi i normalnymi:

A. Trasa północna

A₁ — tory szerokie

2. Białystok — Grajewo — Lec^c — Korsze — Olsztyn.

Ad 1. Wielbark, Nibork, Iława i Laskowice są punktami przeładunkowymi z torów szerokich na normalne.

A₂ — tory normalne

1. Wielbark—Szczytno—Olsztyn
2. Nibork—Olsztynek—Olsztyn
3. Hawa—Ostróda^d—Olsztyn
4. Hawa—Prabuty—Malbork
5. Laskowice—Tczew—Gdańsk
6. Hawa—Prabuty—Kwidzyń

Ad A. Z chwilą uruchomienia linii kolejowych w DOKP Olsztyn, stacja Olsztyn staje się punktem rozdzielczym na liniach:

Elbląg

Elbląg

1. Olsztyn—Orneta—Elbląg
Cynty^e
2. Olsztyn—Czerwonka—Korsze—Gierdawy^f
3. Olsztyn—Czerwonka—Korsze—Lec
4. Hawa—Ostróda
5. Olsztyn—Morąg—Miswalde^g

B. Trasa środkowa

B₁ — tory szerokie

1. Brześć Lit.—Łuków—Siedlce—Warszawa
2. Kowel—Jagodzina—Chełm—Lublin—Kutno—Poznań—Zbąszyń—Reppenⁿ

Ad B. a) Poznań jest punktem rozdzielczym dla nadchodzących transportów.

b) Kutno i Poznań są punktami przeładunkowymi z torów szerokich na normalne.

B₂ — tory normalne

Punkt rozdzielczy Poznań

Stargard Szczeciński

1. Poznań—Krzyż—Landsberg^l—Kiszyn^j
2. Poznań—Leszno—Wschowa—Głogów—Żegań^k
3. Poznań—Rogoźno—Piła—Szczecinek—Białogród^l—Kołobrzeg
4. Poznań—Leszno—Rawicz—Cieniawa—Lignica^m
5. Poznań Rokitnica
Szamoty Międzychód—Kiszyn

Punkt przeładunkowy Kutno (Barłogi)

1. Kutno(Barłogi)—Włocławek—Toruń—Bydgoszcz

Punkt rozdzielczy Bydgoszcz

1. Bydgoszcz—Laskowice—Morzeszczyn—Tczew—Malborkⁿ
2. Bydgoszcz—Szlachta—Kościerzyna—Gdynia
3. Bydgoszcz—Nakło—Piła—Wałcz
4. Bydgoszcz—Nakło—Chojnice
5. Bydgoszcz—Laskowice—Smętowo—Kwidzyń—Prabuty

Ad B. Poznań rozprawdza transporty na: 1. Pomorze Zachodnie, 2. Śląsk Dolny.

Bydgoszcz rozprawdza transporty na: 1. Pomorze Wschodnie i 2. Zachodnią część byłych Prus Wschodnich.

C. Trasa południowa

C₁ — tory szerokie

1. Przemyśl—Tarnów—Kraków—Katowice—Opole—Wrocław

Ad 1. Katowice są punktem rozdzielczym dla nadchodzących transportów i stacją przeładunkową na tory normalne.

C₂ — tory normalne
Punkt rozdzielczy Katowice

1. Katowice—Tarnowskie Góry—Kalety—Lubliniec—Kluczbarek^o—Namysłów—Oleśnica.

2. Katowice—Gliwice.

3. Katowice—Tarnowskie Góry—Brynnek^p—Vossowska^r.

Ad. C. Z chwilą uruchomienia na Śląsku Górnym, Opolskim i Dolnym dalszych linii kolejowych Opole i Wrocław stają się punktami rozdzielczymi, rozprowadzającymi transporty na Śląsk Opolski i Dolny.

Uwaga Ad I. Białystok, Chełm, Lublin, Przemyśl, Warszawa, Kraków są jedynie punktami przelotowymi dla transportów.

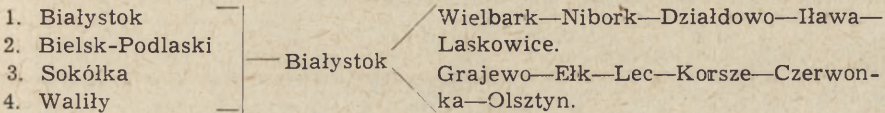
Transporty składające się ze specjalistów-fachowców i osób powracających do swoich rodzin, kierowane są do innych stacji krańcowych i innymi trasami, aniżeli wymienione w planie niniejszym.

II. Ruch wewnętrzny — przesiedleńczy.

A. Trasa północna

A. Tory szerokie

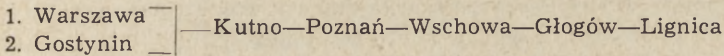
zasadnicze stacje załadunkowe:

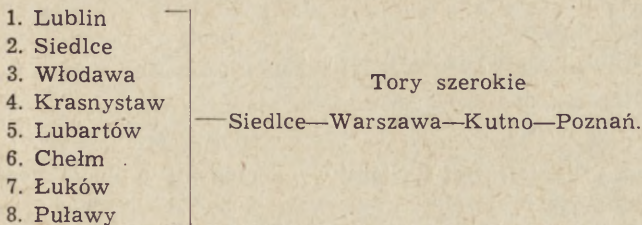
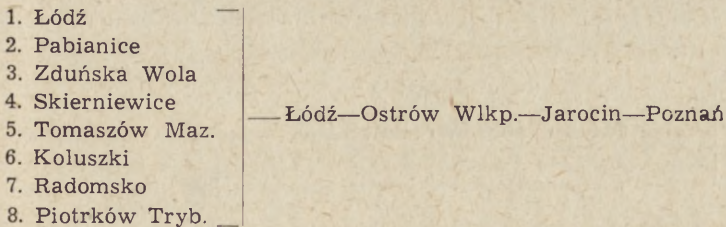
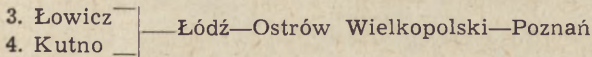
B. Trasa środkowa

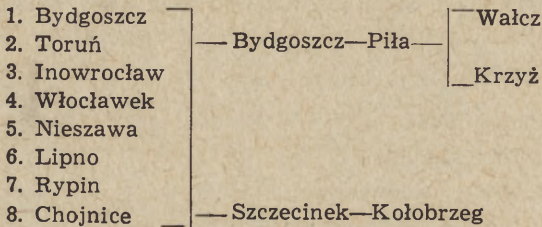
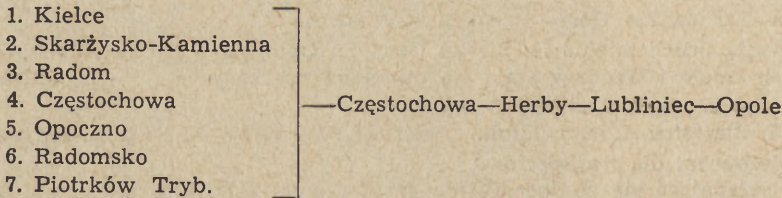
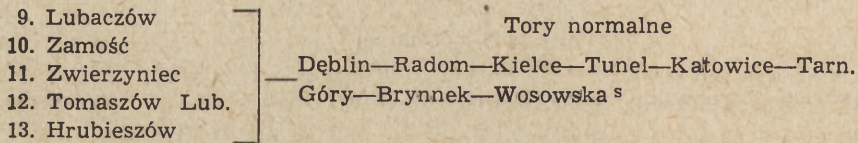
B. Tory szerokie

zasadnicze stacje załadunkowe

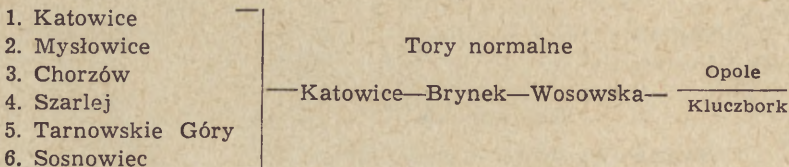
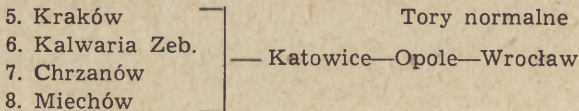
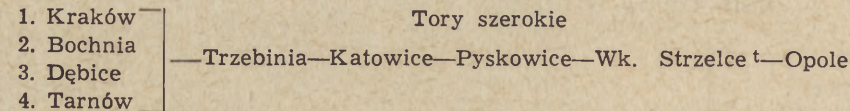
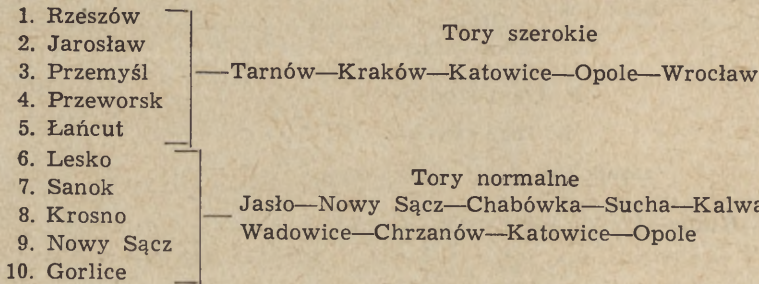

Tory normalne

Trasa południowa

Uwaga 1. Załadowania poza zasadniczymi stacjami wymienionymi w planie mogą odbywać się w innych miejscowościach według zgłaszanych zapotrzebowań.

Uwaga 2. Transporty składające się z przesiedleńców-fachowców, specjalistów mogą być kierowane do innych stacji krańcowych innymi trasami aniżeli w planie niniejszym.

Uwaga 3. Akcja przesiedleńcza z województwa białostockiego, z północnej części województw warszawskiego i lubelskiego kierowana jest przez Prusy Wschodnie. Akcja przesiedleńcza z północnej części województwa kieleckiego, południowej części województwa warszawskiego i lubelskiego kierowana jest przez Pomorze Zachodnie. Akcja przesiedleńcza z województwa rzeszowskiego, krakowskiego i południowej części kieleckiego kierowana jest na Śląsk Górny, Dolny i Opolski.

Tekst powielony AAN, ZC PUR, Wydz. Og., Oddz. Prez., t. 112/1, k. 24—27; Pełn. Gen. t. 108, niepag.²²

a Obecnie: Nidzica.	b Poprawnie: Jabłonowo.	c Giżycko.	d Ostróda.
e Korniewo, w kaliningradzkiej oblasti, RSRR.	f Zieżnodorożnyj, w kaliningradzkiej oblasti, RSRR.	g Myśłice.	h Rzeptn.
i Gorzów Wielkopolski.	j Kostrzyn.	k Żagań.	l Białogard.
m Legnica.	n Malbork.	o Kluczbork.	p Bryn- nica.
r Fosowskie.	s Fosowskie.	t Strzelce Opolskie.	

III. PLAN AKCJI PRZESIEDLEŃCZEJ MAJ—CZERWIEC 1945

Nr 16

[1945, maj] *Materiały przygotowawcze do opracowania planu*

Ogólna liczba osób objętych akcją repatriacyjno-przesiedleńczą.

Planem akcji repatriacyjno-przesiedleńczej objęta jest w dwumiesięcznym okresie czasu liczba 2 249 500^a osób, z czego: na repatriantów z terytoriów republik LSRR, BSRR i USRR przypada 320 tys.^b ludności miejskiej i 480 tys.^c ludności rolniczej^d, co łącznie stanowi 800 tys.^e osób i na przesiedlonych z województw: warszawskiego 24 700 rodzin — 124 000 osób, łódzkiego 28 100 rodzin — 141 000^f osób, kieleckiego 39 200 rodzin = 196 000 osób, lubelskiego 35 300 rodzin — 177 000 osób, białostockiego 12 400 rodzin = 61 000 osób, krakowskiego 46 200 rodzin = 231 000 osób i rzeszowskiego 37 000 rodzin = 185 000 osób, razem ludności rolniczej 222 900 rodzin = ca 1 115 000^g osób.

Oprócz tego akcją wewnątrzno-przesiedleńczą objęta jest ludność miejska w liczbie 66 900 rodzin = 334 500^h osób łącznie z miastami: Warszawą, Łodzią, Krakowem i Lublinem.

II. Środki lokomocji²³

A. 1) Transport kolejowy. Do przewiezienia 800 000 repatriantów torami szerokimi potrzebna jest liczba 16 000 wagonów osobowych względnie 13 350 wagonów towarowych czteroosiowych.

A. 2) Do przewiezienia torami normalnymi 1 449 500 przesiedleńców potrzebna jest liczba 29 000 wagonów osobowych względnie 36 500 wagonów towarowych kry-

²² Plan został przesłany Ministerstwu Komunikacji 7.V.1945, następnie rozesłany oddziałom PUR okólnikiem nr 9 z 22.V.1945.

²³ Według sprawozdania specjalnej Komisji Komunikacyjnej z 25.VII.1945, na ruch pieszy miało przypadać 1—2% przesiedleńców, transport kołowy 3%, samochodowy 5%, zaś kolejowy 90% przesiedleńców. Por. AAN, MAP, t. 2447, k. 87.

tych. Z podanej liczby przesiedleńcy z województw lubelskiego i rzeszowskiego stanowiący 362 000 osób mogą być przewiezieni torami normalnymi, do czego potrzebna jest liczba 7000 wagonów osobowych względnie 6000 wagonów towarowych czteroosiowych.

B. 1) Transport samochodowy. Do rozprowadzenia w terenie repatriantów i przesiedleńców potrzebna jest liczba ogólna 1750 samochodów ciężarowych (1½ t, 2 t, 2½ t i 3 t) przydzielonych dla Państwowego Urzędu Repatriacyjnego oraz 1750 samochodów ciężarowych (1½ t, 2 t, 2½ t i 3 t) przydzielonych dla województw: śląskiego 910 samochodów, pomorskiego 490 samochodów i rzeszowskiego 350 samochodów.

B. 2) Transportem konnym objętych może być w maksymalnej liczbie ca 72 500 osób (5% przesiedleńców) z terenów województw: warszawskiego, białostockiego, północnej części województwa lubelskiego, krakowskiego i śląskiego.

B. 3) Ruchem pieszym objętych może być w maksymalnej liczbie ca 150 000 osób (10% przesiedleńców) z terenów województw: warszawskiego, białostockiego, północnej części województwa lubelskiego, krakowskiego i śląskiego.

Do przewiezienia inwentarza martwego i żywego zużyte będą transport samochodowy i wagony towarowe, które nie zostaną wykorzystane przez przesiedleńców z transportów konnych i zdążających kolumnami pieszymi.

III. Aprowizacja. Wyżywienie repatriantów i przesiedleńców podczas podróży według norm kategorii żywnościowych obejmuje wskazaną wyżej liczbę 2 249 500 osób i przewiduje wydanie prowiantu na okres 10 dni niezależnie od korzystania z kuchni istniejących i powstających w poszczególnych punktach etapowych Państwowego Urzędu Repatriacyjnego. Po przybyciu na miejsce osiedlenia zaprowiantowaniem repatriantów i przesiedleńców zajmą się miejscowe wojewódzkie i powiatowe Wydziały Apropowizacyjne przy władzach administracji ogólnej — w ramach istniejących lokalnych warunków gospodarczych.

IV. Kredyt pieniężny. Wspomniana wyżej akcja repatriacyjno-przesiedleńcza wymaga preliminowania wydatków w łącznej kwocie i tytułem zapomóg doraźnych dla repatriantów i przesiedleńców oraz kwoty przekazanej Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu na cele wewnętrzno-organizacyjne.

V. Opieka lekarsko-sanitarna: 240 lekarzy, personel sanitarny 480 osób — środki profilaktyczne, środki opatrunkowe i środki lecznicze, na zakup których preliminuje się kwotę złotych 50 000 000 nie wliczając ewentualnie otrzymanych z Polskiego Czerwonego Krzyża.

Masz. AAN, MZO, t. 1658, s. 50—52.

a Poprawiono otówkiem 2,5 mln. otówkiem 350 tys.	b Poprawiono otówkiem 150 tys. otówkiem wiejskiej.	c Poprawiono otówkiem
500 tys.	d Poprawiono otówkiem 140 500.	e Poprawiono otówkiem
f Poprawiono otówkiem 500 tys.	g Poprawiono otówkiem 1 500 000.	h Po-
	i dalej w tekście miejsce puste.	

Nr 17

Projekt uchwały Rady Ministrów Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej z maja 1945 r. w sprawie dwumiesięcznej akcji przesiedleńczej obejmującej liczbę 2 000 000 osób a

Rada Ministrów stwierdza, że dotychczasowa akcja repatriacyjna i wewnętrzno-przesiedleńcza nie przybrała koniecznego masowego charakteru, mającego na celu zaludnienie terenów nowo wyzwolonych ludnością polską. W tym stanie rzeczy prze-

siedlenie należy ująć w ramy opracowanego planu o charakterze ogólnopństwowym. Do wykonania tego planu należy stworzyć odpowiednie warunki techniczne w ten sposób, aby w najkrótszym czasie w okręgach olsztyńskim, szczecińskim, opolskim i wrocławskim osiedlić jak największą liczbę ludności.

Planem akcji repatriacyjno-przesiedleńczej w dwumiesięcznym okresie czasu objęta jest liczba 2 mln osób, z czego na repatriantów z republik LSRR, BSRR i USRR przypada 600 000 ludności wiejskiej i 200 000 ludności miejskiej, co łącznie stanowi 800 000 osób i na przesiedlonych z województw białostockiego, kieleckiego, krakowskiego, lubelskiego, łódzkiego, rzeszowskiego i warszawskiego przypada 847 920 ludności wiejskiej i 352 080 ludności miejskiej, co łącznie stanowi 1 200 000 osób.

Wobec powyższego Rada Ministrów postanawia, co następuje:

A. W zakresie akcji werbunkowo-przesiedleńczej:

1. Minister Administracji Publicznej winien niezwłocznie przystąpić za pośrednictwem Centralnego Komitetu Przesiedleńczego, Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, wojewódzkich i powiatowych komitetów przesiedleńczych do akcji werbunkowo-przesiedleńczej według wskazanych niżej danych orientacyjnych dotyczących ilości rodzin i osób objętych przesiedleniem:

Ludność wiejska

1. Z województwa białostockiego
12 400 rodzin 49 600 osób
z czego przypada na powiat

	rodzin	osób
augustowski	1200	4800
białostocki	2000	8000
bielski	3000	12000
łomżyński	1600	6400
sokolski	1400	5600
suwalski	1400	5600
szczuczynski	900	3600
wysokomazowiecki	900	3600
razem jak wyżej	12400	49600

Z województwa kieleckiego
46 080 rodzin 184 320 osób
czego przypada na powiat

	rodzin	osób
częstochowski	3 700	14 800
iłżecki	5 076	20 304b
jędrzejowski	2 600	10 400
kielecki	4 200	16 800
kozieniecki	5 076	20 304c
olkuski	2 800	11 200
opatowski	4 776	19 104d
pińczowski	2 300	9 200
radomski	4 200	16 800
sandomierski	3 776	15 104e
stopnicki	4 576	18 304f
włoszczowski	3 000	12 000
razem jak wyżej	46 080	184 320

3. Z województwa krakowskiego
46 200 rodzin 184 800 osób
z czego przypada na powiat

	rodzin	osób
bielski	1 500	6 000
bocheński	2 100	8 400
brzeski	2 000	8 000
chorzowski	1 600	7 200
dąbrowski	1 600	6 400
dębicki	2 800	11 200g
gorlicki	2 600	10 400
jasielski	2 600	10 400
krakowski	2 200	8 800
limanowski	2 300	9 200
miechowski	3 400	13 600
mielecki	2 200	8 800
myślenicki	2 400	9 600
nowosądecki	3 900	15 600
nowotarski	5 100	20 400
tarnowski	2 200	8 800
wadowicki	2 700	10 800
żywiecki	2 800	11 200
razem jak wyżej	46 200	184 800

4. Z województwa lubelskiego
35 300 rodzin 141 200 osób
z czego przypada na powiat

	rodzin	osób
bielski	2 800	11 200
biłgorajski	2 300	9 200
chełmski	2 600	10 400
hrubieszowski	2 100	8 400
janowski	2 600	10 400
krasnostawski	2 000	8 000
lubartowski	1 900	7 600
lubelski	2 500	10 000
łukowski	2 300	9 200
puławski	2 100	8 400
radzyński	2 200	8 800
siedlecki	2 600	10 400
tomaszowski	1 900	7 600
włodawski	3 200	12 800
zamojski	2 200	8 800

razem jak wyżej 35 300 141 200

Z województwa łódzkiego
17 000 rodzin 68 000 os
czego przypada na powiat

	rodzin	osób
brzeziński	1 100	4 400
łaski	1 900	7 600
łowicki	1 800	7 200
łódzki	1 000	4 000
opoczyński	2 400	9 600
piotrkowski	2 900	11 600
radomszczański	3 000	12 000
rawski	1 800	7 200
skierniewicki	1 100	4 400

razem jak wyżej 17 000 68 000

Z województwa rzeszowskiego
37 000 rodzin 148 000 osób
czego przypada na powiat

	rodzin	osób
brzozowski	2 700	10 800
kolbuszowski	3 400	13 600
jarosławski	2 600	10 400
krośnieński	3 700	14 800h
łańcucki	3 500	14 000
niżański	3 800	15 200
przemyski	2 000	8 000
przeworski	1 600	6 400
rzeszowski	5 000	20 000
sanocki	5 000	20 000
tarnobrzegi	3 700	14 800
razem jak wyżej	37 000	148 000

Z województwa warszawskiego
18 000 rodzin 72 000 osób
czego przypada na powiat

	rodzin	osób
ciechanowski	900	3 600
działdowski	700	2 800
garwoliński	1 800	7 200
grójecki	1 000	4 000
makowski	1 000	4 000
miński	1 000	4 000
mławski	1 300	5 200
ostrołęcki	1 000	4 000
ostrowski	1 000	4 000
płocki	300	1 200
płoński	1 100	4 400
przasnyski	1 200	4 800
pułtuski	1 300	5 200
radzyński	900	3 600
sokołowski	1 100	4 400
warszawski	1 300	5 200
węgrowski	1 100	4 400

razem jak wyżej 18 000 72 000

Ludność miejska

Z województw: białostockiego, kieleckiego, krakowskiego, łódzkiego, lubelskiego, rzeszowskiego i warszawskiego wraz z miastami Warszawą, Łodzią, Krakowem i Lublinem łącznie z zaokrągleniem daje 350 000 osób, stanowiąc ca 41°/_o ludności wiejskiej.

B. W zakresie środków lokomocji. Do przewiezienia 800 000 repatriantów torami szerokimi potrzebna jest liczba 16 000 wagonów osobowych, względnie liczba 13 350 wagonów towarowych czteroosiowych. Dzienny napływ repatriantów przewidywany jest zatem w zaokrągleniu na liczbę 13 400 osób, dla których dziennie potrzeba 268 wagonów osobowych, względnie 224 wagonów towarowych czteroosiowych — czyli około 4 pociągi osobowe lub towarowe dziennie (licząc skład pociągu na plus minus 50 wagonów towarowych lub osobowych).

Wspomniana wyżej liczba pociągów przebiega 3 trasami: a) trasą północną przez Białystok—Łapy lub Małkinie—Ostrołękę do Wielbarka i Niborka, przy czym Wiel-

bark i Nibork¹ wraz z projektowanymi punktami etapowymi Iławą i Laskowicami są punktami przeładunkowymi z torów szerokich na normalne i spełniają równocześnie rolę punktów rozdzielczych na okręg mazurski.

Nieuruchomione dotychczas linie kolejowe przez Białystok—Grajewo—Lecj—Korsze do Olsztyna stworzy w przyszłości z Olsztyna centralny punkt rozdzielczy na cały okręg mazurski. W aktualnej obecnej sytuacji kolejowej Białystok spełniać... (dokument urwany, nie udało się odnaleźć innej kopii).

AAN MAP, t. 2489, k. 1—4.

a Ręką Wł. Wolskiego napisane na dokumencie: sprawdzić i skorygować kontyngenty z terenów zniszczonych — podkreślone. b Poprawione ołówkiem 10 tys. rodzin, 50 tys. osób.

c Poprawione ołówkiem 10 tys. rodzin, 50 tys. osób. d Poprawione ołówkiem 10 tys. rodzin, 60 tys. osób. e Poprawione ołówkiem 12 tys. rodzin, 50 tys. osób.

f Poprawione ołówkiem 15 tys. rodzin, 70 tys. osób. g Poprawione ołówkiem 50 tys. osób. h Poprawione ołówkiem 20 tys. osób. i Nidzica. j Giżycko.

Nr 18

1945 czerwiec 12. Fragment protokołu posiedzenia Rady Ministrów Rządu Tymczasowego RP²⁴

Ob. Ochab odczytuje uchwałę w sprawie wzmoczenia akcji przesiedleńczej. Ob. Morawski zgłasza zastrzeżenie do punktu 5 odnośnie przydziału 1000 samochodów. Ob. Minc przychylając się do uwagi ob. Morawskiego formułuje punkt 5 w ten sposób, że „Komitet Ekonomiczny przydzieli odpowiednią ilość samochodów”. Ob. Ochab: z poprawką tą się zgadzam, a nawiązując do sprawy uregulowania stanu prawnego na Ziemach Odzyskanych mówi, co następuje: „Nie możemy wydać dekretu, który by regulował stan prawny na Ziemach Odzyskanych, a musimy szukać drogi bardziej ostrożnej, dlatego w projekcie uchwały jest konieczny punkt 14. Dalsze posunięcia dotyczące aktów prawnych będą uzgodnione z Ministerstwem Sprawiedliwości”. W zarządzonym głosowaniu przyjęto uchwałę w przedmiocie wzmoczenia akcji przesiedleńczej (z poprawką w sprawie samochodów).

Oryg. AAN, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów 1945 r., t. I, s. 470; wyciąg z protokołu posiedzenia Rady Ministrów 12 czerwca 1945 r., AAN, MAP, t. 2441, k. 32.

²⁴ Zagadnieniom związanym z zaludnieniem Ziemi Zachodnich były poświęcone dwa poprzednie posiedzenia Rady Ministrów. W dniu 26.V.1945 referentem przygotowanego planu akcji osadniczej był E. Ochab. Stwierdził on, że na tych terenach przebywa 3 mln ludzi, z tego 2 mln Niemców, a chłonność Ziemi Odzyskanych, po ich wysiedleniu, wyniesie 8 mln. Podawał przy tym: „Nie stać nas na pełne zaludnienie Ziemi Odzyskanych, dlatego też akcję tę (osadniczą — K.K i T.S.) musimy planować w nieco węższym zakresie”. Na tymże posiedzeniu został omówiony problem wysiedlenia ludności niemieckiej przy czym rozpatrzono trzy elementy tej akcji: wysiedlenie ludności nieprodukcyjnej za Odrę, wydzielenie i zatrzymanie części fachowców oraz wysiedlenie ludności miejskiej na wieś do pracy w folwarkach. Por. Prot. pos. RM, op. cit., s. 389. W dniu 27.V.1945 na zjeździe wojewodów i pełnomocników okręgowych E. Ochab przedstawił zebranym przygotowany plan osadnictwa oraz wysiedlenia ludności niemieckiej. Por. Archiwum Rady Państwa, KRN, Sek. Prez., Ziemie Zachodnie. W dniu 29.V.1945 Rada Ministrów powołała do życia Komitet Międzyministerialny dla spraw przesiedlenia i osadnictwa Ziemi Odzyskanych. Pierwsze posiedzenie tej komisji odbyło się 5.VI.1945. Por. Prot. pos. RM, op. cit., op. cit., s. 415; AAN, MAP, t. 400, k. 2.

Uchwała Rady Ministrów Rządu Tymczasowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 czerwca 1945 r. w przedmiocie wzmoczenia akcji przesiedleńczej

Rada Ministrów stwierdza, że^a akcja repatriacyjna i wewnątrz-przesiedleńcza, mająca na celu osiedlenie ludności polskiej na terenach nowo wyzwolonych musi przybrać charakter masowy. Przesiedlenie należy ująć w ramy planu ogólnopaństwowego. Do wykonania tego planu należy stworzyć odpowiednie warunki techniczne w ten sposób, aby w najkrótszym czasie w okręgach olsztyńskim, szczecińskim, opolskim i wrocławskim osiedlić jak największą liczbę ludności.

Planem akcji repatriacyjno-przesiedleńczej w dwumiesięcznym okresie czasu do 1 sierpnia br. objęta jest liczba 2,5 mln osób, z czego na repatriantów z terytoriów republik LSRR, BSRR i USRR przypada 500 000 (w tym 100 000 ludności miejskiej i 400 000 wiejskiej) i 150 000 repatriantów z zachodu, co łącznie stanowi 650 000 osób, a na przesiedlonych z Polski właściwej 1 500 000 ludności wiejskiej i 350 000 ludności miejskiej, co łącznie stanowi 1 850 000 osób według załącznika^b.

Rada Ministrów postanawia:

1. Zobowiązać ministra obrony narodowej do udzielenia pomocy transportowej w ramach akcji osiedleńczej wojskowej na pograniczu, również dla ogólnej akcji osiedleńczej^c.

2. Zobowiązać ministra bezpieczeństwa publicznego do powiększenia kadr milicji obywatelskiej przynajmniej o 3000^d osób w każdym okręgu administracyjnym na Ziemiach Odzyskanych ze szczególnym uwzględnieniem właściwego doboru i selekcji^e tych kadr.

3. Zobowiązać ministra administracji publicznej do przesiedlenia za pośrednictwem wojewódzkich komisji przesiedleńczych w okresie do 1 sierpnia (załadowanie na pociągi nie później 15 lipca) 1 850 000 ludności^f z ziem leżących w granicach 1939 r., zgodnie z rozdzielnikiem w załączniku nr 2^g.

4.^h Zobowiązać ministra administracji publicznej do wydania podległym mu wojewodom i starostom instrukcji w sprawie tworzenia transportów konnych dla przewiezienia przesiedleńców z terenów województw: warszawskiego, białostockiego, północnej części województwa lubelskiego, krakowskiego i śląskiego. Transportem tym objętych być powinno 200 000 osób, przy czym transporty konne z woj. warszawskiego, białostockiego i północnej części woj. lubelskiego powinny być kierowane na okręg mazurski, zaś z woj. krakowskiego i śląskiego na Śląsk Opolski i okręg wrocławski^h.

5.ⁱ Zobowiązać Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów do wydzielenia do dyspozycji pełnomocników okręgowych oraz Państwowego Urzędu Repatriacyjnego odpowiedniej ilości samochodów ciężarowych dla akcji osiedleńczo-przesiedleńczejⁱ.

6. Zobowiązać ministra komunikacji do zorganizowania baz materiałów pędnych w Olsztynie, Gdańsku, Elblągu, Starogrodzie, Koszalinie^j, Gorzowie, Legnicy, Wrocławiu, Opolu, Lecu i Białymstoku^k oraz do zapewnienia regularnego dowozu tych materiałów z rafinerii do baz.

7.^l Zobowiązać ministra komunikacji: a) Do zorganizowania i postawienia do dyspozycji Państwowego Urzędu Repatriacyjnego 95^m pociągów wahadłowych na okres od 1 czerwca do 1 sierpnia przeznaczonych do obsługi akcji przesiedleńczej; b)ⁿ Do ustanowienia stałej codziennej łączności samolotowej pomiędzy siedzibami pełnomocników okręgowych i Warszawą, a dla zorganizowania łączności wewnątrz okręgów — do przydzielenia po 2 samoloty typu U-2 do dyspozycji pełnomocników okręgowychⁿ.

8. Zobowiązać ministra aprowizacji i handlu do zorganizowania w terminie do dn. 20 czerwca o baz żywnościowych dla przesiedleńców

w Olsztynie	200 000	racji dziennych
w Gdańsku	200 000	„ „
w Elblągu	150 000	„ „
w Starogardzie	150 000p	„ „
w Koszalinie	200 000r	„ „
w Gorzowie	100 000	„ „
w Lignicy	200 000	„ „
we Wrocławiu	300 000	„ „
w Opolu	200 000	„ „

oraz do wydzielenia 300 000 racji dziennych do dyspozycji Państwowego Urzędu Repatriacyjnego według przedstawionego przez ten urząd rozdzielnika. Normy te powinny być uzupełnione o taką samą ilość w ostatnich dniach czerwca^s, a w lipcu^t dwukrotnie. Ogółem Ministerstwo Apropowizacji zobowiązane jest do postawienia do dyspozycji 8 000 000 porcji dziennych^u.

9. Zobowiązać ministra przemysłu do wydzielenia odpowiedniej ilości benzyny, aby umożliwić ministerstwu komunikacji zorganizowanie baz paliwa, wystarczających dla zaopatrzenia ogółem 800 samochodów ciężarowych i 200 samochodów osobowych, licząc po 3 pełne normy na samochód miesięcznie (3000 t)^w.

10. Zobowiązać ministra rolnictwa i reform rolnych w porozumieniu z ministrem obrony narodowej do opracowania planów osiedlenia 100 000 rodzin żołnierzy na działkach 10 ha z pierwszeństwem przy przydziale inwentarza żywego i martwego²⁵.

11. Zobowiązać ministra skarbu: a) Do przekazania 75 000 000 zł na doraźne bez-zwrotne zasiłki dla przesiedleńców oraz do wypłacenia w czerwcu^v Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu poza sumami budżetowymi na akcję dożywiania dodatkowo 5 000 000 zł, na zwiększone koszty transportu 10 000 000 zł, na rozbudowę punktów etapowych 5 000 000 zł, na opiekę sanitarną 5 000 000 zł, razem 1 000 000 000 zł. Sumy te będą przekazywane proporcjonalnie do wykonywania planu przesiedlenia^z; b) Do przedłożenia do dnia 10 lipca planu finansowania warsztatów pracy według projektu uzgodnionego z Biurem Ziemi Zachodnich. Wysokość pomocy finansowej przewiduje się po 1000 zł na głowę rodziny i po 500 zł na członka rodziny^ż; c) Do zobowiązania Banku Narodowego Polskiego aby w terminie do dn. 15 lipca utworzył filię we wszystkich siedzibach województw i pełnomocników okręgowych z odpowiednią siecią placówek w terenie do obsługi finansowej ruchu przesiedleńczego i osiedleńczego.

12. ^{aa} Zobowiązać Ministra Zdrowia do przydzielenia do dyspozycji Państwowego Urzędu Repatriacyjnego urządzenia i środków sanitarno-dezynfekcyjnych przeznaczonych na 200 punktów etapowych, a w szczególności: a) 200 hydropułtów; b) 200 komór dezynfekcyjnych i dezynekcyjnych; c) 200 przenośnych kąpielisk; d) Środków dezynfekcyjnych obliczonych na 250 000 osób (10% repatriantów i przesiedleń-

²⁵ Już kilka dni wcześniej, 3.VI.1945 Naczelnny Dowódca WP wydał specjalny rozkaz nr 111 dotyczący osadnictwa wojskowego w powiatach nadgranicznych. W ślad za nim ukazały się zarządzenia i instrukcje wykonawcze. W planie akcji osadniczej referowanym 26.V była mowa o osadnictwie 50 tys. rodzin żołnierzy, spotkało się to jednak ze sprzeciwem M. Roli-Żymierskiego, który domagał się podwojenia liczby. W tekście uchwały z 12.VI poprawkę tę uwzględniono. 21.VI.1945 ZC PUR wydał okólnik w sprawie osadnictwa wojskowego, w którym nakazywał zaprzestanie wysyłania osadników cywilnych od obwodów przeznaczonych dla rodzin żołnierskich. Por. AAN ZC PUR, Wydż. Osadn., t. 2, k. 77, oraz K. Kersten, *Osadnictwo wojskowe w 1945 roku. Próba charakterystyki*. „Przegląd Historyczny” 1963, z. 4.

ców); e) Środków przeciwwyszowych obliczonych na 600 000 osób (25% repatriantów i przesiedleńców); f) Środków przeciwświerzbowych obliczonych na 375 000 osób (15% repatriantów i przesiedleńców); g) Szczepionek przeciw tyfusowi plamistemu i pantowakcyny, obliczonych na 250 000 osób (10% repatriantów^{ab}); h) Leków obliczonych na 2 500 000 repatriantów i przesiedleńców.

13. Zobowiązać ministra informacji i propagandy:

I. Do zorganizowania za pośrednictwem swych placówek na terenach ziem centralnych propagandy przesiedleńczej z uwzględnieniem: a) Informacji o Ziemach Odzyskanych; b) Konieczności ruchu przesiedleńczego; c) Korzyści indywidualnych wynikających dla osadnika z tytułu przesiedlenia na Ziemię Odzyskaną; d) Interesu i racji stanu Państwa nakazującego masowe przeprowadzenie tej akcji.

II. Do zorganizowania sieci placówek informacyjnych na terenach województw centralnych i Ziemi Odzyskanych, a przede wszystkim: a) Wiadomości za pośrednictwem radia; b) Prasy — w drodze stworzenia w każdym dzienniku działu informacyjnego o Ziemach Odzyskanych; c) Wysyłania reporterów na teren Ziemi Odzyskanych; d) Powszechnego rozplakatowania afiszów informacyjnych, odezwo, i hasel propagandowych.

14. Odnośnie do majątku nieruchomego i ruchomego na Ziemach Odzyskanych Rada Ministrów uchwała następujące wytyczne²⁶: a) Wszelki majątek ruchomy i nieruchomy znajdujący się na terenach Ziemi Odzyskanych, który był własnością lub w posiadaniu państwa niemieckiego, samorządu, osób prywatnych, związków i stowarzyszeń niemieckich oraz osób należących do formacji SS, Gestapo, SA, żandarmerii, NSDAP wraz z wszelkimi komórkami, jak i członków ich rodzin (zstępnych i wstępnych pierwszego stopnia) tudzież majątek nieruchomy obywateli Rzeszy Niemieckiej narodowości niemieckiej przechodzi na własność Państwa Polskiego i podlega objęciu przez władze polskie działające na terenach Ziemi Odzyskanych; b) Postanowienia z punktu a) mają również zastosowanie, gdy majątki w nim wymienione znajdują się w posiadaniu lub zarządzie osób trzecich; c) Wszelkie umowy zdziałane w odniesieniu do majątku ponemieckiego celem uchronienia go od objęcia przez władze polskie są nieważne; d) Obywatelom niemieckim narodowości polskiej, którym byłoby przyznane posiadanie majątku objętego w trybie niniejszego dekretu służy tylko zarząd i użytkowanie tego majątku do czasu uregulowania ich obywatelstwa^{ac}; e) Sumy uzyskane z likwidacji mienia ponemieckiego przeznacza się dla Skarbu Państwa; f) Wykonanie postanowień dotyczących mienia ponemieckiego na Ziemach Odzyskanych poleca się Generalnemu Pełnomocnikowi Rządu dla Ziemi Odzyskanych^{ad}²⁷.

²⁶ Na porządku obrad posiedzenia RM w dniu 12.VI.1945 stanęła początkowo także uchwała w sprawie organizacji zarządu Ziemi Odzyskanych, została ona jednak zdjęta. Przygotowane już zarządzenie w sprawie rejestracji majątku ponemieckiego zostało więc włączone do uchwały w sprawie akcji przesiedleńczej, jako jej p. 14. Por. tekst projektowanego zarządzenia w AAN, MAP, t. 2441, s. 38—9.

²⁷ Sprawy niemieckiego majątku opuszczonego i porzuconego regulował dekret z 2.III.1945 (Dz. URP nr 9, poz. 45) oraz nowelizująca go ustawa z 6.V.1945 (Dz. URP nr 17, poz. 97), które to akty prawne omawiały jednak powyższe zagadnienie ogólnikowo, nie usuwały występujących wątpliwości, nie uwzględniały praw repatriantów do odszkodowania za mienie pozostawione w ZSRR, które gwarantowały im zawarte przez rząd polski umowy z republikami radzieckimi. Przy braku odpowiednich decyzji przydział nieruchomości na Ziemach Odzyskanych dokonywał się do jesieni 1945 r. na podstawie umowy pomiędzy PUR i TZP. W dniu 24.IX.1945 Ministerstwo Skarbu wydało zakaz podobnego postępowania. Por. pismo ZC PUR do GZ TZP z 23.X.1945, AAN ZC PUR Wyd. Osadnictwa, t. 2, k. 154. Po utworzeniu MZO 13.XI.1945 zarząd nad mieniem ponemieckim należał od 1.II.1946 do tego resortu, potem do Głównego Urzędu Likwidacyjnego, powołanego na mocy dekretu

Oryg. AAN, Protokoły posiedzeń Rady Ministrów 1945 r., t. I, s. 471—477; Kopie: AAN, MAP, 2441, k. 34—37; Wcześniejsze warianty: maj 1945 r. trzy identyczne kopie: 2489 AAN, MAP, s. 5—11; MZO, 1658, s. 1—7; MAP, 2447, k. 1—7; czerwiec 1945: AAN Gen. Pełn. Rządu d/s Repatriacji, 108 (niepag.) dwie wersje, A z odręcznymi poprawkami Władysława Wolskiego i B, uwzględniająca te poprawki, o zmienionym jednak układzie wewnętrznym.

a MAP 2489, MZO 1658 Pełn. 108 A, B; dotychczasowa akcja repatriacyjna.

b MAP 2489, MZO 1658, Pełn. 108(A): 1850 000 osób według następującego rozdzelnika:

1. z woj. białostockiego	210 000
z tego 10 000 ludności miejskiej	
2. z woj. kieleckiego	300 000
z tego ludności miejskiej 45 000	
3. z woj. krakowskiego	250 000
z tego ludności miejskiej 50 000	
4. z woj. lubelskiego	170 000
z tego ludności miejskiej 20 000	
5. z woj. łódzkiego	240 000
z tego ludności miejskiej 40 000	
6. z woj. rzeszowskiego	260 000
z tego ludności miejskiej k(o)lo 15 000	
7. z woj. warszawskiego	230 000
z tego ludności miejskiej 30 000	
8. z woj. poznańskiego	45 000
z tego ludności miejskiej 25 000	
9. z woj. pomorskiego	15 000
z tego ludności miejskiej 5 000	
10. z Warszawy miasta	50 000
z tego ludności miejskiej 50 000	
11. z Łodzi miasta	50 000
z tego ludności miejskiej 50 000	
12. z woj. śląskiego	30 000
z tego ludności miejskiej 10 000	
Razem	1 850 000

c MAP 2489, MZO 1658: 1. Zobowiązać Ministerstwo Obrony Narodowej: a) Do obsadzenia jednostkami II Armii Polskiej linii Odry i Nysy dla powstrzymania powrotnej fali Niemców; b) Do opracowania planu różlokowania garnizonów polskich na Ziemach Odzyskanych, w szczególności wzdłuż wybrzeża morskiego; c) Do wydzielenia na okres 2 miesięcy (od 1.VI do 1.VIII) 500 samochodów ciężarowych z 3 pełnymi normami benzyny miesięcznie do dyspozycji pełnomocników okręgowych i urzędów repatriacyjnych dla celów pomocy w akcji przesiedleńczej. Przydział nastąpi według rozdzelnika ustalonego przez ob. Ministra Wolskiego.

d MAP 2489, MZO 1658: 30 000 — prawdopodobnie błąd maszynowy.

e MAP 2489, MZO 1658: selekcji członków tych kadr.

f MAP 2489, MZO 1658: 1 800 000.

g MAP 2489, MZO 1658: zgodnie z wyżej podanym rozdzelnikiem.

h-h MAP 2489, MZO 1658 jako punkt 14; Pełn. 108(A) jako punkt 6.

i-i MAP 2489, MZO 1658 jako punkt 4 w brzmieniu: Zobowiązać Ministerstwo Komunikacji:

a) do wydzielenia do dyspozycji pełnomocników okręgowych 500 samochodów ciężarowych dla akcji przesiedleńczo-osiedleńczej; Pełn. 108(A) poprawione na: 1000 samochodów ciężarowych; Pełn. 108(B) zobowiązać Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów do wydzielenia do dyspozycji pełnomocników okręgowych 1000 samochodów ciężarowych dla akcji przesiedleńczej. Prot. pos. Rady Ministrów odręczna poprawka „1000” na „odpowiedniej ilości”.

j Wszystkie wcześniejsze wersje brak: Koszalinie.

k MAP 2489, MZO 1658 brak: Lecu (Giżycko) i Koszalinie.

l Wcześniejsze wersje jako punkt 4b.

m MAP 2489, MZO 1658: 60 pociągów.

z 8.III.1946, Dz. URP nr 13, poz. 87. Jest rzeczą charakterystyczną, że władze administracji państwowej oraz PUR, bezpośrednio odpowiedzialne za wyniki akcji osadnictwa Ziemi Odzyskanych niejednokrotnie występowały o przekazanie w ich ręce dyspozycji mieniem polonickim.

n Wcześniejsze wersje jako punkt 4c, d.

o MAP 2489, MZO 1658 10 VII; Pełn. 108(A) 10.VI poprawiono na: 20.VI.

p MAP 2489, MZO 1658: Starogardzie 350 000.

r MAP 2489, MZO 1658 brak.

s MAP 2489, MZO 1658: lipca.

t MAP 2489, MZO 1658: sierpnia.

u Wszystkie wcześniejsze wersje: racji dziennych; jako punkt 5.

w Wszystkie wcześniejsze wersje opuszczone: 3000 t.; jako punkt 6. MZO 1658 i jako punkt 9 — Pełn. 108(A). Jako punkt 7 w wersjach MAP 2489, MZO 1658 i punkt 10, Pełn. 108(A) znajduje się: Zobowiązać Ministra Spraw Zagranicznych: a) Do podjęcia rokowań z władzami sowieckimi w sprawie ewakuacji za Odrę ludności niemieckiej pozostającej na ziemiach Polski; b) Do podjęcia starań w porozumieniu z Ministrem Komunikacji u władz sowieckich o przekazanie taboru rzeczno-go na Wiśle i Odrze i ich doręczaczach.

W wersjach MZO 1658, MAP 2489 jako punkt 8: Zobowiązać ministra administracji publicznej, aby do dnia 1.VII. zarządził usunięcie 80% ludności niemieckiej, zamieszkałej w miastach poza linię Odry lub skierował tę ludność do pracy na folwarkach do tego celu wydzielonych. W tekście Pełn. 108(A) jako punkt 5, *wykreślony piórem przez Wł. Wołskiego.*

W wersjach MZO 1658, MAP 2489 dalej punkt 9: Zobowiązać Ministra Rolnictwa a) do zorganizowania i przedstawienia w terminie do dnia 5.VI. wykazu 1000 folwarków jako punktów zbornych dla bydła i trzody, które mają postawić do dyspozycji władze sowieckie. W wersji Pełn. 108(A) jako punkt 11, *skreślony ręką Wł. Wołskiego.*

x MAP 2489, MZO 1658 jako punkt 9b w brzmieniu: do opracowania planów osiedlenia 50 000 rodzin żołnierzy na działkach 10 ha z pierwszeństwem przy przydziale inwentarza żywego i martwego. Pełn. 108(A) poprawiono na: 100 000; Pełn. 108(B) w wersji poprawionej.

y MAP 2489, MZO 1658: czerwcu i lipcu.

z We wszystkich wcześniejszych wersjach brak zdania: Sumy te będą przekazywane proporcjonalnie do wykonywania planu przesiedlenia.

ż MZO 1658, MAP 2489 jako punkt 10b, a Pełn. 108(A) jako punkt 12b w brzmieniu: do utworzenia do dnia 10 lipca Banku Osadniczego według projektu uzgodnionego z Biurem Ziemi Zachodnich. Bank będzie zobowiązany do udzielania pożyczek w wysokości 1000 zł na głowę rodziny plus 500 zł na członka rodziny.

aa MAP 2489, MZO 1658, jako punkt 11, Pełn. 108 jako punkt 2 zawierają następujące postanowienie: Zobowiązać ministra obrony narodowej do przydzielenia Państwowemu Urzędowi Repatriacyjnemu 200 zmobilizowanych lekarzy i 300 osób personelu sanitarnego celem zatrudnienia ich w ośrodkach służby zdrowia i na punktach etapowych Państwowego Urzędu Repatriacyjnego według rozdzielnika wskazanego przez Dyrektora tego Urzędu, przy czym dotychczasowy personel służby zdrowia Państwowego Urzędu Repatriacyjnego powinien być traktowany jako zmobilizowany do wykonywania zadań wyższej użyteczności publicznej i należy go zwolnić od obowiązku służby wojskowej.

ab W poprzednich wersjach: repatriantów i przesiedleńców — prócz Pełn. 108(B).

ac Zdanie: do czasu uregulowania ich obywatelstwa, *dopisane na tekście Pełn. 108(A) ręką Wł. Wołskiego.*

ad W wersjach poprzednich, prócz Pełn. 108(B) jako punkt 15 w brzmieniu: MAP 2489, MZO 1658: a) Całe mienie ponemieckie nieruchomości oraz ruchome będące własnością państwa niemieckiego, osób prawnych, związków i stowarzyszeń niemieckich staje się własnością Państwa Polskiego. Pełn. 108 obie wersje identyczne z tekstem podstawowym. MZO 1658, MAP 2489: Mienie ponemieckie ruchome i nieruchomości, należące do członków Gestapo, SS, żandarmerii, SA, Arbeitsdienstu i ich rodzin ulega konfiskacie na rzecz Państwa Polskiego. Pełn. 108 obie wersje jak w tekście podstawowym. c) Sumy uzyskane z likwidacji mienia ponemieckiego przeznacza się na cele odbudowy kraju. MZO 1658, MAP 2489; Pełn. 108 obie wersje jako podpunkt e.

W podpunkcie g jako zakończenie dokumentu: W związku z powyższym Rada Ministrów zobowiązuje ministrów skarbu i odbudowy wspólnie z Biurem Ziemi Zachodnich do opracowania odpowiedniego projektu i przedstawienia go Radzie Ministrów w terminie: MAP 2489, MZO 1658: do dnia 15 lipca br.; Pełn. 108(A i B) do dnia 25 czerwca br. 25 poprawiono z 15.VI.

Nr 20

Załącznik nr 1 do Uchwały Rady Ministrów w przedmiocie wzmoczenia akcji przesiedleńczej. Rozdzielnik przesiedlenia ludności co do czasu i miejsca

Ogólna ilość do przesiedlenia w terminie do 1 stycznia 1946 — 3 500 000 — Z tego będzie przesiedlone

do 1.VIII.1945	— 2 500 000	październiku	— 200 000
w sierpniu	— 400 000	listopadzie	— 50 000
wrześniu	— 300 000	grudniu	— 50 000

Przesiedleni w terminie do 1 sierpnia br. zostaną skierowani do okręgów:

Mazurskiego	— 500 000	Śląska Dolnego	— 700 000
Gdańskiego	— 200 000	Śląska Opolskiego	— 300 000
Pomorskiego	— 800 000		

Oryg. AAN Protokoły posiedzeń Rady Ministrów 1945, t. I, s. 501.

Nr 21

Załącznik nr 2 do uchwały Rady Ministrów. Tabela orientacyjna ogólnego ruchu repatriacyjnego i wewnątrzno-przesiedleńczego

Okręg Mazurski (500 000 osób)	Woj. Białostockie	210 000
	Woj. Warszawskie (część)	180 000
	Miasto Warszawa	50 000
	Woj. Lubelskie (część)	10 000
	Repatrianci ze Wschodu	50 000
	Razem	500 000
Okręg Gdański (200 000 osób)	Woj. Łódzkie (część)	135 000
	Miasto Łódź	50 000
	Woj. Pomorskie	15 000
	Razem	200 000
Okręg Pomorza Zachodniego (800 000 osób)	Woj. Poznańskie	45 000
	Woj. Lubelskie (część)	160 000
	Woj. Łódzkie (część)	105 000
	Woj. Warszawskie (część)	50 000
	Repatrianci z Zachodu	150 000
	„ ze Wschodu	290 000
	Razem	800 000
Okręg Śląska Dolnego (700 000 osób)	Woj. Rzeszowskie (część)	140 000
	Woj. Krakowskie	250 000
	Woj. Kieleckie (część)	120 000
	Woj. Śląskie	30 000
	Repatrianci ze Wschodu	160 000
	Razem	700 000
Okręg Śląska Opolskiego (300 000 osób)	Woj. Rzeszowskie (część)	120 000
	Woj. Kieleckie	180 000
	Razem	300 000
Ogółem: 2 500 000 osób	Ogółem	2 500 000 osób

Oryg. AAN Prot. Pos. Rady Ministrów t. I, 1945, s. 500.
Kopia Pełn. Gen. 108 niepag.

Nr 22

Rozplanowanie transportu kolejowego dla ruchu wewnątrzno-przemieszczalnego i repatriacyjnego, dołączone do uchwały z 12.VI.1945

I. Okręg Mazurski. W okresie do 1 sierpnia 1945 przewiduje się przewiezienie 450 000 przemieszczalców z następujących województw:

a) Woj. białostockie — 210 000, do przewiezienia których uruchamia się 9 pociągów wahadłowych na torach szerokich;

b) Woj. warszawskie — 180 000 (część północna i środkowa), do przewiezienia których uruchamia się 8 pociągów wahadłowych na torach szerokich;

c) Miasto Warszawa — 50 000, do przewiezienia których uruchamia się 3 pociągi wahadłowe na torach szerokich;

d) Woj. lubelskie (północna część) — 10 000, do przewiezienia których uruchamia się 1 pociąg wahadłowy na torach szerokich.

Łącznie na okręg mazurski kieruje się 21 pociągów wahadłowych na torach szerokich.

U w a g i:

Ad a) Ruch 9 pociągów wahadłowych z woj. białostockiego odbywa się na trasie: Białystok—Łapy—Ostrołęka—Wielbark—Nibark^a—Działdowo—Iława.

Ad b) i c) Ruch 11 pociągów wahadłowych z woj. warszawskiego odbywa się na trasie: Warszawa—Ciechanów—Mława—Działdowo^{Iława} Wielbark;
Nibork

Ad d) Ruch 1 pociągu wahadłowego z woj. lubelskiego odbywa się na trasach:
1. Lublin—Siedlce—Warszawa—Działdowo^{Iława} Wielbark; 2. Lublin—Siedlce—
Małkinia—Ostrołęka—Wielbark—Nibork^{Nibork}—Działdowo—Iława.

Okręg Gdański. W okresie do 1 sierpnia 1945 przewiduje się przewiezienie 200 000 przemieszczalców z następujących województw:

a) Woj. łódzkie (północna część) — 135 000, do przewiezienia których uruchamia się 6 pociągów wahadłowych na torach normalnych;

b) Miasto Łódź — 50 000, do przewiezienia których uruchamia się 2 pociągi wahadłowe na torach normalnych;

c) Woj. pomorskie — 15 000, do przewiezienia których uruchamia się 1 pociąg wahadłowy na torze normalnym.

Łącznie na okręg gdański kieruje się 9 pociągów wahadłowych na torach normalnych.

U w a g i:

Ad a) i b) Ruch 8 pociągów wahadłowych z woj. łódzkiego i Miasta Łodzi odbywa się na trasie: Łódź—Kutno—Włocławek—Toruń—Bydgoszcz—Laskowice—Gdańsk;

Ad c) Ruch 1 pociągu wahadłowego z woj. pomorskiego odbywa się na trasie: Bydgoszcz—Laskowice—Tczew—Gdańsk.

III. Okręg Pomorza Zachodniego. W okresie do 1 sierpnia 1945 przewiduje się przewiezienie 360 000 przemieszczalców z następujących województw:

a) Woj. poznańskie — 45 000, do przewiezienia których uruchamia się 2 pociągi wahadłowe na torach normalnych;

b) Woj. lubelskie (część środkowa i południowa) — 160 000, do przewiezienia których uruchamia się 7 pociągów wahadłowych na torach normalnych;

c) Woj. łódzkie (część środkowa i południowa) — 105 000, do przewiezienia których uruchamia się 5 pociągów wahadłowych na torach normalnych;

d) Woj. warszawskie (część południowa) — 50 000, do przewiezienia których uruchamia się 2 pociągi wahadłowe na torach normalnych.

Łącznie na okręg Pomorza Zachodniego kieruje się 16 pociągów wahadłowych na torach normalnych.

U w a g i:

Ad a) Ruch pociągów wahadłowych z woj. poznańskiego odbywa się na trasie:

Poznań—Krzyż^a—Arnswalde^b—Stargard lub Poznań—Piła^c—Wałcz
Landsberg^c—Kistrzyn^d Szczecinek—Białogród^e—Kołobrzeg

Ad b) Ruch 7 pociągów wahadłowych z woj. lubelskiego odbywa się na trasie:

Lublin—Warszawa—Poznań—Krzyż^a—Arnswalde—Stargard;
Landsberg—Kistrzyn^d Wałcz
Poznań Piła^c—Wałcz
Szczecinek—Białogród—Kołobrzeg

Ad c) Ruch 5 pociągów wahadłowych z woj. łódzkiego odbywa się na trasach: Łódź—Zduńska Wola—Ostrów Wkp.—Poznań—Krzyż—Arnswalde—Stargard^f; Łódź—Zduńska Wola—Ostrów Wkp.—Poznań—Krzyż—Landsberg—Kistrzyn; Łódź—Zduńska Wola—Ostrów Wkp.—Poznań—Piła—Wałcz; Łódź—Zduńska Wola—Ostrów Wkp.—Poznań—Piła—Szczecinek—Białogród—Kołobrzeg.

Ad d) Ruch 2 pociągów wahadłowych z woj. warszawskiego odbywa się na trasach: Warszawa—Koluszki—Ostrów Wkp.—Poznań—Krzyż—Arnswalde—Stargard; Warszawa—Koluszki—Ostrów Wkp.—Poznań—Krzyż—Landsberg—Kistrzyn; Warszawa—Koluszki—Ostrów Wkp.—Poznań—Piła—Wałcz; Warszawa—Koluszki—Ostrów Wkp.—Poznań—Piła—Szczecinek—Białogród—Kołobrzeg.

IV. Okręg Śląska Dolnego. W okresie do 1 sierpnia 1945 przewiduje się przewiezienie 540 000 przesiedleńców z następujących województw:

a) Woj. rzeszowskie (część północna) — 140 000, do przewiezienia których uruchamia się 6 pociągów wahadłowych na torach normalnych;

b) Woj. krakowskie — 250 000, do przewiezienia których uruchamia się 11 pociągów wahadłowych na torach normalnych;

c) Woj. kieleckie (część północna) — 120 000, do przewiezienia których uruchamia się 5 pociągów wahadłowych na torach normalnych.

d) Woj. śląskie — 30 000, do przewiezienia których uruchamia się 2 pociągi wahadłowe na torach normalnych.

Łącznie na Okręg Śląska Dolnego kieruje się 24 pociągi wahadłowe na torach normalnych.

U w a g i:

Ad a) Ruch 6 pociągów wahadłowych z woj. rzeszowskiego odbywa się na trasie: Rozwadów—Skarżysko—Koluszki—Zduńska Wola—Ostrów Wkp.—

Rawicz—Cieniawa—Lignica^g

Leszno—Głogów—Żegań^h

Do podwożenia przesiedleńców z okolic Rzeszowa do stacji Rozwadów uruchamia się 1 pociąg wahadłowy na torze szerokim na trasie: Rzeszów—Przeworsk—Rozwadów.

Ad b) Ruch 11 pociągów wahadłowych z woj. krakowskiego odbywa się na trasie: Kraków—Oleśnica—Głogów—Żegań—Cieniawa—Lignica.

Ad c) Ruch 5 pociągów wahadłowych z woj. kieleckiego odbywa się na trasie: Kielce—Częstochowa—Kluczbork—Oleśnica—Cieniawa—Lignica—Żegań.

sach: Katowice—Vossowska —^{Opole} Namysłów; Katowice—Brynnek p—Vossowska—Wielkie Strzelce—Kędzierzyn—Nędza—Racibórz.
Kluczborek o

Razem uruchamia się 95 pociągów wahałowych, z czego 26 pociągów wahałowych na torach szerokich i 69 pociągów wahałowych na torach normalnych²⁸.

Oryg. AAN, Prot. Pos. Rady Ministrów 1945 t. I, po s. 498. Kopie: Pełn. Gen. d/s Rep., t. 108, niepag.; ZC PUR Wydz. Przes. t. 4, niepag. 29.

a Nidzica. b Choszczno. c Gorzów Wielkopolski. d Kostrzyń.
e Białogard. f Stargard Szczeciński. g Legnica. h Zagań. i Fosowskie.
k Strzelce Opolskie. l Ostróda. m Zeleznodorożnyj, w kaliningradzkiej
oblasti, RSRR. n Zielona Góra. o Kluczbork. p Brynica.

Nr 23

Załącznik nr 3 do rozplanowania transportu kolejowego dla ruchu wewnątrzprzesiedleńczego. Wykaz stacji załadunkowych i docelowych²⁹

Stacja załadunkowa	Liczba osób	Stacja docelowa
	DOKP — Kraków	
Dębica	35 780	Legnica
Jarosław	20 580	„
Chrzanów	10 800	„
Tarnów	22 400	„
Miechów	17 200	„
Chabówka	24 000	„
Rzeszów	23 800	„
„	30 000	Opole
Krosno	24 900	
Przemyśl	18 180	„
Sanok	30 100	„
Bochnia lub Błaszczów	12 020	Wrocław
Słotwina	11 600	„
Mielec	12 400	„
Zagorzany	14 000	Głogów
Jasło	14 000	„
Skawina	33 600	„
Limanowa	12 800	„
Łańcut	24 180	Żagań a
Przeworsk	16 580	„
Wadowice	14 800	

423 820

²⁸ Specjalny załącznik nr 1 do rozplanowania transportu omawiał zasady formowania wahał. Przyjmowano więc, że pociąg wahałowy miał się składać z 37 wagonów dla przewozu ludzi oraz 5 dla inwentarza; przeciętna trasa miała wynosić 500 km, szybkość — 15 km/godz. Na torach normalnych mogło być przewożone 1500 osób (40 w wagonie), na torach szerokich — 2000 osób, licząc 50—60 na wagon. Zapotrzebowanie na wagony: dla 26 wahał na torach normalnych — 1092 oraz 78 platform, dla 69 wahał na torach normalnych — 2898 wagonów krytych i 207 platform. Por. AAN Gen. Pełn. Rządu d/s Rep., t. 108, niepag.

²⁹ Jako załącznik nr 3 do uchwały Rady Ministrów z 12.VI.1945 występuje w aktach dokument, będący rozdzielnikiem 1000 samochodów z przeznaczeniem dla od-

Stacja załadunkowa	Liczba osób	Stacja docelowa
DOKP — Lublin		
Nisko	25 380	Żegań
Tarnobrzeg	24 900	„
Kielce	19 200	„
Radom	19 200	„
Ostrowiec	40 800	„
Sandomierz	52 800	„
„	32 800	Wielkie Strzelce ^b
Sędziszów	32 800	„
Bąkowiec	28 800	„
Jędrzejów	28 400	Namysłów
Olkusz	13 600	„
Włoszczowa	14 400	Vossowska ^c
Zwierzyniec	12 400	Kistrzyn ^d
Chełm	12 200	„
Lubartów	9 400	„
Zamość	10 200	„
„	10 600	Ripin Lubuski ^e
Lublin	11 800	Wałcz—Starogród Szczec. ^f
Puławy	10 200	„
Garwolin	13 500	„
Bełżec	9 400	Kołobrzeg
Bug Włodawski	14 600	„
	455 580	

DOKP — Łódź

Końskie	12 500	Kołobrzeg
Opoczno	12 400	„
Piotrków Trybunalski	16 000	„
Radomsko	15 000	„
Rogów	12 000	„
Sieradz	14 000	Starogard Szczeciński
Wieluń	15 000	„
Kutno	15 400	Gdańsk
Łódź	77 000	„
Łask	17 000	„
Łęczycza	12 000	„
Koluszki	16 500	„
Gostynin	10 240	Iława—Ostróda
Częstochowa	17 200	Namysłów
	254 240	

powiednich resortów i instytucji prowadzących akcję osadniczą. AAN Gen. Pełn. Rządu d/s Rep., t. 108 niepag. Rozplanowanie transportu kolejowego nie ma adnotacji, że jest to załącznik do uchwały z 12.VI.1945, choć bezsprzecznie pełni tę funkcję.

Stacja załadunkowa	Liczba osób	Stacja docelowa
DOKP — Warszawa		
Warszawa	10 240	Prabuty przez Iławę
Mława	13 240	Olsztyn przez Nibork — Wielbark
Warszawa	58 240	" "
Skierniewice	24 000	Gdańsk
Rypin	3 000	"
Lipno	3 000	"
Sochaczew	9 000	Rypin Lubuski
Siedlce	12 200	" "
Łuków	11 000	Wałcz—Starogard Szczeciński
Żyrardów	12 000	Kołobrzeg
Grodzisk	9 800	Elbląg przez Iławę
Ciechanów	10 240	" "
Mińsk Mazowiecki	11 200	Nibork—Orneta
Mława	11 800	Korsze przez Iławę
Ostrów Mazowiecki	11 040	Wielbark—Orneta
Płońsk	10 640	Ostróda przez Iławę
Sierpc	10 240	" "
Radzymin	9 840	Orneta przez Iławę
Sokołów Podlaski	10 640	Wielbark—Elbląg
Łochów	10 640	" "
<hr/>		
261 800 ^h		

DOKP — Olsztyn

Ostrołęka	12 240	Wielbark—Orneta
"	14 240	Wielbark—Korsze
Łapy	16 000	Morağ
Bielsk Podlaski	52 000	Korsze—Gierdawy
Śniadowo	29 600	"
Sokolka	28 000	"
Białystok	51 200	"
"	23 200	Nibork—Orneta
<hr/>		
226 480		

DOKP — Katowice

Katowice	30 000	Żegań
Bielsko	9 620	"
Żywiec	14 800	
<hr/>		
54 420		

DOKP — Bydgoszcz

Toruń	3 000	Gdańsk
-------	-------	--------

Zestawienie

Dyrekcja Krakowska	423 820
„ Lubelska	455 580
„ Łódzka	254 240
„ Warszawska	261 800
„ Olsztyńska	226 480
„ Katowicka	54 420
„ Bydgoska	3 000
	<hr/>
	1 679 340
Repatrianci z Zachodu	150 000
Transport wodny (przesiedl.)	20 660
„ kołowy (przesiedleńcy)	105 000
Już przesiedleni z województwa poznańskiego	45 000
	<hr/>
Ogółem	2 000 000

Tekst powielony: AAN Pełn. t. 108 niepag.; MZO 1658, k. 34—39.

a Żagań. b Strzelce Opolskie. c Fosowskie. d Kostrzyń. e Rzepin.
f Stargard Szczeciński. g Nidzica. h Błędnie podliczone, powinno być 262 000.

Nr 24

Wykaz kontyngentów powiatowych ludności do przesiedlenia na zachód, prawdopodobnie uzupełniający załączniki nr 1 i 2 do uchwały z 12.VI.1945³⁰

Powiat	Rodzin	Osób	Powiat	Rodzin	Osób
Woj. kieleckie			woj. krakowskie		
Częstochowski	4 300	17 200	Bielski	2 405	9 620
Jędrzejowski	3 200	12 800	Bocheński	3 005	12 020
Kielecki	4 800	19 200	Brzeski	2 905	11 620
Olkuski	3 400	13 600	Chrzanowski	2 705	10 820
Pińczowski	3 900	15 600	Dąbrowski	2 505	10 020
Radomski	4 800	19 200	Dębicki	3 705	14 820
Włoszczowski	3 600	14 400	Gorlicki	3 505	14 020
Stopnicki	8 200	32 800	Jasielski	3 505	14 020
Kozienicki	7 200	28 800	Krakowski	3 105	12 420
Opatowski	8 200	32 800	Limanowski	3 205	12 820
Iłżecki	10 200	40 800	Miechowski	4 305	17 220
Sandomierski	13 200	52 800	Mielecki	3 105	12 420
			Myślenicki	4 805	19 220
			Nowotarski	6 005	24 020
			Tarnowski	3 105	12 420
			Wadowicki	3 605	14 420
			Żywiecki	3 705	13 820
	<hr/>	<hr/>		<hr/>	<hr/>
	75 000	300 000		62 500	250 000 ^a

³⁰ Brak na to jednak potwierdzenia. W aktach MAP znajduje się ten dokument łącznie z innymi, związanymi z uchwałą Rady Ministrów, podobnie w t. 108 Zespołu Pełn. d/s Repatriacji. Liczby kontyngentów poszczególnych województw pokrywają się z podobnymi w załącznikach do uchwały z 12.VI.1945. W wykazie nie uwzględniono woj. łódzkiego.

Powiat	Rodzin	Osób	Powiat	Rodzin	Osób
Woj. rzeszowskie			Woj. Warszawskie		
Rzeszowski	5 245	20 980	Błoński	2 462	9 848
Jarosławski	5 145	20 580	Ciechanowski	2 562	10 248
Kolbuszowski	5 950	23 800	Działdowski	2 262	9 048
Krośniewicki	6 245	24 980	Garwoliński	3 362	13 448
Łańcucki	6 045	24 180	Gostyniński	2 562	10 248
Niżański	6 345	25 380	Grójecki	2 962	11 848
Przemyski	4 545	18 180	Makowski	3 062	12 248
Przeworski	4 145	16 580	Miński	2 562	10 248
Brzozowski	7 545	30 180	Mławski	2 960	11 840
Sanocki	7 445	30 180	Ostrołęcki	3 562	14 248
Tarnobrzeski	6 245	24 980	Ostrowski	2 762	11 048
	<hr/>	<hr/>	Płocki	2 862	11 448
	65 000 ^b	260 000	Płoński	2 662	10 648
			Przasnyski	3 262	13 048
Woj. lubelskie			Pułtuski	2 562	10 248
Bialski	3 250	13 000	Radzyński	2 462	9 848
Biłgorajski	3 100	12 400	Sierpecki	2 562	10 248
Chełmski	3 050	12 200	Sochaczewski	2 462	9 848
Hrubieszowski	2 550	10 200	Sokołowski	2 662	10 648
Janowski	3 050	12 200	Warszawski	2 062	8 248
Krasnostawski	2 550	10 200	Węgrowski	2 662	10 648
Lubartowski	2 350	9 400		<hr/>	<hr/>
Lubelski	2 950	11 800		57 500	230 000
Łukowski	2 750	11 000			
Puławski	2 550	10 200	Woj. pomorskie		
Radzyński	2 650	10 600	Brodnicki	190	760
Siedlecki	3 050	12 200	Bydgoski	190	760
Tomaszowski	2 350	9 400	Chełmiński	190	760
Włodawski	3 650	14 600	Chojnicki	197	788
Zamojski	2 650	10 600	Grudziądzki	197	788
	<hr/>	<hr/>	Inowrocławski	197	788
	42 500	170 000	Kościerski	197	788
			Lipnowski	204	816
Woj. białostockie			Lubawski	197	788
Augustowski	5 800	23 200	Nieszawski	204	816
Białostocki	2 300	9 200	Rypiński	204	816
Bielski	13 000	52 000	Sępoliński	197	788
Łomżyński	7 400	29 600	Starogardzki	197	788
Sokółski	7 000	28 000	Szubiński	197	788
Suwalski	7 000	28 000	Świecki	197	788
Szczuczynski	5 800	23 200	Toruński	197	788
Wys. Mazowiecki	4 000	16 000	Wąbrzeski	197	788
	<hr/>	<hr/>	Włocławski	204	816
	52 500	210 000 ^c	Wyrzyski	197	788
				<hr/>	<hr/>
				3 750	15 000

Powiat	Rodzin	Osób	Mogileński	200	800
Woj. poznańskie			Nowotomyski	200	800
Chodzieski	215	860	Obornicki	200	800
Czarnkowski	200	800	Ostrowski	400	1 600
Gnieźnieński	230	920	Poznański	300	1 200
Gostyński	250	1 000	Rawicki	250	1 000
Jarociński	200	800	Szamotulski	230	920
Kaliski	1 298	5 192	Śreński	200	800
Kępiński	400	1 600	Śreński	230	920
Kolski	3 313	5 252	Turecki	1 750	7 000
Koniński	1 484	5 616	Węgrowiecki	200	800
Kościański	250	1 000	Wolsztyński	230	920
Krotoszyński	250	1 000	Wrzesiński	200	800
Leszczyński	250	1 000	Żniński	200	800
Międzychodzki	200	800		11 250	45 000

Masz. AAN, MAP, t. 2489, k. 20—23; Pein. Gen. d/s Rep., t. 108, niepag.

a Błędnie — 59 185 i 238 740

b — 64 900

c 52 300 i 209 200

Nr 25

Plan akcji przesiedleńczej do 1 sierpnia 1945 z podziałem na oddziały, stacje załadowania i docelowe, dołączony do okólnika ZC PUR z 19 czerwca 1945 jako plan Centralnego Komitetu Przesiedleńczego

Powiat	Stacja załadowania	Liczba osób	Stacja docelowa
Oddział Warszawa			
Błoński	Błonie	9 800	Elbląg
Ciechanowski	Ciechanów	10 240	„
Działdowski	samochodami	—	—
Gostyniński	Gostynin	10 240	Ostród ^a
Makowski	Ostrołęka	12 240	Orneta
Miński	Mińsk Maz.	11 240	„
Mławski	Mława	11 840	Korsza ^b
Ostrowski	Ostrów Maz.	11 040	Orneta
Płocki	wodą	11 440	
Płoński	Płońsk	10 640	Ostród
Przasnysz	Mława	13 040	Prabuty
Pułtuski	Warszawa	10 240	„
Sierpecki	Sierpc	10 240	Ostród
Pułtuski	Warszawa	10 240	„
Sierpecki	Sierpc	10 240	„
Radzyński	Radzymin	9 840	Orneta
Sokołowski	Sokołów Podl.	10 640	Elbląg
Węgrowski	Łochów	10 640	„
Warszawa m.	Warszawa	50 000	Niborg ^c
pow. Warszawski	Warszawa	8 240	„
Garwoliński	Garwolin	13 500	Wałcz—Stargard ^d
Grójecki	Żyrardów	12 000	Kołobrzeg
Sochaczewski	Sochaczew	9 000	Rypin Lubuski ^e
		289 620 ^f	

Powiat	Stacja załadowania	Liczba osób	Stacja docelowa
Oddział Kraków			
Brzeski	Słotwina, Brzesko	11 620	Wrocław
Bucheński	Bochnia	12 020	„
Bielski	Bielsko	9 620	Żegań ^g
Chrzanowski	Chrzanów	10 820	Lignica
Krakowski	Skawina	14 420	Głogów
Limanowski	Limanowa	12 820	„
Miechowski	Miechów	17 200	Lignica
Mielecki	Mielec	12 400	Wrocław
Myślenicki	Skawina	19 200	Głogów
Nowatarski	Chabówka	24 000	Lignica
Wadowicki	Wadowice	14 800	Żegan
Żywiecki	Żywiec	14 800	„
Tarnowski	Tarnów	12 400	Lignica
Dąbrowski	Tarnów	10 000	
		<hr/>	
		196 120	
Oddział Łódź			
Kutnowski	Kutno	15 400	Gdańsk
Łaski	Łask	17 000	
Łęczycki	Łęczyca	12 000	
Łowicki	Zielkowice	28 000	
Brzeziński	Koluszki	16 000	
Skierniewicki	Skierniewice	24 000	
Łódzki pow.	Łódź-Kol.	22 000	
Łódź m.	Łódź	50 000	
Piotrkowski	Piotrków Tryb.	16 000	Kołobrzeg
Radomszczański	Radomsko	15 000	
Rawski	Rogów	12 000	
Sieradzki	Sieradz	14 000	Stargard—Szczecin
Wieluński	Wieluń	15 000	
		<hr/>	
		256 400	
Oddział Kielce			
Kielecki	Kielce	19 200	Żegań
Radomski	Radom	19 200	
Sandomierski	Sandomierz	52 800	
Iłżecki	Ostrowiec	40 800	
Częstochowski	Częstochowa	17 200	Namysłów
Jędrzejowski	Jędrzejów	12 800	
Olkuski	Olkusz	13 600	
Pinczowski	Jędrzejów	15 600	
Włoszczowski	Włoszczowa	14 400	Vossowska ^h
Stopnicki	Sędziszów	32 800	W. Strzelce ⁱ
Kozienicki	Bąkonia	28 800	
Opatowski	Sandomierz	32 800	
Konecki	Końskie	16 500	Kołobrzeg
Opoczyński	Opoczno	12 400	
		<hr/>	
		328 900	

Powiat	Stacja załadowania	Liczba osób	Stacja docelowa
Oddział Rzeszów			
Jarosławski	Jarosław	20 580	Lignica
Błożewski	Dębica	20 580	
Kulbaszowski	Rzeszów	23 800	
Łańcucki	Łańcut	24 180	Żegań
Przeworski	Przeworsk	16 580	
Nisko	Nisko	25 380	
Tarnobrzegi	Tarnobrzeg	24 080	
Jasielski	Jasło	14 000	Głogów
Dębicki	Dębica	14 820	Lignica
Gorlicki	Zagorzany	14 000	Głogów
Krośnieński	Krosno	24 900	Opole
Przemyski	Przemysł	18 180	
Sanocki	Sanok	30 100	
Rzeszowski	Rzeszów	30 100	
		301 280	
Oddział Lublin			
Biłgorajski	Zwierzyniec	12 400	Kistrzyń ^j
Chełmski	Chełm	12 200	
Hrubieszowski	Zamość	10 200	
Janowski	Biała Podl.	12 200	Rypin Lubuski
Krasnostawski	Krasnystaw	10 200	Kistrzyń
Lubartowski	Lubartów	9 400	
Lubelski	Lublin	11 800	Wałcz—Stargard
Biała	Biała Podl.	13 000	Rypin—Lubuski
Łukowski	Łuków	11 000	Wałcz—Stargard
Puławski	Puławy	10 200	
Radzyński		10 600	
Siedlecki	Siedlce	12 200	Rypin
Tomaszów Lub.	Bełżec	9 400	Kołobrzeg
Włodawski	Włodawa	14 600	Kołobrzeg
Zamojski	Zamość	10 600	Kistrzyń
		170 000	
Oddział Białystok			
Białostocki	Białystok	23 200	Gierdawy ^k
Bielski	Bielsk Podl.	52 000	
Łomżański	Śniadowo	29 600	
Sokólski	Sokółka	23 000	
Suwalski	Białystok	28 000	
Szczuczynski	Białystok	23 200	Orneta
Mazowiecki	Łapy	16 000	Morağ
Ostrołęcki	Ostrołęka	14 240	Wielbark
		214 240 ^l	
Oddział Katowice			
Woj. Śląskie	Katowice	30 000	Żegań

Powiat	Stacja załadowania	Liczba osób	Stacja docelowa
Oddział Bydgoszcz			
Włocławski	Włocławek	3 000	Gdańsk wod[ą]
Nieszowski	Nieszawa	3 000	
Rypiński	Rypin	3 000	
Lipnowski	Lipno	3 000	
Toruński	Toruń	3 000	
		15 000	

Tekst powielony AAN, ZC PUR, Wydz. Og. Oddz. Prez. 112/1, k. 53—56; MZO, t. 1658, k. 28—31.

a Ostróda. b Korsze. c Nidzica, ówczesna poprawna nazwa Nibork. d Star-
gard Szczeciński. e Rzepin. f Błędnie — 276 580. g Zagań. h Fosowskie.
i Strzelce Opolskie. j Kostrzyń. k Żeleznodorożnyj, w kaliningradzkiej obłasti.
RSRR. l Błędnie 209 240.